РЕСПУБЛИКАДИН ОБЩЕСТВЕННО–ПОЛИТИЧЕСКИЙ ГАЗЕТ

Лезги Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр хуьх!

1920–йисалай акъатзава | N 36 (10681) хемис 3–сентябрь, 2015–йис | WWW.LEZGIGAZET.RU | Къимет "Дагпечатдин" киоскрай - 10 манат

ДГУ-дин студентриз сад лагьай лекция республикадин Кьили кIелна

Савадлувални меденивал патал

ЦIийи кIелунин йисан сад лагьай юкъуз Дагъустандин государстводин университетдин студентриз Дагъустандин Кьил Рамазан Абдулатипова лекция кIелна.

Республикадин вузар авай гьалдиз баянар гуналди, Р.Абдулатипова къейд авурвал, культурадиз талукь лекция кIелдай чIавуз образованидикай рахун тавуна жедач.

Алай девирда постиндустриальный, информационный общество арадал атанва. Дагъустанда лагьайтIа, а общество гьатта индустриальный общество я лугьузни жедач. Республикада экономистар, юристар артухни алаз хьиз гьазурзава, амма инженерар авач. Вузри и кардиз фикир гун лазим я. Школайрини талукь тир чирвилер гун герек я. ЕГЭ-дин темадал элячIуналди, Республикадин Кьили классический литературадай, музыкадайни кьил акъудиз жезвай, вири патарихъай пайгар ксар гьазурун лазим тирдал фикир желбна.

Экономикадикай рахадай чIавуз Р.Абдулатипова вич Дагъустандиз хтай вахтар рикIел хкана. А чIавуз аэропортунин самолетар къарагъдай ва ацукьдай зулуни лап чарасуз истемишунризни жаваб гузвачир. Аэропортунин дарамат, анихъ тухузвай рехъ авай гьалди наразивилер арадал гъизвай. Гила аэропортуни алай аямдин истемишунриз жаваб гузва, рехъни дуьзгуьн къайдадиз гьанва. Меркезда общественный транспорт пайда хьанва, Дуствилин лап вижевай кIвал кардик кутунва, кьилин куьчеяр, паркар къайдадиз гьанва. Хейлин месэлайриз республикада цIийи кьилелай килиг хъувун ва абур эвелимжи нубатда гьялун лазим атана. Алай вахтунда вири муниципальный тешкилатра чкIай гьалда аваз хьайи культурадин кIвалерин чкадал Россиядин халкьарин адетдин культурадин центраяр тешкилнава, Поэзиядин театрди кIвалахзава, гьакъикъатда музейрин центр тешкилна куьтягьнава.

- Чна чи республикада вири крар пайгардик, къайдадик квани, квачни, гьа кардикай фикирна кIанда. Хейлин крар, гьа гьисабдай вузар пешекарар гьазурунин системадани, дегиш жезва. Амма къе зав университетдин патай чеб зи къвалав кIвалахал кьабулиз жедай 20 отличник агакьнач. Чна саналди кIвалахун, герек атайтIа, суткада кьиляй-кьилиз зегьмет чIугун лазим я, - лагьана Рамазан Абдулатипова, гьа са вахтунда ада жегьилрин крарин рекьяй министерстводивай гьелелиг вузрин жегьилар, жегьилрин общественный тешкилатрин векилар санал агудиз алакь тавунвайдини къейдна.

Р.Абдулатипован фикирдалди, виридалайни кар алай месэла авамвилихъ галаз женг чIугунихъ галаз алакъалу я. Эгер авамвал гъалиб хьайитIа, лагьана ада, чав фанатикрин, террористрин общество агакьда. Меденивилинни авамвилин арада авай зидвал алай аямдин Дагъустандиз хас кьилин зидвал я. Культурадал машгъул хьана кIанда. Ада диндихъ галаз алакъалу истемишунри жегьил несилдиз басрух гун лазим туширдал, тухумрин дуьзгуьн адетрал амал авун лазим тирдал фикир желбна. Адан гьисабралди, тербиядин система гьа ихьтин ивиррал бинеламиш жезва.

Республикадин Кьили, Дагъустандин дишегьлийри, жуван милли партал кваз кьан тийиз, арабрин парталар вучиз алукIзавайди я лугьуз, тажубвал къалурна. Гьа са вахтунда мехъерин виридалайни хъсан перем патал Лондонда кьиле тухвай конкурсда Кавказдин либасри сад лагьай чка кьуна. Ада республикада инсанар чуьнуьхиз, флешкаяр ракъуриз, гзафбур лукIвилик кутаз хьайи вахтарни рикIел хкана. Амма а вахтар гила алатнава.

Республикадин Кьил, студентар тир жегьилрихъ элкъвена, хейлин крарикай рахана. Ада къе жегьилрик секинсузвал кутазвай гзаф месэлаяр къарагъарна. Ибур Дагъустандин гележегдиз, акI хьайила, алай девирдин студентрин кьадар-кьисметдиз талукь месэлаяр тир.

Р.Абдулатипова уьзуьмчивиле, багьманчивиле хъсанвилихъ хьанвай дегишвилериз талукь делиларни гъана.

- Экономика вилик тухунин еришрал гьалтайла, - лагьана ада, - чун Россиядин Федерацияда кIвенкIве авай цIуд региондин жергедик акатзава. Регионда санлай гьасилзавай продукциядин кьадар артух хьунал гьалтайла, чун сад лагьай чкадал ала. Налогар кIватIунин еришрал гьалтайла Дагъустанди уьлкведа кьуд лагьай чка кьазва. Са вахтунда республикадин меркезда чилин гьикьван кьадар участокар аватIа, садавайни лугьуз жезвайди тушир. Къе и кIвалахда Росреестрди, роскадастрди къайда тунва. Кьилинди лагьайтIа, чалай власть идара ийизваз хьунин гьал гуьнгуьна хутаз алкьнава, виридуру республикадин Кьилин командадик кваз кIвалахзава. Чна кIвалахдин нетижадикай сифте нубатда фикир авун герек я, - лагьана Рамазан Абдулатипова. Гила яшайишдин объектар тайин мурадар аваз лазим тир дережада финансламишдайди, алай аямдин вуз менфятлуди яз гьисабун патал лазим тир пулдин такьатрин са пай ада вичи къазанмишун лазим тирдини къейдна.

Дагъустандин Кьили чи республикада культурный политика кьиле тухун лазим тирдакай, культурный политикадин чи регионди хас кIалуб арадал гъун чарасуз тирдакай, амни Россиядин халкьарин адетдин культурадин бинелуди хьун лазим тирдакай лагьана.

Эхирдай Рамазан Абдулатипова ихьтин келимаяр хълагьна: "Гуьзелвили дуьнья къутармишдайдакай лагьанай Ф.Достоевскийди. Амма капитализмди гуьзелвал маса гуз майдандиз акъудна. Чун лагьайтIа, анжах ягь-намусди къутармишда.Савадлувилинни меденивилин макьсад инсандин лайихлувиликай ибарат я. Куьне, жегьил несилди, общество вилик тухун патал культурадин ивиррал амал авун лазим я".

Тебрик

За образованидин работникриз, студентриз ва школьникриз Чирвилерин югъ рикIин сидкьидай мубаракзава.

Дагъустандин гележег цIийиди чирун патал къе классриз ва аудиторийриз гьахьзавайбуру ва, гьелбетда, илимар чириз, хизандин, обществодин, республикадин вилик хиве авай жавабдарвал аннамишиз чалишмиш жезвайбуру арадал гъида.

Инсандин руьгьдин къамат арадал гъуниз куьмек гузвай образование - им инсан зигьиндин, руьгьдин ва ахлакьдин жигьетдай хкаж хьунин чешме, Дагъустан, Россия кIвачел аккьалтуник рум кутузавай кьилин такьат я.

Ерилу, алай аямдин образование къачудай мумкинвал таъминарун чи республикадин государстводин политикадин асул терефрикай сад хьун лазим я. Хизандин яшайишдин дережадилай, яшамиш жезвай чкадилай, сагъламвилин гьалдилай аслу тушиз гьар са аялдин бажарагъ ачухарун патал вири къуватар эцигун лазим я.

Республикада образованидин система вилик тухунин жигьетдай еке кIвалах тухузва: аялрин бахчаяр, школаяр эцигзава, юкьван пешекарвилин образованидин идарайрин, высший учебный заведенийрин сеть пайгардик кутунва. Къе партайрихъ ацукьзавайбурулай ва абуруз чирвилер гузвайбурулай Дагъустандин гележег, ам яшайишдинни экономикадин жигьетдай вилик финин муракаб ва чIехи месэлаяр гьялун аслу я. Савадлу, вини дережадин чирвилер авай пешекарар яз жегьил несилдин векилрик чIехи умудар кутазва. Муаллимдикай абурун уьмуьрда багъри ва къени насигьатчи хьун важиблу я.

Гьакъисагъвилин зегьметдай, рикIин жумартвиляй ва чпин кардиз вафалувиляй за образованидин вири работникриз рикIин сидкьидай сагърай лугьузва.

Заз виридахъ алукьнавай кIелунрин йисуз агалкьунар, мягькем сагъламвал, ислягьвал ва хушбахтвал хьана кIанзава. Къуй муаллимрал хъсан ученикар, ученикрал лагьайтIа, хъсан муаллимар гьалтрай. Чна вирида - обществоди, властди, диде-бубайри - чи веледар ва хтулар кIвачел акьалтуниз, абур уьмуьрдиз бажарагълубур хьуниз куьмек гун, абур чешнелу ватандашар ва бахтлу ксар хьун къазанмишун важиблу я. Квехъ виридахъ хушбахтвал, агалкьунар хьурай.

Дагъустан Республикадин Кьил Р.АБДУЛАТИПОВ

ОБЩЕСТВО

Дагъустан гзаф жегьилар авай республика хьиз ашкара я. Уьлкведин экономика патал гьакъикъатда еке мумкинвилер авай Дагъларин уьлкведа жегьилар кIватIунихъ, абурухъ галаз цIийи технологийриз... цифровой экономикадиз талукь форум тухунихъ еке метлеб ава.

▶ 5

СПОРТ

Чи республикада футболдай Олимпийский резервдин училище гележегдин Олимпиададин чемпионар гьазурдай центр я. Виридалайни хъсан тренерри спортдин мастерар, мастервиле кандидатар, чемпионар ва Россиядин хкянавай команда патал кандидатар гьазурда

▶ 22

2015-йисуз Дагъустандин халкьарин Садвилин йикъан сувар къейд авунин гьакъиндай Дагъустан Республикадин Кьилин УКАЗ

2015-йисан сентябрдиз Дагъустан Республикада вири Россия патал метлеб авай культурадин ва спортдин чIехи серенжемар кьиле тухунихъ галаз алакъалу яз, за **къарар акъудзава:**

1. 2015-йисуз Дагъустандин халкьарин Садвилин йикъан сувар агъадихъ галай къайдада кьиле тухун: муниципальный метлеб авай суварин серенжемар 2015-йисан 15-сентябрдиз Дагъустан Республикадин районрани шегьерра тухун; вири республикадин метлеб авай суварин серенжемар 2015-йисан 26-сентябрдиз кьиле тухун.

2. Дагъустан Республикадин Гьукуматди Дагъустандин халкьарин Садвилин югъ сувар хьиз къейд авуниз талукьарнавай серенжемриз гьазурвал акун ва абур кьиле тухун таъминарин.

3. Дагъустан Республикадин муниципальный районрин ва шегьеррин округрин кьилериз талукь тир муниципальный тешкилатрин территорийра Дагъустандин халкьарин Садвилин йикъан сувар тешкиллувилелди кьиле тухунин жигьетдай лазим тир серенжемар кьабулун меслят къалурин.

4. И Указ вич официальнидаказ печатдиз акъудай йикъалай къуватда гьатзава.

Дагъустан Республикадин Кьил Р.АБДУЛАТИПОВ

Махачкъала шегьер,
2015-йисан 31-август, №210.

Дагъустандин халкьарин Садвилин йикъан гьакъиндай

Дагъустан Республикадин Гьукуматдин Къарар

"Дагъустандин халкьарин Садвилин йикъан гьакъиндай" Дагъустан Республикадин Президентдин 2011-йисан 6-июлдин 104-нумрадин Указдал асаслу яз Дагъустан Республикадин Гьукуматди **къарар акъудзава:**

2015-йисан 15-сентябрь кIвалах тийидай, суварин югъ яз гьисабин.

Дагъустан Республикадин Гьукуматдин Председатель А.ГЬАМИДОВ

Махачкъала шегьер,
2015-йисан 31-август, №253

Исламдин алимар - Дагъустанда

Дагъустандиз мусурман уьлквейра машгьур алимрин, мусурман алимрин Виридуьньядин союздин членрин са десте атанва. Мугьманрин арада шариатдин илимрин доктор, философ, профессор Мугьаммад Мустафа Аз-Зухайли, шариатдин илимрин доктор, ОАЭ-дин исламдин месэлайрай ва гуманитарный кIвалахдин рекьяй Департаментдин векил Усман Умар Мугьаммад, Египетдин "Аль-Ахзар" университетдин профессор проректор Мугьаммад Магьмуд Агьмад Хашим, Къуръан чирунин рекьяй илимрин доктор, Кувейтдин вакуфрин ва исламдин крарин министрдин советник Усман Агьмад Абдурагьим ава.

Дагъустанда авай чIавуз араб уьлквейрин алимри диндин рекьяй алимрин Международный конференцияда, Махачкъаладин, Хасавюртдин, Каспийскдин Жуьмя мискIинра вязер авунин карда, диндин ва светский вузрин студентрихъ галаз кьиле тухудай гуьруьшда иштиракда.

* * *

"2015-йисуз Дагъустан Республикада терроризмдин идеологиядиз аксивал авунин комплексный программа" тIвар ганвай госпрограммадин серенжемрин план кьилиз акъудунин сергьятра аваз къе РД-дин намусдин азадвилин ва диндин организацийрихъ галаз санал кIвалахунин рекьяй комитетди Дуствилин кIвалин конференц-залда "Мусурманрин садвал мягькемарунин международный тежриба: алай аямдин жуьреяр ва къайдаяр" темадай диндин рекьяй алимрин международный конференция тухузва. Ада вичин кIвалах сятдин 10-даз башламишзава.

Семендерда цIийи школа ачухна

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

1-сентябрдиз Махачкъаладин Семендер посёлокда 58-нумрадин цIийи школа шад гьалара ачухна. Мярекатда Дагъустандин Кьил Рамазан Абдулатипова, РД-дин образованидинни илимдин рекьяй министерстводин векилри, муаллимри, аялри ва абурун диде-бубайри иштиракна. Анал республикадин Кьили къейд авурвал, меркездин еке посёлокрикай сад тир Семендерда (ана 40 агъзур агьали яшамиш жезва) гила пуд мертебадин, гуьрчег, зурба, чирвилер къачун патал къулай вири шартIар тешкилнавай школа кардик акатнава. 1300-дав агакьна аялривай чирвилер къачуз жедай школа 4 блокдикай ибарат я (кьвед кIелунрин, сад администрациядинни майишатдин, са блокда спортзал ва пищеблок кардик ква).

РикIел хкин: кьве йис идалай вилик и посёлокдай тир Амина Гьуьсейновади Рамазан Абдулатиповавай Семендерда школа эцигун тIалабнай.

-Чна яшайишдин рекьяй къуллугъдай объектар 1,5-2 йисан вахтунда эцигна, ишлемишиз вахкунин къарар кьабулнава. Эхиримжи 2 йисни зуран вахтунда чна икьван чIавалди 20 йисуз эцигнавай кьван аялрин бахчаяр, чирвилер гудай -38, сагъламардай 30 идара эцигна. И крар уьлкведин Президент Владимир Путинан ва Россиядин Федерациядин Гьукуматди кьабулзавай программайрин куьмекдалди кьилиз акъудзава, - къейдна Рамазан Гьажимурадовича.

Вичин рахунра ада республикада школаяр ва больницаяр бес кьадарда авачирди, мукьвал тир кьве йисуз республикадин 17 школада 3 сменада чирвилер къачунал эхир эцигун лазим тирдини къейдна. РД-дин Кьили муаллимризни аялриз цIийи школа ва кIелунин йис тебрикна, коллективди и дараматда лайихлу гражданар чIехи ийидайдак умуд кутуна. Школадиз Р.Абдулатипова интерактивный классдин сертификат гана.

Мярекатдал Махачкъаладин мэрдин везифаяр тамамарзавайди тир Муса Мусаев, школадин директор Шагане Баймурзаева ва масабурни рахана, яргъал йисара вил алай школа эцигна, ишлемишиз вахкунай республикадин кьиле авай ксарин тIварарихъ хуш келимаяр лагьана.

* * *

Семендердин цIийи школадин партайрихъ ацукьайбурун жергеда **КАДУЧЕВ Ильханни** *(шикилда)* ава. Ам 2-классдиз фенва. - Гила школа кIвалин патав хьанва, мад маршруткайра аваз фин, абурал вил алаз акъвазун герек туш, - шадвалзава гъвечIи Ильхана.

Чи мурад Ильханахъ, гьакIни Дагъларин уьлкведин вири аялрихъ чандин сагъвал ва алукьнавай кIелунин цIийи йисуз еке агалкьунар хьун я.

Чирвилер къачунихъ къаних хьухь!

Дагъви ШЕРИФ

1-сентябрь - чирвилерин ва сад лагьай зенгинин сувар. Иллаки сифте яз школадиз физвай бицIекар, гьакIни 1-курсарин студентар патал ам еке вакъиадиз элкъвезва. Муаллимри кIелунин цIийи йис башламишзава, аялар къаршиламишзава. ИкI, гзафбур патал 1-сентябрь уьмуьрдин цIийи дережа я.

Са камаллу касди лагьайвал, эгер виридан винел ихтияр къачуз кIанзатIа, жув акьулдин ихтиярда тур! Виридаз гьакимвал ийиз жеда, эгер акьулдив жувал гьакимвализ вугайтIа!

Сад лагьай классдиз фенвай аялар, и келимаяр рикIелай алудмир. Чирвилерихъ къаних хьухь. Вири чидай са касни авайди туш, амма вири чириз алахъа. Алай аямдин дуьньяда уьмуьр чирвилер галачиз фикирдиз гъиз жедач.

Чирвилерин суварин юкъуз республикадин вири шегьерра, районра, хуьрера шадвилин линейкаяр кьиле фена. Анра республикадин, районрин исполнительный властдин, Халкьдин Собранидин ва райсобранийрин векилри иштиракна.

1-сентябрдиз Махачкъаладин 22-нумрадин лицейдиз Дагъустан Республикадин Халкьдин Собранидин Председателдин заместитель Сейфулагь Исакьов, шегьердин администрациядин кьилин заместитель Запир Алхасов, депутатар тир Нариман Асваров, Сергей Акулиничев, Абдулгьалим Мачаев, Камил Давдиев, общественный деятель, академик Шамил Алиев фена.

Абуру сифте яз школадиз атанвай бицIекриз чирвилерин сувар мубаракна, муаллимриз, диде-бубайриз гележегдин ватанпересар тербияламишунин карда еке зегьмет чIугуниз эвер гана.

Сейфулагь Исакьова вичин рахунар Дагъустан Республикадин Кьил Рамазан Абдулатипован тебрик кIелунилай башламишна. Чарчяй малум хьайивал, республикадин Кьили Дагъустан виликди тухунин карда кьилинди образование тирди аннамишзава.

- Къе республикадин школайриз сифте яз атанвай 10 агъзур аял патал сифте зенг язава. Эгер чун мугьман хьанвай и лицейдикай рахайтIа, сифте сеферда яз школадин партайрихъ 300 аял ацукьзава. Абур вири школадиз са кар рикIе аваз атанва: кIелда, кIелда ва мадни кIелда! - лагьана парламентдин вице-спикерди.

Сейфулагь Исакьова муаллимрин коллективни тебрикна ва и лицейдин вишелай артух муаллимар чпин везифайрив еке жавабдарвилелди эгечIзавайди къейдна.

Ада цIийи школаяр эцигуниз республикадин Кьили артух фикир гузвайдакай лагьана. ИкI, кьве йисан вахтунда республикада 16 школа эцигнава, мад 12 мектеб хкаж хъувун фикирдик ква.

Лицейдин ученикриз тебрикдин гафар Запир Алхасовани лагьана.

Чирвилерин сувариз талукь мярекатдал школадин ансамблрин дестейри гьар жуьре нумраяр къалурна. Лицейдиз савкьат яз Халкьдин Собраниди интерактивный класс тадаракламишун патал сертификат багьишна.

Анин директор Саламат Анатовади лицейдиз ихьтин фикир гунай ва атана кIелунин цIийи йис мубаракунай сагъ-рай лагьана. Сифте зенгинилай кьулухъ ачух тарсар кьиле фена. Са классда аялрихъ галаз Россиядин космонавтикадин академиядин гьуьрметлу академик Шамил Алиев гуьруьшмиш хьана.

Сечкияр - 2015

Къал-къиж галачиз

Нариман ИБРАГЬИМОВ

АЛАТАЙ йисара акур гьакъикъат я, сечкийриз мукьва жердавай лап гъвечIи хуьрени кваз гьарай-эвер гзаф жедай. Депутатвиле, администрациядин кьилин къуллугъдал кандидатри сечкичияр чпин терефдал желб авун патал нагьакьан жуьреба-жуьре гьерекатриз рехъ гузвай. Кандидатрин чанариз къаст авур дуьшуьшарни, терефдарар чеб-чпел элкъвей, яракьар кардик кутур агьвалатарни хьайиди я. Алай йисан 13-сентябрь Россиядин Федерацияда сесер гунин сад тир

югъ я. Тайин хьанвайвал, и юкъуз уьлкведин 11 региондин, гзаф кьадар шегьеррин ва районрин муниципальный тешкилатрин кьилер, шегьеррин, районрин, хуьрерин муниципальный тешкилатрин собранийрин депутатар хкядай сечкияр кьиле фида. Гьа гьисабдай яз, Дагъустан Республикадани. Тажублу кар ам я хьи, сечкийралди амайди цIуд югъ ятIани, я хуьрера, шегьерра, я массовый информациядин такьатра, я гьукумдин идарайра сечкийриз талукь виликан хьтин акъажунар, ялунар, бягьсер аквазвач. Виринра секин я ва политический партиярни сечкийрин йикъал вил алаз акъвазнава.

Дагъустандин Сечкидин комиссиядин нубатдин заседанидал ЦИК-дин председатель Мегьамед Дибирова лагьайвал, 13-сентябрдиз республикада муниципальный сечкийрин 604 кампания кьиле фида. Талукь вири чкайра сечкидин комиссияр чпин вилик акъвазнавай важиблу везифаяр кьилиз акъудиз гьазур хьанва. Абуру 6 шегьердин (Махачкъала, Буйнакск, Дагъустандин Огни, Каспийск, Къизляр, Кьиблепатан Сухокумск) ва 38 райондик акатзавай хуьрерин муниципальный 596 тешкилатдин собранийриз депутатар (6111 депутат) хкяна кIанзава. Сечкичийрин сиягьрик са миллионни кьве виш агъзурдалай виниз сечкичияр кутуна кIанзава. Ида республикада авай сечкичийрин умуми кьадардин 77,6 процент тешкилзава.

Сечкияр Кьиблепатан Дагъустандин Агъул, Ахцегь, Докъузпара, Кьурагь, Мегьарамдхуьруьн, Сулейман-Стальский, Рутул, Табасаран районрани кьиле фида. 13-сентябрдиз Ахцегь райондин Ахцегь, Гутум, Чепер, Цуругъ, КьакIар, Калук, Фий, Хинер, Ялахъ, Луткун, Смугъул, Хуьруьг, Докъузпара райондин Авадан, Къалажух, Къуруш, Мискискар, Усугъчай, Миграгь, Кьилер, Кьурагь райондин Аладаш, Ашар, Гелхен, КьепIир, Кумух, Кьурагь, Кьуьчхуьр, КIири, Усугъ, Хпуькь, Шимихуьр, Штул, Мегьарамдхуьруьн райондин Азадогъли, Бут-Къазмаяр, Гъепцегь, Гилияр, Хъартас-Къазмаяр, Къуйсун, Муьгъверган, Самур, Советский, ЦIийи Филер, Хожа-Къазмаяр, ЦIелегуьн, Чахчах-Къазмаяр, Ярагъ-Къазмаяр, Билбилар, Гарагь, КьепIир-Къазмаяр, Кирка, Мегьарамдхуьр, ЦIийихуьр, Уружба, Тагьирхуьруьн-Къазмаяр, Сулейман-Стальский райондин ДаркIуш, Курхуьр, Агъа СтIал, Вини СтIал, Кьулан СтIал, Хпуьхъ, Эминхуьр, Алкьвадар, Герейханово, Испик, КIварчагъ, Кьасумхуьр, ЦIийи Макьар, Уллу-Гъетегъ, Цмур, Шихидхуьр, Хив райондин Агъа АрхитI, Агъа Ярак, Зилдик, Хъукьвар, ЦIийи Фригъ, Хив, Цнал, ЗахитI, Къванциг, КьванцIил, Кашанхуьр, Ляхля, Межгуьл, Хвереж, Ургъа, Чуьвек хуьрерин агьалийриз чпин ватанэгьлийрикай жемятрин къайгъуда авай, бажарагълу, кар алакьдай, агьалийрин дердияр туькIуьруьн патал чпин вири мумкинвилерикай менфят къачудай ния авай ксар депутатвиле хкядай мумкинвал жеда.

Кар ана ава хьи, эхиримжи йисара къуватда гьатнавай федеральный, республикадин законар фикирда кьуна, 2014-йисан зулуз РД-дин Халкьдин Собраниди вири сечкичийри сес гуналди депутатар хкягъунин къайда къуватдай вегьена. Гила шегьеррин, районрин ва гьакI хуьрерин муниципальный тешкилатрин кьилер чкадин собранийриз хкянавай депутатрин арадай хкяда. Эгер депутатар кар алакьдайбур, намуслубур, гъейратлубур, къени крар тешкилдайбур хьайитIа, абурун арадай администрациядин лайихлу кьилни хкягъиз жеда.

Алай аямдин сечкийрин са кьетIенвал мадни адакай ибарат я хьи, сечкийра политический партийрини иштиракзава, яни гьа и ихтияр авай гьар са партияди собранийрин депутатвиле вичин кандидатар къалурзава.

Россиядин юстициядин министерстводин Дагъустанда авай Управленидин делилралди, 2015-йисан 1-январдиз чи республикада Россиядин политический партийрин региональный 65 отделение регистрация авунва. Абурухъ виридахъ 13-сентябрдин сечкийра иштиракдай ихтиярни ава.

Россиядин Федерацияда кардик квай политический партийрин чкадин отделенияр чи районра, хуьрерани ава. Са шакни алач, депутатар хкягъунин серенжемрив абурни гьевесдивди эгечIда. Чаз къе малум тирвал, Дагъустанда машгьур хьанвай партийрик "Сад тир Россия", Коммунистрин партия, "Ватанпересар" акатзава. Абурувай депутатвилин мандатар вахчудай ниятар авай маса партияр, тешкилатарни авачиз туш. Вирида, талукь кьадар сечкичийрин къулар кIватIна, чпин кандидатар тайинарнава. Исятда саки вири партийри чпин терефдаррин вилик кIвалахдин гьахъ-гьисабар ийизва, къенин, пакадин везифаяр тайинарзава, сечкичийриз чпин къастарикай, мурадрикай, республика патал ийидай кIвалахрикай малумарзава.

Республикадин сечкидин комиссиядин членри лугьузвайвал, цIи сечкийра сифте яз са шумуд агъзур жегьилдини иштиракда. Каспийскда, Махачкъалада, Дербентда, Хасавюртда жегьил сечкичийрихъ галаз жуьреба-жуьре серенжемар тешкилна, абуруз сечкийриз ва чпиз авай ихтиярриз талукь малуматар гана.

13-сентябрдиз - вири сечкийриз!

Терроризмдиз акси женгина рейсадвилин югъ

Вагьшивили, инсафсузвили берекат артухардач

Хийир ЭМИРОВ

ДУЬНЬЯДА гьатнавай саваш-тараш, ягъун-кьиникь аквазвай ислягь, зегьметчи инсанар пагь атIана амукьнава. Террористар, экстремистар, оппозиционерар, дявекарар тIвар акьалтнавайбуру са куьнизни тамаш тавуна чпин чIуру, алчах, инсафсуз гьерекатар ийизва. Афгъанистан, Ирак, Ливия, Сирия, Египет, Россия... Гила абурал Африкадин, Европадин, Америкадин, Тихий океандин къвалариз гвай уьлквеярни алава хъхьанва. Чина инсанвилин ягь амачир ксари школаяр, мугьманханаяр, мискIинар, государстводин идараяр хъиткьинарзава, са тахсирни квачир инсанар (аялар, яшлубур, дишегьлияр) рекьизва. "Исламдин государство" тIвар ганвай гьерекатдин яракьлу дестейри ийизвай вагьшивилер (инсанрин кьилер галудун, цIа кун, дегь девиррилай амай культурадин. искусствадин, архитектурадин, тарихдин ивирар барбатIун, хуьрер, шегьерар тахьай мисал авун) бейнидивай кьатIуз тежедайбур я. Авайвал лагьайтIа, дяведин, ягъун-кьиникьинин, терроризмдин къурбандар тежезвай чка авач. Гьа ихьтин вагьшивилерик цIай кутур уьлквеярни (США, Великобритания, Израиль, Саудовдин Аравия...) къе шад туш. Вучиз лагьайтIа, терроризмдин цIай анризни агакьнава.

РикIел хкиз кIанзава, Россия аквадай вилер авачир гьукуматри пулдалди таъминарзавай террористри Кеферпатан Кавказдин халкьарин арада дяведик цIай кутаз кIандай, ислягь инсанар ягъиз, хъиткьинариз къирмишдай вахтунда терроризмдихъ галаз женг чIугунин карда рейсадвал къалурнач, гена экстремистриз куьмекар гана. Москвада, Бесланда, Къизлярда... чпин чIуру крарин гел туна.

Дуьньядин гзаф халкьарин рикIелай алат тийизвай югъ. 2004-йисан 1-сентябрь. Боевикри-террористри Беслан шегьердин 1-нумрадин юкьван школа ва ана авай са агъзурдалай гзаф муаллимар, аялар, диде-бубаяр залуквиле кьуна. Инсанар кьве суткадилай виниз есирвиле туна ва залукар тир саки вири итимарни ягъиз кьена. Амайбуруз я яд, я фу, я медицинадин куьмек ганач. 3-сентябрдиз школада хъиткьинардай шейэр кардик кутуна ва вишералди инсанар: чIехи пай аялар, жаванар телеф хьана. Ихьтин зулуматдин вагьшивал Россияда гьеле хьанвайди тушир. Ида неинки чи, гьакI дуьньядин къени, ислягь, зегьметчи гзаф халкьарни ажугъламишнай.

И вагьшивал, инсанриз авур къаст ва терроризмдихъ галаз женг чIугунин карда вири халкьари чпин къуватар сад авунин фикирдал алаз Россиядин Федерациядин Госдумади 2005-йисан 6-июлдиз 3-сентябрь Терроризмдиз акси женгина рейсадвилин югъ яз тайинарнавайдакай малумарна ва 2005-йисалай чи уьлкведа и югъ къейдни ийизва.

Лугьун лазим я хьи, Бесланда гьар йисуз 1-3-сентябрдин йикъара яс чIугвазва ва аяларни школадиз финикай акъвазарзава. Шегьерда рагьмет хьайибур рикIел хкидай, абурун тIварцIихъ дуьа ийидай, шемер куькIуьрдай мярекатар тухузва. ЦIини, гилани чкIана амай школадин гьаятда, Кеферпатан Осетия-Алания Республикадин чIехибурун иштираквални аваз ясдин мярекат кьиле тухуда. Аялри цавуз 334 шар - телеф хьайи инсанрин кьадарда аваз - ахъайда. Ахпа мярекатдин иштиракчийри кьейи залукрин, милиционеррин сурарал цуьквер эцигда.

Террор вуч завал ятIа, Дагъларин уьлкведин халкьаризни аквазва. Эхиримжи цIуд йисуз Махачкъалада, Хасавюртда, Каспийскда, Къизлярда, Буйнакскда, Дербентда боевикри, террористри гьикьван хъиткьинарунар авунатIа, гьикьван полицейскияр, ислягь инсанар телеф хьанатIа, республикадиз гьикьван зиян ганатIа, тайин я. Россиядин Федерациядин Президентди, Гьукумдин кьилевайбуру, къайдаяр хуьдай органри, общественный ва диндин организацийри, массовый информациядин такьатри терроризмдихъ, экстремизмдихъ галаз женг чIугуни аквадай хьтин нетижа арадал гъана, эхиримжи кьве йисуз зулуматдин вагьшивилин гьерекатар тикрар жезвач.

Им акI лагьай чIал туш хьи, Дагъустанда, Кеферпатан Кавказда терроризмдиз, экстремизмдиз къуллугъзавай дестеяр, ксар амач. Абур амайди чаз къайдаяр хуьдай органрин малуматрай аквазва. 2015-йисан 25-август. Полицейскийрин тапшуругъдиз муьтIуьгъ тахьай ва яракь кардик кутур Хасавюрт райондин бандитрин башчи Ислам Мурадов яна кьена.

24-август. Махачкъала шегьердин Ленинский районда, ЦIийи Хушет хуьруьн патав Махачкъаладин бандитрин башчи я лугьузвай Абдул Къурбанов (лакIаб Абу Хафс) тергна. Адахъ галаз мадни кьве боевик.

17-август. Унцукул районда КТО кардик кутуна ва ФСБ-дин, къайдаяр хуьдай органрин векилар тамара чуьнуьх хьанвай террористрин гуьгъуьна гьатна. Яракь ишлемишунин нетижада терроризмдин "Кавказдин Имарат" тIвар алай международный организациядин дагълух сектордин кьил Мегьамед Абдуллаев (лакIаб Абу-Дуджан) яна кьена.

11-август. Унцукул районда кардик кутур КТО себеб яз пуд боевик тергна.

24-июль. Хучнида Табасаран райондин полицейский отделенидин гьаятдиз гьахьна, машин хъиткьинарай (и терактдик кьве кас телеф ва 17 къуллугъчидал хирер хьанай) Азим Мукаиловахъ галаз алакъада авай пуд боевикдиз судди 10-15 йисарин крар атIана.

17-июль. Дербент райондин Геджух хуьруьн патав 2 боевик яна кьена.

8-июль. Бабаюрт райондин са хуьруьн туьквендин ракIарик бомба кутазвай боевик тергна. Ам законсуз яракьлу тешкилатрин иштиракчи ва розыскда авай кас тир.

6-июль. Къизилюрт райондин Нечаевка ва Мацеевка хуьрерин арада Федеральный розыскда авай, бандитрин тешкилатрин иштиракчияр тир боевикар Ибрагьим Мегьамедов ва Абдурагьман Ибрагьимов яна кьена. Абурун иштираквал аваз эхиримжи кьве йисуз Махачкъалада, Хасавюртда, Къизлярда, Буйнакскда са шумуд полицейский ва маса инсанар кьена. Абур тарашунал, къакъудунал, инсанар чуьнуьхунални машгъул тир. Вучиз, вуч патал ихьтин къанунсузвилер ийизва? Са тахсирни квачир ксар телеф жедай чкадал гъизва?

Жаваб сад я, террористриз общество чIалал гъидай, зурба ван акъуддай тахсиркарвилер авуна халкьарик къурхулувал, кичI кутаз кIанзава. Абуруз общество гьукумдихъ такьат авачирдахъ, адалай са затIни алакь тийизвайдахъ инанмишариз кIанзава. Ихьтин фикирар бинесузбур, мурадар кьилиз акъат тийидайбур я. Алай вахтунда Кеферпатан Кавказдин регионрин, санлай Россиядин къайдаяр хуьдай органри, общественностди терроризмдиз, экстремизмдиз халисан женг малумарнава ва чи уьлкве и вагьши гьерекатрикай азад ийиз алахънава.

Са рахунни алач, терактри, ягъун-кьиникьри инсандин психологиядиз, руьгьдиз, къанажагъдиз чIуру патахъай таъсирзава, ам бушарзава, адан умудар квадарзава. Террор вири дуьньядиз чкIанва. Исламдин уьлквеяр къачуртIани, хашпара диндиз къуллугъзавай уьлквейрикай рахайтIани, террористри чпин чIуру ва чиркин ниятар халкьарал илитIун чпин къуват къалурун патал гзаф кьадарда инсанар телеф жедай серенжемар кьиле тухузва. Ара-ара Пакистанда, Афгъанистанда, Иракда, гьатта Индиядани кваз инсанар кIватI жезвай чкайрал хъиткьинардай шейэр кардик кутазва, вишералди инсанар уьмуьрдикай магьрумзава. Норвегиядин террористди авур душманвал вуч я?! Вишев агакьна ислягь инсанар къирмишна. Телевизордин гьи канал кутуртIани, анрай ван къвезвайди кьена, яна, хъиткьинарна, цIай кьуна лугьудай хабарар я.

Вуч лугьун, алайди пара четин макъам я. Амма им ,чун вири кисна, гъилер авадарна ацукьун, мус чун хъиткьинарда лугьуз вил алаз акъвазун лазим я лагьай чIал туш. Терроризмдихъ галаз женг чIугунин карда вирида рейсадвал къалурна, чIуру ниятар рикIе авайбуруз акси рум гана кIанда. Абур юзай-юзай чкадикай талукь органриз хабар авун, абурун бинеярни кваз барбатIдай женгина активвал къалурун герек я.

Маса рехъ авайди туш. ТахьайтIа, чун террористрин басрухдикай хкатдач ва чна уьлкведин, акьалтзавай несилдин гележегни хаталувилик кутада. Вагьшивили, инсафсузвили санани берекат артухардач, мублагьвал арадал гъидач.

Дербентдин 2000 йис

Ашкъидалди кІвалахна

Къадим Дербент шегьердин юбилей мукьвал жезва. Гьар са дербентви ва абурун дустар шегьер гуьрчегаруник чпин пай кутаз чалишмиш жезва.

28-августдиз Дербентдиз, юбилейдиз гьазурвилин кІвалахар физвай гьал ахтармишиз, РД-дин Гьукуматдин Председатель **Абдусамад ГЬАМИДОВ** атанвай. Ам юбилейдин мярекатар фидай кьилин объектриз, кьилди къачуртІа, "Нарын-къала" стадиондиз, І Петрдин КІвализ-музейдиз ва маса чкайриз килигна.

И юкъуз А.Гьамидован теклифдалди шегьердин бязи объектрал михьивилер тваз субботникда Гьамид Гьамидован тІварунихъ галай олимпийский резервдин спортдин школадин тербиячийри, тренерри ва руководстводи (саки 150 касди) иштиракна. Абуру "Нарын-къала" цитаделдин территорияда авай кьван зирзибил кІватІна.

29-августдиз РД-дин жегьилрин крарин рекьяй министр **Заур КЪУРБАНОВ** кьиле аваз субботникда и министерстводин къуллугъчийрин са дестеди, "Дербент - 2000" волонтеррин корпусдин членри, шегьердин ССУЗ-рин студентрини муаллимри иштиракна.

И юкъуз цитателда кьиле фейи субботникда РД-дин туризмдин рекьяй комитетдин векилар, ДГУ-дин филиалдин коллектив, шегьердин агьалияр социальный рекьяй хуьнин управленидин ва маса идарайрин работникар авай.

Абуру чпиз къалурнавай участокра михьивал туна.

Шегьердин образованидин управленидин векилри ва школайрин муаллимри Ленинан куьчеда михьивилерна, горзеленхоздин рабочийри Орта-капы куьчеда авай газдин турбайриз шир яна ва маса кІвалахар тамамарна.

Субботник акьалтІарайла, шегьердин администрациядин кьил **Азади РАГЬИМОВАН** иштираквал аваз "Дербент - 2000" волонтеррин корпусдин штаб ва "Созвездие" жегьилрин центр шад гьалара ачухна. Жегьилрихъ элкъвена анал рахай З.Къурбанова хъсан кІвалах авунай субботникдин иштиракчийриз сагърай лагьана. Штаб ва центр ачухун шегьердин юбилейдин суварин вилик хъсан савкьат тирди къейдна.

Шад гьалара яру лент атІай З.Къурбанова, А.Рагьимова ва медколледждин директор **С.ГЬАМЗАТОВАДИ** виридаз штабдиз килигиз теклифна.

Шад гьалара ачухна

29-августдиз Дербентда Шамсулла Алиеван тІварунихъ галай Женгинин баркаллувилин паркуна "Аялвилин шегьер" тІвар алай аялрин спортдинни къугъунрин комплекс шад гьалара ачухна. Ам юбилейдин вилик шегьердиз чпин патай "Дагъустандин сад лагьай мергьяматлувилин фондуни" авунвай савкьат я. Фонд Сайгьидгьуьсейн Мегьамедова тешкилна. Спорткомплексдин вилик квай гуьрчегдиз туькІуьрнавай майдандал рахай Фондунин правленидин член, исполнительный директор Марат Агьмедова Фондуни яшайишдин метлеб авай кІвалахар кьилиз акъуддайла, РФ-дин Президент В.Путинан: "Меценатвал ва мергьяматлувал вилик тухун, ватанпересвилин гьиссер деринарун, яшайишдани миллетрин арада дуьзгуьнвал таьминарун" - гафарилай чешне къачузвайди лагьана.

- Чун, - давамарна ада, - и майдан жезмай кьван спортдинди ийиз алахъна, жегьил несилдиз чпин сагъламвал хуьдай мумкинвал хьун паталди. Къуй, ада Дербентдин гзаф несилриз шадвал ва хийир гурай.

Мярекатдал рахай Дербент шегьердин администрациядин кьилин сад лагьай заместителдин везифаяр тамамарзавай Али Хасбулатова аялрин суварик иштиракунал вич шад тирди къейдна.

- Дербент шегьердин администрациядин кьил А.Рагьимован, шегьердин вири агьалийрин патай, гьакІни жуван патайни заз "Дагъустандин сад лагьай мергьяматлувилин фондуниз", шегьердиз 2000 йисан юбилейдин вилик ихьтин багьа савкьат авунай сагърай лугьуз кІанзава. За и мярекат тешкилай ва ина иштиракай гьар садаз чухсагъул лугьузва. За квез виридаз хъсанвал, ислягьвал ва берекатлувал алхишзава.

А.Хасбулатова ва М.Агьмедова яру лент атІана, комплекс ачухна ва виридаз аниз теклифна.

"Аялвилин шегьер" комплекс ачухун дербентвияр патал халис сувариз элкъвена. Ина гзаф аялар кІватІ хьанвай, абур спортдин тренажерар, аттракционар, перпилагар "ахтармишиз" агакьна, "гуьнейрай" авахьна, мультфильмайрин игитрихъ галаз шикилар яна, конкурсра иштиракна.

Вокзал цІийи хъувунва

Нубатдин сеферда Дербентдиз атайла, Кеферпатан Кавказдин Федеральный округда Россиядин Федерациядин Президентдин патай тамам ихтиярар ганвай Векил Сергей Меликова шегьердин вокзалдиз кьетІен фикир ганай. Ада вокзал хъсан гьалда авачирди къейднай. Вокзалдин гьам къене пад, гьамни къецел патан акунар хъсанарун патал вири кІвалахар авунва. Вокзалдин къеце патан цлар, цІийибур хьиз, нур гуз акъвазнава. Ранг квадар тавун патал а цлариз махсус раствор янава.

Къавар михьиз дегишарнава, къавун периметр авайвал хатасузвилин жугъун чІугунва. 60 дакІар ва 14 рак дегишарнава. Кабинетра, пассажирри ял ядай залда гзаф кІвалахар авунва: полар дегишарнава, цлар цІийи хъувунва ва икІ мад.

Залда пассажирар патал хъуьтуьл, къулай цІийи креслояр эцигнава. Мукьвара вокзалдин территорияда цІийи куьсруьяр, урус ва ингилис чІаларал кхьенвай указателар эцигда.

Вокзалдин начальник Паша Пашаеван гафаралди, анин къенепатан къав ремонт ийиз хьанач, гьикІ хьи, и кІвалах хиве кьадай художникар-устІарар я шегьердай, я республикадай жагъанач. Ада лугьузвайвал, и кІвалахни кьилиз акъудда.

Шегьердин гуьзел дараматрикай сад тир вокзал реконструкция авуна акьалтІарнава. 1900-йисуз кІарасдин 28 кв. м. дараматдин чкадал кьве мертебадин чІехи дарамат хкажнай. Дербентдин юбилейдик чпин пай кутун патал РЖД-ди вокзал ремонт ийиз саки 17 миллион манат харжна.

П.Пашаева шегьердин руководстводиз вокзалдин вилик квай майдан гуьрчег къайдадиз гъунай чухсагъул лагьана.

Ада мад хабар гайивал, шегьерда электричкаяр акъваздай цІийи кьуд платформа эцигда: сад - карьерда, сад - "ТЕФИ-дин" офис авай чкада, кьведни - ЦГБ-дин районда. Платформаяр евростандартрив кьадайбур жеда.

Югъ-йиф талгьана...

Къадим шегьердин акунар дегиш жезва. Са шумуд вацран вилик, шегьердин 2000 йис тамам хьунин юбилейдин сувариз гьазурвал акунин сергьятра аваз туькІуьр хъийизвай хейлин куьчеярни паркар эгъуьнна, татугай гьалда авай. КІвалах куьтягьайла, абур гьихьтин гьалдиз къведатІа фикирдиз гъун гзаф четин тир. Ингье са акьван гзаф вахт арадай фенвач, куьчеяр лап дегиш хьанва, тротуарар гуьрчег къайдада ава, паркарай фенвай къекъуьнрин рекьер аквазва.

СтІал Сулейманан тІварунихъ галай паркунани туькІуьр хъувунин кІвалахар акьалтІарзава. Ина къекъведай рекьера къван тунва, газонар туькІуьрнава, куьгьне девирдинбуруз тешпигь экверин лампаяр тунва. Тарар цанва, шахматрал къугъвадай кІвалин къецелни кІвалахар куьтягьзава. Гьа къе-пака юкьниюкьвал зурба фонтанни туькІуьрна куьтягьда.

Гь. Алиеван тІварунихъ галай куьчедани йигиндаказ кІвалах кьиле физва. Ина кІвалах Азербайжан Республикади кьиле тухузва: инженерный сетар дегишарнава, машинар физвай рехъ гьяркьуь хъувунва. Алай вахтунда газдин сеть масаниз акъудзава, кІвалерин къавар дегишарзава, дараматрин ва кІвалерин винел патан акунар алай аямдин, я цІукай, я ламувиликай кичІевал авачир материалралди цІийи хъийизва.

Эцигунардайбуру Гагаринанни Гь.Алиеван куьчейрин къекъуьндал алай 6-нумрадин школа-интернатдиз кьетІен фикир гузва. Анин кьилин дараматдикай анжах са каркас ама. Къенин юкъуз инихъ цІийи жугъунар хьанва, дараматдин къавар, дакІарар дегишарнава, винел мансардаяр галай са мертеба хкаж хъувунва. Къене патарани туькІуьр хъувунин кІвалахар кьиле тухванва. Школадин вилик пад, вири дараматдин акунарни михьиз дегиш хьанва. Эцигунардайбуру лугьузвайвал, школа-интернатдин 2-корпусни, хуьрекар недай зални, спортдин майданни къулай шартІар аваз дуьзмишда.

Гьайиф хьи, Гагаринан куьчедин гьал хъсанди туш. Генеральный пландиз килигна, ина машинар физвай рекьин гьяркьуьвал 30 метр хьун лазим я, амма гьакъикъатда 18 метрдилай гзаф туш. Я рехъ гьяркьуь ийидай мумкинвални авач, вучиз лагьайтІа тротуаррал лап фадлай жуьреба-жуьре объектар - туьквенар, аптекаяр, мастерскояр эцигнава.

- Чна са шумудра а объектрин иесийривай, чпи кІвалахзавай чкаяр гуьрчег къайдадиз гъун тІалабнай, - лугьузва шегьердин кьилин архитектор М.Алиханова. - Гьайиф хьи, анжах 1-2 касдилай гъейри, мад и кардик кьил кутурбур хьанач.

ЯтІани, адан гафаралди, Гагаринан куьче юбилейдиз тамамвилелди гьазурда.

Шегьердиз къведай мугьманриз суварин мярекатрикай, шегьердикай хъсан фикирар амукьун патал эцигунардайбуру, югъйиф талгьана, зегьмет чІугвазва. Суварин маршрутдин куьчейра къир цана куьтягьзава, экверин дестекар дегишарнава, тротуарра плиткаяр тунва.

Паркарни ишигълаван авунва, газонар, фонтанар туькІуьрнава, шахматрал къугъвадай кІвалер эцигнава.

Са гафуналди, паркуна вири шартІар яратмишзава.

Дербент юбилейдин сувариз гьазуруник къунши республикаярни экечІнава. Гьейдар Алиеван куьче ва ана авай кІвалерин ва дараматрин къецепатан акунар реконструкция авун Азербайжан Республикади вичел къачунва.

И йикъара Х.Тагъиеван куьче реконструкция авунив Чечен Республикадин векилар гатІумнава. И республикадин векил, эцигунрин руководитель Руслан Иналова лугьузвайвал, ина неинки са тротуарарни рехъ, гьакІни кІвалерин акунар, къавар гуьрчег гьалдиз гъида. Вири и кІвалахар ЧР-дин кьил Рамзан Къадирован тапшуругъдалди, Агьмад Къадирован фондунин такьатралди (фондунин руководитель Аймани Кадырова я) кьилиз акъудзава.

Юбилейдалди амай йикъарани хъийидай гзаф кІвалахар ама. Абур акьалтІарна, мугьманар лайихлудаказ кьабулна, сувар виридан рикІел аламукьдайди хьун чи мурад я.

Чин гьазурайди - Къагьриман ИБРАГЬИМОВ

ЧIуру сайтрин гуьгъуьна

Дагъви ШЕРИФ

21-августдиз Къарабудахкент райондин сергьятра, "Чайка" санаторийда, "Кибердружина" гьерекатдин активистрин Вирироссиядин пуд лагьай слёт хьана. Хатасуз Интернетдин Лигади Дагъустан Республикадин печатдин ва информациядин министерстводин куьмекдалди тешкилай и слётди 200-лай артух айтишникар кIватIнавай.

Мярекат ачухдайла, РД-дин печатдин ва информациядин министр Азнаур Гьажиева къейдайвал, ихьтин мярекатар жезмай кьван гзаф кьиле фин чи республика патал важиблу я, гьикI хьи, анра пешекарри иштиракзава.

Кибердружина - им сетда кардик квай гьевескаррин кIватIал я. Абуру Интернетда авай къайдасуз, инсандин руьгьдиз, чандиз таъсирзавай ва терроризм, экстремизм хьтин тIегъуьнар, наркотикар... пропаганда ийизвай сайтар винел акъудзава, къайдаяр хуьзвай къурулушриз абурукай хабар гузва, гьакIни Хатасуз Интернетдин Лигадин куьмекдалди ахьтин сайтрин контентдал гуьзчивал тухузва, материал пучзава.

Фикир гайила, им Интернетда гьакъикъатдани лап чарасуз кIвалах я. Алай девирда сетда гьам чIехидавай, гьам гьеле школадиз тефенвай аялдивай хийирлу шейэрилай гъейри ягьсуз квез хьайитIани килигиз, кIелиз жезва. Ахьтин контент авай сайтар жагъурун ва абур ишлемишун патал са четинвални авач. Амма чи уьлкведин къанунрив, дагъустанвийрин ягь-намусдив кьан тийизвай и кардин вилик пад кьун патал Дагъларин уьлкведа кибердружинникар тупламишун тарифуниз лайихлу я.

Кибердружинаяр кардик кваз хьайи вири вахтунда къайдаяр хуьдай къурулушри абурун куьмекдалди 1,2 агъзур уголовный дело къарагъарнава. Къенин юкъуз аялрихъ галаз ягьсузвилерай уголовный 10 делодай силис тухванва, алверчидизни маса къачузвайдаз садаз-сад такуна наркотикар маса гузвай агъзурралди сайтар агалнава.

Адет тирвал, кибердружинайрин слёт Москвада кьиле физвайди тир, амма 2015-йисуз сифте яз регионда тухвана. ИкI, слётдал жегьилри неинки Дагъустан, гьакI чи уьлкве ва вири инсаният патал важиблу месэлаяр веревирдна. Конституцияда гьар са агьалидиз хабардар жедай ихтияр авайди къалурнава. Амма къенин юкъуз а хабарар дуьм-дуьзбур хьун важиблу я, вучиз лагьайтIа кхьенвай гьар са гафунихъ инсан чIалахъ хьуникай чIуру ниятар авай гьар жуьредин ксари менфят къачузва. И месэла Хатасуз Интернетдин Лигадивай гьялиз жеда.

Гьавиляй Дагъустанда "Кибердружинайрин" отделение арадал гьанва. Къенин юкъуз уьлкведин 26 регионда отделенияр ава.

- Интернетда активвилелди вилик физвай экстремиствилин ва сепаратиствилин информациядихъ галаз бягьс чIугун патал Дагъустандин ячейка чи кар алай къуват жеда, - лагьана Хатасуз Интернетдин Лигадин правленидин председатель **Денис ДАВЫДОВА**.

Адалай гуьгъуьниз кибердружинникрин кIвалахдин важиблувал РД-дин печатдин ва информациядин министр **Азнаур АДЖИЕВА**, РД-дин алакъадин ва телекоммуникацийрин министрдин везифаяр тамамарзавайди тир **Юсуп МАЛЛАМЕГЬАМЕДОВА**, РФ-дин Президентдин Управленидин кьилин советник **Александр ЗАВЕРЯЧЕВА** ва гзаф масабуру къейдна. Ада Россиядин Президентдин куьмекчи **Игорь ЩЕГОЛОВАН** патай чарни кIелна. Чпин фикирар видео-алакъадин куьмекдалди "Ашманов и партнёры" компаниядин гендиректор **Игорь АШМАНОВА**, "Ростелеком" компаниядин вице-президент **Алексей БАСОВА**, Информациядин демократия вилик тухунин фондунин президент **Илья МАССУХА** лагьана.

Слётдин кIвалахда Хатасуз Интернетдин Лигадин директор **Станислав СКУСОВА**, Геополитический экспертизайрин Центрадин директор **Валерий КОРОВИНА** ва масабуру иштиракна.

* * *

РД-дин печатдин ва информациядин министр Азнаур Аджиева ИТАР-ТАСС-диз гайи интервьюда къейднавайвал, Кибердружинадин куьмекдалди Дагъустанда экстремизмдин тах квай саки 30 сайт тайинарнава.

Адан гафарай, министерстводи сетда ихьтин тIегъуьнриз акси еке кIвалах кьиле тухузва, вучиз лагьайтIа агьалияр боевикри чпин рекьиз гьар жуьре сайтрин куьмекдалди чIугвазвайди сир туш.

- Саки 30 сайтдикай ибарат сиягь Дагъустан Республикадин прокуратурадиз рекье тунва. Суддин къарардин бинедаллаз абурукай бязи сайтриз гьахьун акъвазарнава, - къейдзава ада интервьюда.

Чи республикада государстводиз акси ва экстремиствилин фикирар чукIурунин месэла иллаки хцидаказ акъвазнавайди я, гьикI хьи, ахьтин материалар гзаф вахтара диндин рангар янавайбур жезва.

Ада информациядин цIийи технологияр ишлемишунай Дагъустан вилик квай регионрин жергеда авайди, 2017-йисалди республикада информациядин хатасузвал хуьнин комплексный программа туькIуьрзавайди, Россиядин школайра хатасуз Интернетдиз талукь сад тир тарсар тешкилун чарасуз тирди къейдна.

РИФ Кавказ - Дагъустанда

Дагъви ШЕРИФ

Августдин эхиримжи йикъара Кавказдин вири регионрай ва чи республикадин районрай цIийи технологийрал машгъулбур, Интернетдихъ галаз алакъалу хилерай пешекарар Манаскентдин патав гвай "Каспий" санаторийдиз кIватI жезвай. Хъсан гьазурвал акунвай ана "РИФ Регион 2015" проектдин "РИФ Кавказ" форум тешкилнавай. ТIвар-ван авай и проектдин са хел-форум Дагъустанда кьиле тухун дуьшуьшдин кар тушир. Тешкилатчийри къейдайвал, Россияда Дагъустан гзаф жегьилар авай республика хьиз ашкара я. Гьа са вахтунда уьлкведин экономика патал гьакъикъатда еке мумкинвилер, вад уьлкведихъ галаз сергьят авай Дагъларин уьлкведа Кавказдин вири регионрин жегьилар кIватIунихъ, абурухъ галаз цIийи технологийриз, Интернетдиз, цIийи хел тир цифровой экономикадиз талукь форум тухунихъ еке метлеб ава. Дагъустанвийрин мугьманпересвални, гьелбетда, РД-дин печатдин ва информациядин министр Азнаур Аджиеван теклиф - форум Дагъустанда тухун - фикирда кьуна, - лугьузвай абуру.

Спикер YouScan-дин маркетингдин директор Александр Сирач

Форумдин иштиракчияр санаторийдин вилик Дагъустан Республикадин печатдин ва информациядин министр **Азнаур АДЖИЕВА**, адан заместителри, куьмекчийри къаршиламишна. Форумдин тешкилатчийрин арада РАЭК, РОЦИТ, ФРИИ, Ростелеком, Спутник, Касперский, Рунет-Ид ихьтин цIудалай артух карханаяр ава. Абурун виридан патай атанвай векилри, IT-технологийрай пешекарри, уьлкведа машгъур блоггер-журналистри, пуд хилез пай хьана, иштиракчийрихъ галаз семинарар тухвана.

Адет тирвал, форумар, пешекарвилин гьар жуьре семинарар жегьилриз сад-садахъ галаз таниш жедай, тежрибадикай суьгьбетардай, ял ядай мумкинвал я. "РИФ Кавказ", гьакъикъатдани, ихьтин майдандиз элкъвенвай. "Каспий" санаторийдини форум кьиле тухун, ругуд вишелай артух иштиракчияр кьабулун патал вири чалишмишвилер авунвай.

28-августдиз Каспий гьуьлуьн къерехда, санаторийдин сергьятра авай тарарин серинрик мярекат кьиле тухвай **Марат ТИМОХИНА** форум ачухна, вири тебрикна, са жерге тешкилатчийриз гаф гана. РД-дин Кьилин патай чар кIелай Дагъустан Республикадин Гьукуматдин Председателдин заместитель **Мегьамед ИСАЕВА**, республикадин журналистрин патай рахай РД-дин печатдин ва информациядин министр Азнаур Аджиева форумдин нетижадикай, адан метлеблувиликай, уьлкведин ва регионрин гьукуматри адаз еке фикир ганвайдакай суьгьбетна. Форум ачухдайла СКФО-дин исполнительный властдин, РИФ-дин тешкилатчийрин, уьлкведин машгъур IT-компанийрин векилар рахана.

Гуьгъуьнлай иштиракчияр, пуд чIехи дестедиз пай хьана, семинарриз фена.

Форумдин кьвед лагьай юкъуз гьуьлуьн къерехда, ачух цавун кIаник фестивалдин тегьерда "Digital-пикник" тешкилна. Анал технологийрин хилен векилри докладар кIелна, форумдин иштиракчийри итиж авур крарин гъавурда туна. Тежриба къачунин семинарриз элкъвей и секцийрин кIвалах вирибуруз лап итижлу жедай тегьерда кьиле фена.

Форумдин кIвалахда блоггер-журналистри иштиракзавайди Интернетдин са жерге пешекар сайтри, соцсетри тестикьарзавай, анра гьа сифте декьикьайрилай башламишна видеояр, шикилар, макъалаяр, фикирар пайда хьана.

Фестивалдин сергьятра аваз "Дагъустан" РИА-ди Нарын-къеледал авур 3D турдихъ галаз танишарна. Адалай кьулухъ иштиракчийрихъ квадракоптеррин куьмекдалди чпин медиа-контент туькIуьрдай мумкинвал авай.

Кьилди-кьилди секцийра иштиракчийриз Кавказдин сергьятра, Дагъустанда IT-паркар тешкилдай тегьердикай, телекоммуникацийрин базарда бягьс чIугунин сирерикай, алай аямдин зегьметдин базарда IT-пешекаррин гереквиликай, информациядин хатасузвал хуьникай ва ихьтин са жерге маса хилерайни суьгьбетна.

Дагъустандин халкьарин Садвилин йикъан вилик

Халкьдин вилер ачухай хва

(Темирхан Шалбузован 120 йис)

Мердали ЖАЛИЛОВ,
РФ-дин ва РД-дин культурадин лайихлу работник

Гъилевай йис чи тІвар-ван авай алим-фольклорист, просветитель, шаир ва публицист **Темирхан Шалбузович ШАЛБУЗОВАН** 120 йис тамам хьунин юбилейдинди я. И макъалани чна гьа кардихъ галаз алакъалу яз кхьизва.

Чаз ам сифтени-сифте лезги халкьарин хизандин зурба векил яз, вич Хивда ханатІани, лап хъсандиз лезги чІал чидай муаллим яз, идалайни артух, табасаран халкьдин савадлувал, культура, литература, образованидин хел виликди тухвай алим-просветитель яз руьгьдай мукьва я.

Мад са кар ава: Шалбузоврин хизанри са гзаф лезгийрихъ галаз къавум-къардашвилин сих алакъаяр тайинарнава. Хванахвавилинни санал кІелунин, кІвалахунин, халисан амадагвилин алакъайрикай чун гьеле рахазвач.

Темирхан Шалбузован руш Назлу Темирхановна - РФ-дин культурадин лайихлу работник - ДГУ-дин филологиядин факультет яру дипломдалди акьалтІарай (чна санал кІелна, къени а чІаван дуствилин алакъаяр, хизанарни галаз, хуьзва) 1970-йисалай инихъ Дагъустандин ктабрин издательствода ведущий (лап кар алай) редакторрикай сад я. Ада вири Дагъустандин халкьарин литературяр виликди финик, ктабар гьазурунин ва чапдай акъудунин кІвалах дибдай дегишаруник, хкажуник аквадай хьтин пай кутунва. Яни бубадин рехъ цІийи шартІара давамарзава...

Гила чун Темирхан Шалбузован уьмуьрдинни ирсинин рекьел хквен. Ам 1895-йисуз Куьре округдин (гила Хив район) Хиврин хуьре кесиб лежбердин - батракдин хизанда дидедиз хьана.

Аял яз, адаз кесибвилерни магьрумвилер тІимил акунач. Амма къайгъудар бубади хва савадлу хьун патал мискІиндин патав гвай медресадиз ракъурна. Ина ада диндин месэлайрихъ галаз санал хейлин дуьм-дуьз илимарни чирна. Гьавиляй адакай гьеле 1916-1919-йисара Куьре округдин хуьрера (кьилди къачуртІа, Курхуьрел) чкадин аялриз математикадай, физикадай, астрономиядай, географиядай, литературадай (вири предметар туьрк чІалал тир) тарсар гудай муаллим хьана.

Дагълара цІийи уьмуьр патал революциядин гьерекатар кьиле фидайла, адакай машгьур большевик, граждан дяведин активный иштиракчи Тарикъули Юзбегован куьмекчи хьана.

Революция гъалиб хьайивалди, Темирхан Шалбузов цІийи уьмуьр тешкилзавай кІвенкІвечи интеллигенциядин вилик жергейра гьахьна, икІ адакай цІийи руьгь, цІийи несилар тербияламишзавай просветитель ва тешкилатчи хьана. Табасаран халкьдин арадай акъатай цІийи къанажагъдин женгчийрин арада ада вичиз лайихлу чка кьуна.

И кар ада лезги халкьдин арадани тешкилна. Кьасумхуьрел школадин директор хьунихъ галаз сад хьиз, ина жегьил муаллимар гьазурун патал педагогвилин куьруь курсарни ачухна.

1920-йисуз ам Куьре округдин Военно-Революционный комитетдин буйругъдалди округдин сифтегьан школайрин инспекторвиле тайинарна, гуьгъуьнлай ина адакай образованидин отделдин инструктор хьана. Округда савадсузвал, культурадин жигьетдай кьулухъ галамукьун терг авун патал гзаф крарик кьил кутуна.

1930-йисалай адакай Табасаран райондин халкьдин образованидин отделдин заведующий хьана. Гьа са вахтунда ада и рай-

онда сифте яз тешкилай "Яру Табасаран" газетдин редакторвални авуна. Эхь, сад лагьай редактор ва журналист-тешкилатчи.

Республикадин меркезда милли культураяр ахтармишунин рекьяй Институт кардик кутурла, Т.Шалбузоваз, ина илимдин къуллугъчивиле кІвалахиз, атун теклифна. ИкІ, адан вири уьмуьр гила хайи табасаран халкьдин чІалан культура, литература, фольклор, адетар, тарих чирунихъ галаз алакъалу хьана.

Махачкъалада ам Гь.Гьажибегов, М.Гьажиев, Г.Муркелинский, М.Микаилов хьтин, ахпани чІаларин рекьяй уьлкведа машгьур академик Н.Мещанинов, профессорар - А.Генко, Л.Жирков хьтин алимрихъ галаз таниш хьана. Алимди вичин чирвилер хкажунихъ галаз санал халкьдин образованидин хелни виликди тухвана. Т.Шалбузов табасаран халкьдин алфавит туькІуьрайбурукайни сад я. Аялар патал сифтегьан букварь, 1-4-классар патал литературадин хрестоматияр гьазурайдини гьам я. Гьавиляй Табасарандани Хивда, масанрани табасаран халкьдин интеллигенциядин яшлу несилдин векилри Темирхан Шалбузович Шалбузов чпин сад лагьай муаллим яз гьисабзава.

Т.Шалбузован лайихлувилер хайи чІалаз маса чІаларай литературадин лап хъсан чешнеяр таржума авунин кардани артух я.

Табасаран халкьдин зурба векилар тир Б.Митаровахъ, А.Жафаровахъ галаз санал ада вичин халкьдин векилриз А.С.Пушкинан, М.Ю.Лермонтован, Л.Н.Толстоян, М.Горькийдин, С.Сулейманан, ЦІ.Гьамзатан ва хейлин маса авторрин эсерар мукьва авуна, яни таржумачивилин мектеб ачухна. Вичини халисан устадвилин чешнеяр къалурна. Ада цІудралди манияр, шиирар, поэмаяр теснифна, хайи литература ахтармишна.

Просветителвилинни педагогвилин кІвалах адаз "ДАССР-дин школайрин лайихлу муаллим" лагьай тІвар, маса наградаяр гуналди къейдна.

Заз Темирхан Шалбузован 100 йисан юбилейдин, адалай гуьгъуьниз ДКИ-да чапдай акъудай "Темирхан Шалбузов" ктаб презентация ийидай мярекатра иштиракдай кьисмет хьана. Анрал рахай бязи ксарин къейдер рикІел хквезва.

М.Т.ЮНУСОВ: *- а чІаван РД-дин Госсоветдин член, общественный деятель: "...- Чи меркезда табасаран халкьдин векилри икьван зурба мярекат сифте яз тешкилзава... Им, са шакни алачиз, Т.Шалбузова чи республикадин тарихда тунвай гелер садрани квахь тийидайбур, гьакьван лайихлубур тирдан шагьидвал я..."*

М.Р.ГЬАСАНОВ: *- ДГПУ-дин профессор, илимрин доктор: "Темирхан Шалбузова вири вичин къанажагълу уьмуьр Дагъустандин халкьар савадлу, илимлу авуниз, медениятдин жигьетдай виликди финиз серфна. Ада табасаран халкьдин вилер ачухна, адаз руьгьдин жигьетдай уях жедай, девирдихъ галаз кам-камуна аваз фидай рекьер къалурна..."*

Х.ХАМЕТОВА: *- Дагъустандин халкьдин шаир: "Эгер чна гьар са халкьдихъ вичин чІехи шаирар, еке арифдарар, генералар авайди гьисаба кьуртІа, табасаран халкьдин арадай акъатнавай лап еке ксарикай сад Темирхан Шалбузов я".*

Х.АВШАЛУМОВ: *- Дагъустандин халкьдин писатель: "Темирхан Шалбузован тІвар просветитель, яни инсанрин рикІериз ишигъ гузвайди яз кьазва. Идалай чІехи къимет ва гьуьрмет инсан патал авайди туш".*

Ихьтин келимайрилай гуьгъуьниз мад вуч хълагьда.

Дагъустандин халкьарин Садвилин йикъан вилик заз лугьуз кІанзава: "Дагъустан патал, адан халкьдин асайиш, яшайиш вилик тухун патал женг чІугур са касни садрани рикІелай алатдач! Несилри абурун руьгьдин ирс паквилелди хуьда, къвезмай несилрив агакьарда..."

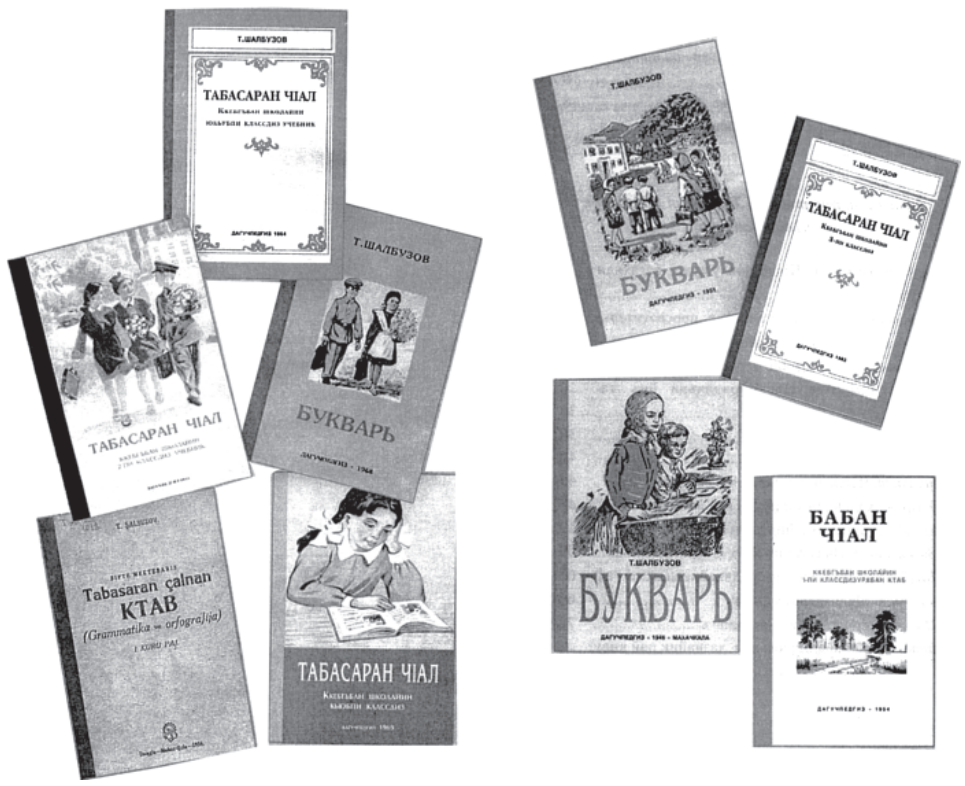

Дербентдин 2000 йис

Тегьмираз ИМАМОВ

Дербентдикай мани

Далудихъ - дагъ, вилик-гьуьл,
Кьилел цав я, кІаник-чил,
Зияратрин мескендал
Диб ала зи Дербентдин.
Риваятрин тарих я,
Кьисмет чІехи лайих я!

Ракъинизни ашкъидиз
Ачух къужах, михьиди!
Гьакьван зурба къапуяр...
Къеле, гатай къанлуяр,
Ачух майдан дустариз,
Женнетдиз вун ухшариз.

Жегьил жезва къвердавай,
Яшар пара жердавай.
Ваз лугьузва мани за,
Гьакьван рикІяй кІани за...
Гудач гьич са разивал,
ГайитІа ваз кьуьзуьвал.

Къуй чир хьурай алимриз,
Тахьуй сирер къалинриз.
Зун экъечІда майдандал
Дамахда зи Ватандал -
Зи Дербентдал шад, жегьил,
Яшар хьайитІан агьил.

Далудихъ - дагъ, вилик-гьуьл,
Кьилел цав я, кІаник-чил,
Зияратрин мескендал
Диб ала зи Дербентдин.
Риваятрин тарих я,
Кьисмет чІехи лайих я!

Низами

Шиир 1991-йисуз, Дербентда дуьньядин литературадин зурба гъед тир Низами ГЕНЖЕВИДИЗ памятник ачухдайла, 21-ноябрдиз кхьена. Машгьур востоковед, академик Е.Э.Бертельса къейднай: "Эгер вири вахтарин шаирар са жергеда акъвазарунин лазимвал арадал атанайтІа, за, кІусни шаклу тахьана, сад лагьай чкадал Низами Генжеви эцигдай".

Рагъ куз, дуьнья гуьзел я,
Низамидин гъезел я!
А камалдин нурари
Йиф кІудда зи кІурарик.
Ифин твада къелемда,
Туькьуьлвилер веремдай.
Эбеди сес шаирдин
РикІе ава магьирдиз.
Генжевидин экуьни
Хуьзва дуьнья секиндиз.
Гьавиляй ам туьхуьдач,
Шаир вични хъфидач!
Уьмуьр чилел давамда,
Несилар хуьз илгьамда.
Асиррилай уьтквемдиз
Хтанва ам Дербентдиз.
ГьакІ ваъ, куьне гъимир шак -
Акваз вичин яр Афак!*

***Афак - Дербентдин сердер Музаффара 1170-йисуз шаирдиз ада теснифай къасыдадин гьахъ яз багьишай жегьил руш я. Шаирди ам лукІ хьиз ваъ, гьакъикъатда кІани свас яз кьабулнай.**

Урус чІалай. Таржумаяр - Мерд АЛИДИН.

Дамах авуниз лайихлу инсан

Гьасангъуьсейн АБДУЛЖЕЛИЛОВ

Дагъустандин халкь вири асирра зегьметкешвилелди тафаватлу тир. Мишекъат дагълух шартIара зегьметдал рикI алачиз яшамиш хьун гзаф четинни я эхир. ТIебиатди, яшайишдин четин шартIари дагъустанвияр, гьакIни вири Кавказдин агьалияр кIвалахдив жавабдарвилелди эгечIуниз мажбурзава. Чпиз "дяведин аялар" лугьузвай несилдиз зегьметдин - неинки жуван, гьакIни масадан - къимет мадни хъсандиз чизва. Ихьтинбурукай садакай къе заз ихтилат ийиз кIанзава.

МЕГЬАМЕДОВ Нурудин Эмиргьамзаевичан уьмуьр Ватандин чIехи дяведин ва адалай гуьгъуьнин залан йисарал гьалтна. ЯтIани, вичин къе 80 йис тамам жезватIани, ам уьмуьрдал рикI алай, масадан дердиникай хабар кьадай, гзаф намуслу, зегьметдал рикI алай ва адан къимет чидай кас яз ама.

Нурудин Эмиргьамзаевич дагълух Рутул райондин Киче хуьре лежбердин хизанда дидедиз хьана. Вад йисан яшда аваз Нурудин диде-бубадикай магьрум хьана ва чIехи вах Перизат Гьажиевадин къаюмвилик кумукьна. Яшар тамам тахьанвай цIуд аялдин диде Перизата стхани хуьн патал гзаф зегьметар чIугуна. Перизат Гьажиева "Игит диде" ва "Зегьметдин баркаллувилин" медалрин сагьиб тир.

А девирдин вири аялриз хьиз, Нурудин Эмиргьамзаевичазни фан къимет лап гъвечIизамаз чир хьана. Хизан хуьзвай чIехи вахаз са тIимил кьванни куьмек гун патал ада гьеле гъвечIи чIавалай зегьметдин рехъ башламишна. ЧIехибурухъ галаз санал ада цан цадай, векь ядай, колхоздин лапагар хуьдай. Са гафуналди, зегьметдин йикъар къазанмишзавай.

Дагъвийрин гьакIни четин уьмуьр Ватандин ЧIехи дяве башламиш хьуникди мадни заланди хьана. Итимар саки вири фронтдиз фена. Майишатра амай дишегьлийрини аялри неинки чеб, гьакIни фронт хвена кIанзавай. Яшайишдин цIийи шартIари кьетIен чалишмишвилерни истемишзавай.

Нурудина рикIел хкизвайвал, хайи Киче хуьруьн дишегьлийри, Рутул райондин, гьакIни вири Дагъустандин агьалийри хьиз, "Вири - фронт патал, вири - Гъалибвал патал!" эвердик кваз, кIвалера аскерар патал чими парталар гьазурдай "артелар" ачухнавай. ХъуьтIуьн яргъи йифериз дишегьлияр вири санал кIватI жедай ва аскерар патал чими гуьлуьтар, элжекар ва маса шейэр храдай. Чпин ва гишила авай аялрин сивикай атIана, абуру аскерар патал недай суьрсет авай посылкаяр гьазурдай. И кар абуру садрани тахьай хьтин гьевесдивди ийизвай. Инсанри суьрсет ва чими шейэр неинки фронтда авай чпин багърийриз, гьакIни амай вирибурузни кIватIзавай. Пишкешар авай шешелар, кьватияр "Виридалайни хъсан ас-

кердиз» кхьена рекье твадай. Дяведи гьар жуьредин миллетрин, динрин инсанар сад-садаз мукьва авуна. Фашистрихъ галаз женг чIугвазвайбур вири хайибур хьиз тир.

Дяве куьтягь хьана. Гъалибвал акуна вилериз. Амма четин йисар гьеле вилик кумай. Дяведи чукIурай кьванди гуьнгуьна хутадай йисар алукьна. Гележегдикайни фикирна кIанзавай - кIелуникай, кIвалахдикай. Вичин несилдин амай жегьилри хьиз, Нурудина кIвалахдилай гъейри кIелуникайни фикирзавай. КIвалин кIвалах, колхоздин кIвалах, кIелун. Гьа икI гьар юкъуз.

Кичерин сифтегьан школа акьалтIарайдалай кьулухъ ада кIелун Хъуьлуьдрин школа-интернатда давамарна. Муаллимар ва кIелзавай аялар асул гьисабдай урусар, "педагогрин десантдикай" тир. 40-йисарин эхирдалди Кьиблепатан Дагъустандин хейлин мектебра тарсар азербайжан чIалалди гузвай. 50-йисар алукьай вахтунда Верховный Советдин къарардалди Дагъустанда миллетрин арада рафтарвилин чIал урус чIал яз малумарна.

Россиядай атана, тандал партал алачир, руфуна тухдалди фу авачир дагъви аялриз тарсар гузвай жегьил урус рушар Нурудиназ гьатта маса дуьньядай атайбур хьиз аквадай. А чIавалай инихъ гьикьван йисар алатIнаватIани, Нурудинан рикIел абур вири алама: Евгения Яструбенская, Лидия Калинина, Ольга Лебединская, Александра Евтюхина, Анна Симакова, Валентина Снурницина, Елена Пугачева ва мсб. Хъуьлуьдрин мектебдин урус муаллимри тербияламишай аялрин чIехи паюни гуьгъуьнлай кIелунар давамарна ва хкягъай рекьера лап хъсан пешекарар хьана.

Армияда къуллугъзавай йисар «Женгинин ва политический гьазурлухвилин отличник» значок, командованидин патай чухсагъулдин чарар къачуналди тафаватлу хьана.

Армиядилай кьулухъ Нурудин кьушундин частуни Вирисоюздин комсомолдин эцигунрал - Къазахстан ССР-дин Карагандинский областдин Темиртаудин ракьун тадаракрин заводдиз рекье туна. Сифтедай механический цехда слесарвиле кIвалахна, ахпа, сварщикдин пеше чирна, кьуд йисуз мартеновский пичер эцигна. Гьа ина, Темиртауда, Нурудин вичиз кьисмет хьайи рушахъ - Розалиядихъ галаз танишни хьана. Эвленмиш хьайидалай кьулухъ жегьилар Розалия Петровнадин ватандиз - Белоруссия ССР-дин Витебск шегьердиз фена.

Исакьова Розалия Петровнадин уьмуьрдин рехъ гзаф муракабди хьана. Яшар тамам тахьанвай руш немсерин концлагерда текьена амукьун аламатдин кар я. Сад-садал ашукь яз ва гьуьрметлудаказ Нурудинни Розалия санал 42 йисуз яшамиш хьана. Пуд аял чIехи авуна, образование гана, кIвачел акъулдна.

Нубатдин имтигьанар адаз сифтедай рикI алай уьмуьрдин юлдаш, ахпа чIехи хва Назим рагьметдиз финихъ галаз арадал атана.

Белоруссияда Нурудина сварщик-слесарь яз С.М.Кироган тIварунихъ галай станокар акъуддай заводда кIвалахна, ам Гьуьрметдин грамотадиз лайихлу хьана. Амма Нурудин Ватанди вичихъди ялзавай ва, Дагъустанда Чиркейдин ГЭС-дал эцигунар башламишайла, Нурудин Мегьамедов, сифтебурун жергеда аваз, Вирисоюздин комсомолдин эцигунрал рекье гьатна. Ам иниз 5-разряддин сварщик яз кьабулна. И эцигунрал ада 11 йисуз ГЭС ишлемишиз вахкудалди кIвалахна.

Нурудин Мегьамедован рикIел Куьгьне Чиркей, зурба плотинади рехъ агалнавай дагъдин дагьар, яваш-яваш цивди ацIуз, гуьрчег вириз элкъвейвал адан рикIел яргъалди аламай.

Чими келимайралди Нурудин Эмиргьамзаевича вичин муаллимар, амадагар, руководителар ва кьетIен гьуьрмет ийиз хьайи Чиркейдин ГЭС-дин начальникрикай сад, зурба пешекар, еке рикI авай инсан, интернационалист, СССР-дин гзаф гидростанцияр эцигунин карда иштиракай кас тир Аким Степанович Даниялов рикIел хкидай.

Гьина кIвалахнатIани, Нурудин виринра чешне къачуниз лайихлу хьана. "За гьамиша намуслудаказ кIвалахдай, инсанризни, Ватандизни хийир гъун патал", - лугьудай ада.

Ватандини Нурудинан зегьметдал къимет эцигна. Ам "Соцсоревнованида гъалиб хьайиди" знакдин, В.И.Ленинан 100 йис тамам хьунин юбилейдин медалдин, са жерге гьуьрметдин грамотайрин, 9,10 ва 11-пятилеткайрин зарбачи лагьай знакрин сагьиб я.

Чиркейдин ГЭС эцигунин кIвалахар тамам хьайивалди ам Къизилюртдиз куьч хьана ва ина 17 йисуз, пенсиядиз экъечIдалди, домостроительный заводда сварщик яз кIвалхна.

Зегьметда къазанмишнавай кьетIен агалкьунрай Нурудин Эмиргьамзаевич Зегьметдин баркаллувилин ордендиз ва "Зегьметдин ветеран" медалдиз лайихлу хьана.

Ихьтин ксарилай чешне къачуз, ихьтин зегьметчийрин тIварар чавай дамахдивди кьаз жеда.

ЧIехи Гъалибвилин 70 йис

Испиквидин женгинин рехъ

Хазран КЬАСУМОВ

Ери-бине Испикрин хуьряй тир, гзаф йисара вичин хизанни галаз Кьасумхуьрел яшамиш хьайи Ватандин ЧIехи дяведин иштиракчи, запасда авай капитан **Абдусемед ГЬАБИБУЛАЕВ** заз хъсандиз чидай. Ада райондин "Коммунизмдин гатфар" газетдин редакцияда культурадинни яшайишдин отделдин заведующийвиле кIвалахзавай. Тежрибалу журналистди заз мухбирвилин сифте камар къачунин рекье къалурай меслятар, гайи куьмек зи рикIелай алатзавач.

Педучилище акьалтIарай жегьилди вичин зегьметдин рехъ Испикрин школада муаллимвиле кIвалахунилай башламишна. 1939-йисуз А.Гьабибулаеваз армиядин жергейриз эвер гана. Ада финнрихъ галаз хьайи дяведани иштиракна.

1941-йисуз Абдусемеда Рига шегьердин патав гвай Салоспильс станциядал Прибалтийский военный округдин инженервилин рекьяй офицерар гьазурдай курсар куьтягьна, ам 237-стрелковый дивизиядин ихтиярда авай 367-саперный батальондин командирдин заместителвиле тайинарна.

"Зун батальондиз атай пуд лагьай йикъан экуьнахъ танкаринни самолетрин куьмек галаз немсери чи дивизиядин сенгеррал къати гьужум авуна. Тамун кIапIалдикай хкечIна, чи сенгеррал къвезвай кIвенкIве авай пуд танкунай гум акъатна, абур чкадал элкъвена. Им патав гвай блиндажда эцигнавай 76 миллиметрдин тупарин батареядин тупчийрин гьунар тир... Чна танкар, пехота къведай вири сенгерар, минаяр кутуна, цацар алай симер чIугуна, мягькемарнавай... Са шумуд сятда дяве тухвайдалай гуьгъуьниз чи дивизия гьужумдиз фена" - кхьенай рагьметлуда рикIел хкунра.

1943-йисан мартдиз Саратовский областдин Аткарск шегьерда командиррин заместителар гьазурдай курсар куьтягьай А. Гьабибулаев Воронежский фронтдин 40-армиядин резервдиз ракъурна, ам Сумский областдин Беловский райондин территорияда авай.

- 1943-йисан апрелдин вацра чи дивизиядин вилик, Кеферпатан Буг вацIалай элячIна, адан эрчIи пата авай Прохоровка хуьр азад авунин ва плацдарм гегьеншарунин везифа эцигна, - кхьизва А.Гьабибулаева вичин рикIел хкунра. - ВацIалай элячIун четин тир, луьтквеяр бес жезвачир. Чна кIарасрикай, тахтайрикай плотар туькIуьрна, авай луьтквеяр къайдадик кутуна. Йифен кьулариз чна 841-полк вацIун а патаз акъудна. Югъ жедай кьиляй хуьряй катиз тахьана амукьай немсери рей гуз башламишна. Немсерин 40 автомашин, хейлин фургъунар, тупар, пулеметар, 300-далай виниз солдатар ва офицерар есирда кьуна. Хуьруьн къерехра, куьчейра 200-далай виниз кьенвай немсер амукьна. Чи дивизияди РагъакIидай патахъди гьужумун давамарна.

И викIегьвиляй старший лейтенант А. Гьабибулаеваз Ватандин дяведин 2-дережадин орден гана.

1944-йисуз РагъакIидай патан Украина азад авун патал чи кьушунри Карпатдин дагъларай Чехословакиядин сергьятриз экъечIунин мураддалди гьужум ийизвай, 4-Украинадин фронтдин армиядин вилик четинвилер гзаф акъвазна. Вучиз лагьайтIа, немсери дагълара авай анжах тек са рекье вацIарал, кIамарал эцигнавай муькъвер кукIварнавай, рекьерин дар чкаяр хъиткьинардай шейэрин куьмекдалди чIурнавай. А. Гьабибулаев авай 237-дивизиядин саперный батальондин вилик тупар, минометар, абурун суьрсет авай машинриз дагъдин жигъирдай рехъ туькIуьрна, Карпатдин лап кьакьан чкадал акъудиз куьмек гунин везифа эцигна. Дагълара кьиле фейи са женгина дивизияди 450 кас душмандин солдатар есирда кьуна, 225 автомашин, хейлин тупар къакъудна, чи армиядиз виликди гьужумдиз фидай рехъ ачухна.

Чоп, Кощица, Мукачево ва маса шегьерар азад хъийидайлани А.Гьабибулаева кьегьалвилер къалурна.

Ротадин ва гуьгъуьнлай батальондин командир, капитан А.Гьабибулаева Псел, Удай, Днепр вацIарилай элячIдайла, Станислав шегьердин патарив ва 1945-йисан 9-Майдиз Берлинда Бичеву вацIал алай муьгъ къачун патал кьиле фейи женгера къалурай кьегьалвилерикай РФ-дин оборонадин министерстводин "Подвиг народа" сайтдани кхьенва.

Хурудал Ватандин дяведин 1 ва 2-дережайрин, "Яру Гъед" орденар ва гзаф кьадар медалар алаз хтай А.Гьабибулаева Испикрин школада муаллимвиле, райондин идарайра жуьреба-жуьре къуллугърал кIвалахна, 15 йисалай виниз "Коммунизмдин гатфар" газетдин культурадинни яшайишдин отелдиз регьбервал гана.

1986-йисуз рагьметдиз фейи А.Гьабибулаев ам чидайбуру, багърийри, чи газетдин редакциядин работникри рикIера хуьзва.

Россиядин гвардиядин югъ

Яракьлу къаравулрин кьетIен десте

Нариман ИБРАГЬИМОВ

Гвардиядин дивизия. Гвардиядин полк... И гафар чаз танишбур я ва Ватандин ЧIехи дяведиз талукь материалар кIелдайлани, абур ара-ара гьалтзава. Амма лугьун лазим я ва зун инанмиш я, гзафбуру садрани гвардия гафуниз са артух фикир ганач. Адан манада вуч аватIа, гьам чирнач. Авайвал лагьайтIа, закайни гьакI лугьуз жеда. Гзафбуруз Гвардиядин югъ сувар хьиз къейдзавайдини малум туш жеди. Къе чна и синих арадай акъудда ва гвардия гафуникайни, суваррикайни веревирдер ийида.

Гвардия - им итальян чIалай къачунвай гаф я. Адан бинеда яракьлу къаравул, саламатдиз хуьн мана ава. Дуьзгуьндиз ккянавай, алава ихтиярар авай, масадбурулай устадвилелди гьазурнавай ва лап хъсан яракьралди, парталралди таъминарнавай частариз гвардия лугьузвай. Ам гьакI армиядин рикI, бине язни гьисабзавай. Яракьлу къаравулрин кьетIен дестеяр пачагьди вичин саламатвал хуьн патал желбзавай.

Урусатдин пачагь I Петрди уьлкведа гзаф цIийивилер, дегишвилер туна. Гвардияни адан эмирдалди 1700-йисара Преображенский ва Семеновский полкарин бинедал тешкилнай. Сифте яз гвардияди Нарвадал кьиле фейи женгера чпин гьунар къалурна. Магълуб жезвай урусрин армия михьиз барбатI хьуникай хвенай. 1721-йисалай адаз Урусатдин императордин лейб-гвардия лугьуз эгечIна. XVIII асирда лейб-гвардияди Кеферпатан (1700-1721 й.), урусринни шведрин арада кьиле фейи (1741-1743-й.) дявейра иштиракна. Гвардиядин кьилди-кьилди дестейри туьркверихъ (1735-1739 ва 1787-1791 й.) шведрихъ (1788-1790 й.) галаз кьиле фейи дявейра чпин гьунарар къалурна.

Гвардиядихъ политикадин жигьетдайни зурба таъсир, къуват авай. Адакай Урусатдин пачагьар алудна, цIийибур тайинардайла, менфят къачузвай.

Гвардиядин полкари вири армия патал офицерар гьазурзавай. Пачагьлугьдин армия саки дворянрикай тешкилзавай. 1730-йисарин юкьварилай армиядиз агъада авай классрин агьалиярни желбиз хьана. Аскервилиз вуж хьайитIани кьабулзавачир. Анжах кар алакьдай, яракь ишлемишиз жедай, дирибаш, викIегь, къуватлу ксар. Урусрин армиядин лап кьилин частар яз гьисабзавай абурухъ артухан ва кьетIен ихтиярарни авай.

1813-йисуз, Куьгьне гвардиядал бес тахьана, Жегьил гвардияни тешкилна. Адак гренадерский кьве ва кирасирский са полк акатна. Абуру 1812-йисан Ватандин дяведа еке кьегьалвилер авунай. И полкарин офицеррин чинерни хкажна. Армиядин маса частарив гекъигайла гвардиядин полкарин офицеррал кьетIен форма, тафаватлувилин кьетIен лишанар жедай. ГьакI масадбуруз ухшар вымпелар, штандартар, пайдахарни. Куьрелди, гвардиядин полкарихъ артуханвилер, кьетIенвилер гьамиша хьана. XIX асирдилай Урусатдин гвардиядин ярж Андреевский гъед хьана. Адан винел ихьтин гафар кхьенвай: "За веру и верность!"

XIX асирда гвардиядин полкари Наполеонан кьушунрихъ галаз чIугур вири женгера иштиракна. XX асирда гвардиядин кьилдин полкари Китайдин походда (1900 й.) ва японвийрихъ (1904-1905 й.) галаз хьайи дяведа иштиракна. Дуьньядин сад лагьай дяведа (1914-1918 й.) гвардиядин частари Галицийский, Варшавско-Ивангородский, Лодзинский женгера душмандин кьушунриз рикIелай тефидай ягъунар кьуна.

Урусатдин гвардиядин тарихда ахьтин мисаларни хьана хьи, са бязи частар гьукумдиз акси яракьлу бунтариз къарагъна. ИкI, 1825-йисуз, декабристри Санкт-Петербургдин Сенатдин майдандал бунт къарагъарайла, гвардейчийри ана чпин гафни лагьана. 1917-йисуз Петроградин гарнизондин гвардиядин пияда кьушунрин частар Февралдин инкъилабчийрин патал элячIна. 1917-йисан октябрдин инкъилабда Петроградин Измайловский, Гренадерский, Волынский ва гвардиядин маса полкарин аскерри иштиракна ва гъалибвал къачуник чпин пай кутуна.

Кьве виш йисан девирда Урусатдин гвардиядин къурулушдик хейлин дегишвилер акатна, амма адан диб сагъдиз амукьна. Гьа са вахтунда гвардейчийрин кьадарни йисалай-суз артух хьана. Эгер 1700-йисуз гвардиядин кьве полк (3000 кас) авайтIа, 1812-йисуз 12 полк (18000 кас), 1914-йисуз 50 часть (90000 кас) авай.

1918-йисуз Урусатдин пачагьдин армия амукьнач ва адахъ галаз гвардиядин полкарни. Анжах 1941-йисуз гвардиядал чан хкана. Ватандин ЧIехи дяведин гьа сифте женгера къалурай игитвилерай, дирибашвиляй, уьтквемвиляй Верховный Главнокомандованидин Ставкадин къарардалди стрелковый 100, 127, 153, 161 лагьай дивизийриз талукь тирвал, 1, 2, 3 ва 4 лагьай Гвардиядин дивизияр тIварар гана. Идалай гуьгъуьниз гвардиядин тIвар хейлин дивизийриз, полкариз, частариз, соединенийриз, гимийриз гана. СССР-дин Верховный Советдин Президиумдин указдалди дяведа зурба викIегьвилер къалурай частариз гвардиядин пайдахарни гуз хьана. 1942-йисан 21-майдиз махсус указдалди гвардиядин частара къуллугъзавайбуруз гудай гвардиядин тIварар, знакарни, 1943-йисан июндиз гвардиядин армийриз ва корпусриз гудай гвардиядин Яру пайдахар тайинарна.

Ватандин ЧIехи дяведин йисара гвардиядин тIварар умуми частарин 11 ва танкарин 6 армияди, атлуйринни механизированный группади, стрелокрин - 42, Кавказдин - 7, танкарин - 12, механизированный - 9, авиациядин 13 корпусди ва гзаф кьадарда дивизийри, полкари, частари, гимийри къачуна.

Дяведилай гуьгъуьнин йисара бязи дивизияр, полкар, соединенияр амукьнач. Россиядин Федерациядин Яракьлу Къуватра алай вахтунда гьуьрмет авунин лишан яз виликан гвардиядин частарал, соединенийрал, гимийрал гвардиядин тIварар алама.

Чи уьлкведа 2000-йисалай 2-сентябрь Россиядин гвардиядин югъ яз къейдзава. Идан гьакъиндай Россиядин Федерациядин Президентди махсус Указ акъудна.

ЦIийи экономика. Ам вуч ятIа?..

Мердали ЖАЛИЛОВ, литературадин отделдин редактор

Чи обществода, иллаки адан вини мертебайра, "экономика", "цIийи экономика", "экономика цIийи хъувун" хьтин келимаяр лугьуз хейлин йисар я.

"Экономика" гаф вич чахъ авай пулар, къуватар, такьатар менфятлувилелди, тIимил харжияр ийиз, гзаф хийирар къачудай рекьера ишлемишун лагьай чIал я. Гьина чкIайвал, варазара авунин, къайгъусузвилин гьалар аватIа, гьана уьмуьрдин гьаларни садрани хъсанбур жедач. Месела, авай ирид сотых чилелайни кар тешкилиз алакьзавай, хийирдин рекьер чидай касди хъсан къазанжияр къачуда. Масадан чил йисаралди къалгъанри кьада...

Амма эхиримжи йисара, иллаки "базардин экономика" лугьудайди чал илитIайдалай къулухъ, хабар авазни, авачизни, чи гзаф майишатар терг хьана, кьилдин ксарни, чпи гьасилай шей маса гуз тежез, кIватIайдалай чукIурайди гзаф жез, кардивай къакъатна.

Бес экономика?.. Ам чIехи илим я. Виридакай экономистар, алверчияр, манатдал манат хкиз чидайбур хьанайтIа, бажагьат чун тIалабчийриз элкъведай.

Амма гьа экономистар, алверчияр, исятда лугьузвайвал, менеджерар чебни гъалатI жезвайди я. Дуьньяда кьиле физвай экономикадин (базарар, мулкар, девлетар, къуватар, такьатар, чилер-цавар чпин гъиле кьунин, абур хсуси шейэриз, пулдиз, къизилдиз элкъуьрунин) женгина вуж гъалиб жезва? "Глобализация" лугьудай аждагьан вири дуьнья вичиз мутIуьгъариз алахънава. Са десте лап девлетлу ампайри дуьньяэгьлийрин кьилер чпиз кIанивал элкъуьрзава. Чпиз кIанивал тахьайвалди а факъиррал "санкцияр" лугьудайбурни илитIзава, ачухдаказ яракьдалдини къурхуяр гузва. Им вагьши капитализмдин тIебиат я. Хсуси девлет артухарун патал са куьнилайни элкъведач.

Чун социализмдин, яни пландалди виликди тухузвай экономикадин шартIара яшамиш хьайибур я. Чи хсусият кьилдин ксаринди тушир. Вирида виридакай мянфят хкудзавай.

Чи "перестройщикри", иллаки чи обществодин кьилиз атай либералри (Абур, вири санлай чавай къакъатайтIани къайгъу авайбур туш. Амма "инсанрин ихтияррикай" гзаф гьарайда) чи экономика дибдай чукIурна, "вири инсаниятдиз хас" ивирар чал илитIна. Девлет тарашдай, маса гудай законар кьабулна, чпини тарашна, масадбурувни тарашиз туна. А тарашунар гилани давам жезва.

Гьукумдин жилаварни гьа девлет кIватIнавайбурун гъиле гьатнава. Куьрелди, экономика виликди тухудай илимдивай тамамвилелди къекъечIна. Базар-хаос, къармакъариш, гужлуда зайифди эзмишун тирди чуьнуьхиз алахъна. Нетижа?.. Чи къудратлу, девлетлу уьлкведихъ вичин чин, руьгь, аслу туширвал тунач. Шей гьасил тийиз, хаммал маса гузвайди, къецепатан фирмайрилай аслуди хьана.

Анжах гила гъавурда акьурди хьиз, чал "санкцияр" алкIурайла, чавай жуван чилел жуван карханаяр, майишатар, хкажиз жедайди, жуван еридин продукция, недай суьрсетар, дарманар, техника, тадаракар, машинарни приборар, материалар гьазуриз жедайди рикIел хтана. Гила чун "цIийи экономика" арадал гъуникай, цIийи алакъайрикай рахазва.

Экономика цIийи хъувун гафар-чIалар туш эхир! Социализмдин экономика амач, капитализмдинди хьанвач... Парабуруз чинни ийидач адан илим, къилих, хесетар, хийирарни зиянар...

Чи ватандиз яргъал йисара регьбервал гайи И.В.Сталина вичин вахтунда лагьанай: "Реформаяр ва азадвилер анжах а чIавуз мягькембур жеда, эгер абур вахтуналди тир декьикьайри мажбурнаваз ваъ, чпин хийирлувал аннамишна, цуьк акъудзавай къудратлу уьлкведи кьилиз акъудиз хьайитIа..."

Чи реформаяр гьи шартIара ни тухвана? Хийирар низ хьана? Винидихъ и суалриз са жуьредин жавабар ганва. Либералрин гьукуматди (сифте М.Горбачеварни Э.Шеварднадзеяр, ахпа Б.Ельцинарни Е.Гьайдарар кьилеваз) халкьдин экономика идара авун тамамвилелди чпин гъиляй вегьена, са десте угъриирин (гила олигархрин) гъиле туна. Абурни, ам чпин хсусиятдиз элкъуьрна, пулдихъ маса гуз эгечIна...

И.Сталина гена лагьанва: "Чи халкьдин майишат виридуьньядин капитализмдин майишатдик кутаз алахъайтIа, чун дуьньядин капитализмдин пацук акатда. Пулдин такьатар гьабурун гъиле жеда, чи уьлкведа капиталистрин чIехи банкарин отделенийри агъавал ийиз эгечIда. Чи промышленностдални гьабуру гуьзчивалда. Чи социалистический промышленность, транспорт кьилди ксарин гъиле гьатда. Политикадин рекьяй чахъ азадвал амукьдач, уьлкведин къанунар виридуьньядин капитализмдив кьадайвал, гьадаз кIандайвал дегишаруниз мажбур жеда..."

И кьисмет чи кьилел атана. Гила тамам 15-20 йис жезва, Россиядин Федерация хьтин зурба уьлкведин экономикади гьинихъди ялзаватIа, низ артух къуллугъзаватIа чир жезвач. Амма чIехи регьберди лагьай пайгъамбардин хьтин гафар гьахъдиз акъатнавайдини чуьнуьхиз жезмач.

И кардин гъавурда чи кьилин руководствони фадлай акьунва, тахьайтIа уьлкведин Президентди **"Чаз цIийи экономика герек я"** лагьана, общество виликди финин асул бине тешкилзавай макъала чав агакьардачир. Ам 2012-йисуз кхьенва. 2014-йисалай чун гьакъикъи кризисда гьатуни гзафбур генани уяхар тавуна туш.

Президентди 1990-2000 йисара чи уьлкведа кьиле фейи гьалариз къимет гуналди лагьанва: "Кьилдин ксарин инвестицияр - им цIийи чкаяр арадал гъунин кьилин чешме я. И жигьетдай авай гьалар тарифдай чкадал алач. Инвестицияр желб авунал ашкъиламишунин барадай чун жувахъ галаз бягьсина авай уьлквейрилай кьулухъ галама. Россиядай хейлин кьадарра капитал маса уьлквейриз акъатзава..."

Кьилин руководство и капитал жуван уьлкведиз хкунал, ина экономика виликди тухунал машгъул хьанва. Амма "коррупция" лугьудай завалди чи хъсан хейлин ниятар тахьай мисал ийизва. Лап гзаф кьадарра пулар, такьатар чпин нефсиниз серфзавайбур, акьалтIай хийирсуз рекьериз харжзавайбур тIимил тахьанмаз, цIийи экономика (вирибуруз ачух, хийир гудай) арадал гъиз бажагьат жеда. Уьлкведи, халкьди къастунал кIеви, гъейратдиз михьи, гафни кар санал алай руководство, гьахьтин гъейратлу инвесторар, илимдарар арадал атун вилив хуьзва...

Амма са хаталу кар мад ава: хейлин ведомствойра, муниципалитетра, тамам регионра крар къайдадик квайбур хьиз къалуриз алахъзава. Чпин бинеяр малум тушир рекъемар, "рейтингар" лугьудайбур гзаф хьанва. Экономистар кIамай кьван гьисабиз жеда, амма экономикадин илим?.. Са хеб авайдакай суьруь, са тар авайдакай багъ тежедайди виридаз чида. Чи са бязи экономистри абур сагъ суьруьяр, тамам багълар хьиз, ихьтин-ахьтин "хийирлу" проектар авайди хьиз, гьа къепака абур кардик кутадайди хьиз къалурунар...(?) Абур кардик акатдалди бюджетра пулар "бес жедач"?.. Садаз-садан майилвал, муьтIуьгъвал, садалай-садан аслувал къалурзавачтIа, ахьтин "карчийриз" къаюмвал?.. ЯтIани адетдин инсанри чи экономика цIийи ва мягькем, Ватан абад ва къудратлу жедайдакай умуд атIузвач... Махуниз ухшар ятIани, гьакъикъат гьахьтинди я...

Инсан ва адан кар

25 йисуз са коллективдин кьиле

Нариман КЪАРИБОВ

"ЧКАДИ инсан ваъ, инсанди чка гуьрчегарда" - фадлай виридаз малум тир мисал я. ЯтIани Дербентдин теплосетар (гила аниз "Дербенттепло" ООО лугьузва) карханадин директор, бажарагълу тешкилатчи хьиз, хъсан пешекарни тир **Гьасан Шахиевич ГЬАСАНОВАКАЙ**, 25 йисуз ада регьбервал гузвай коллективдикай макъала кхьин къарардиз къачурла, за и мисал мад сеферда рикIел хкана.

Вич заз фадлай таниш ва вири патарихъай гьуьрметдиз лайихлу кас ятIани, саки 38 йисуз Дербент шегьердин газетдин редакцияда жавабдар къуллугъдал хьайи за садрани Гьасан Шахиевичакай я чкадин, я республикадин газетриз гегьенш макъала кхьейди туш. Дуьз лагьайтIа, гзаф медени ва дамах гвачир инсан тир адаз вичизни и кIвалах кIандачир. "Чпин хиве авай буржияр намуслувилелди кьилиз акъудзавай, хъуьтIуьн вахтунда шегьерэгьлийрин кIвалера, мектебра, аялрин бахчайра датIана чимивални къулайвал хьун таъминарзавай жергедин инсанрикай, зегьметдин кIвенкIвечийрикай кхьихь, Нариман муаллим", лугьуз, гьар сеферда вичикай ихтилатуникай кьил къакъуддай Гьасан Шахиевича...

И мукьвара зун нубатдин сеферда "Дербенттепло" карханадиз фена. Макьсадни жуван лап мукьва ва вафалу дустарикай сад Гьасан Шахиевичал кьил чIугун тир. Чи арада суьгьбет башламиш хьана.

...Гьасан Шахиевич Гьасанов Дербентда гзаф аялар авай хизанда чIехи хьана. Гьеле аял вахтарилай техникадал рикI алаз хьайи ада 1975-йисуз Азгосуниверситетдин (Баку шегьер) прикладной механикадин факультет акьалтIарна ва Дербент шегьердин промышленностдин карханайра вичин зегьметдин рехъ башламишна. Сифтегьан кьве йисуз "Электросигнал" заводда инженер-механиквиле, ахпа Дагъустандин Огнидин шуьшеяр акъуддай заводда гьа и къуллугъдал (рикIел хкин: а чIавуз Дагогни поселок яз Дербентдик акатзавай, гьакI шуьшедин заводни). Саки муьжуьд йисуз жегьил пешекарди Дербент шегьердин "Радиоэлемент" заводда гьакъисагъвилелди зегьмет чIугуна: инженер-технологвиле, инженер-конструкторвиле. Гуьгъуьнлай, та 1985-йисан январдалди Гь.Гьасанова винидихъ тIвар кьунвай карханада сифтедай инструментальный, ахпа трансформаторар кIватIдай цехрин начальниквиле кIвалахна. Карда цIийивилер твадайбурун кьилени акъвазнавай гзаф савадлу пешекарди ва ам кьиле авай дестеди а йисара чпин меслятралди заводдиз хейлин къиметлу материалар ва пулдин такьатар кьенятдай мумкинвал гана.

Жегьил коммунист Гь.Гьасанова "Радиоэлемент" заводдин ва вири шегьердин общественный уьмуьрдани активнидаказ иштиракзавай. И барадай ва зегьметда чIехи агалкьунар фикирда кьуналди, КПСС-дин Дербент шегьердин комитетди Гьасан Гьасановаз партийный кIвалахал теклифна. Инани ада сифте горкомдин промышленностдинни транспортдин отделдин инструкторвилин, ахпа 1991-йисан августдалди горкомдин партийный комиссиядин председателвилин везифаяр бажарагълувилелди кьилиз акъудна.

Горкомар ва райкомар чкIайлани, тежрибалу пешекар Гьасан Гьасанов кеспидивай кьерех яз амукьнач. Ам шегьердин коммунальный майишатдин производственный объединенидин "Теплосети" карханадин директорвиле тайинарна. Гьа икI саки 25 йисуз (алай вахтундани) ада шегьердин кар алайбурукай сад тир карханадин коллективдиз уьзягъвилелди, уьтквемвилелди регьбервал гузва. И барадай мисалар гзаф гъиз жеда. Анжах са мисал: Гь.Гьасанов кьиле авай теплосетрин коллектив тахсирлу яз хъуьтIуьн вахтунда шегьер чимивал авачиз амукьай са дуьшуьшни хьайиди туш.

- Экономикадин ва яшайишдин рекьяй гьикьван четин вахтар алукьнаватIани, чна инлай кьулухъни кIвалахда кимивилериз рехъ гудач, яни дербентвийрин кIвалера гьар хъуьтIуьз чимивални къулайвал таъминарда, инанмишарна зун Гьасан Шахиевича. - Чи карханада ихьтин къайда ава: гьеле кIвалериз, мектебриз, аялрин бахчайриз ва маса идарайриз чимивал гудай сезон куьтягь тахьанмаз, чун нубатдин, яни алукьдай зулунни хъуьтIуьн сезондиз гьазур жезва. Махсус план-график тайинарзава, герек тир материалрин база яратмишзава, маса къайгъуяр аквазва. ГьакI хьайила, хъуьтIуьз чун четинвилерал гьалтзавач, кIвалера чимивал авач лугьуз наразивалдайбурни эсиллагь жезвач. Ингье, цIинин гатун кьадарсуз чимивилизни килиг тавуна, карханадин пешекарри чахъ авай вири 9 къазанхана, насосрин 4 станция, лазим хьайитIа, лап гьа къе кардик кутадайвал ремонтна гьазурнава. Карханадин балансдал 32 версинин яргъивал алай чимивал гудай (пардин) турбаяр ала. Абурни къайдадиз гъунив эгечIнава, куьгьне хьанвайбур цIийибуралди эвеззава, теплосетрал чпелни "хъуьтIуьн парталар алукIзава".

Дербент шегьердин 2000 йисан юбилейдиз гьазурвилер акунихъ галазни алакъалу яз Гь.Гьасанов кьиле авай коллективдин къайгъуяр артух хьанва. Ада малумарайвал, и барадай Абас Исрафилован тIварунихъ галай паркунин террриторияда, Гагаринан, Буйнакский, Советский (гила Гь.Алиеван) ва са жерге маса куьчейра чимивал гудай саки 500 метр турбаяр (абур чилин винелай тухванвай) чилик кухтуна. Абуру шегьердин акунар чIурзавай.

"Дербенттепло" карханада алай вахтунда саки 100 касди кIвалахзава. Гзаф миллетрин векилрин коллективда чIехи пай лезгияр я. Кар анал ала хьи, вич азербайжанви тир зи дуст Гьасан Шахиевича и барадай гзаф развивал къалурзава, дамахзава.

- Чи ата-бубайрихъ хьиз, захъни Кьиблепатан Дагъустандин хуьрера, иллаки Дербентда, гзаф кьадар лезги дустар, таниш-билишар ава, Нариман муаллим, - рикIин михьивилелди лугьузва Гьасан Шахиевича. - Эгер за абурун виридан тIварар кьуртIа ва абурун гьакъиндай кьилди-кьилди лагьайтIа, макъаладиз газетдин са шумуд чин кьада. Амма вазни гзаф яргъияр кIан тийидайди заз чизва.

Гьасан Шахиевича вич кьиле авай коллективдай са шумуд кас лезгийрин тIварар кьуна, абурун кардиз вафалувилелай, рикIерин михьивилелай, зегьметда акьалтIай жавабдарвилелай вич гьамиша рази тирди малумарна. Карханадин кьилин инженер Бедевов Муса, ПТО-дин начальник Качибегов Рафидин, абонентрин отделдин начальник Рамазанов Эняр, карханадин сад лагьай участокдин начальник Магьмудов Ризван, слесарь Магьарамов Къагьир (афгъанви, "Дирибашвиляй" медалдин сагьиб) гьа ихьтинбурукай я.

- Вазни хъсандиз чизвайвал, Ризванни Къагьир - кьведни ви хуьруьнвияр-къурушвияр я. Абур чи коллективдин дамах, чпикай гьар садакай кьилди макъалаяр кхьиниз лайихлу кьегьалар я. Къурушвийривай абурал гьахъулувилелди дамахиз жеда! Аферин абуруз!, - лагьана ада.

Гьасан Шахиевичан гзаф йисарин гьакъисагъ зегьмет "Дагъустан Республикадин лайихлу энергетик", "РФ-дин ЖКХ-дин гьуьрметлу работник", тIвараралди къейднава, ам РФ-дин минстройдин ва и хилен профсоюздин гьуьрметдин грамотайриз лайихлу хьанвай кас я.

Тракторрин ван гьатнава никIера

Райсудин НАБИЕВ

Берекатлу зул. Ада зегьемвал тIимиларзава, чуьлда, багъ-бустанда кIвалахдай ашкъи артухарзава. Им бегьер, яр-емиш кIватI хъийидай, хъуьтIуьн ем гьазурдай, гьа са вахтунда цIийи, къведай йисан бегьердин бинени кутазвай вахт я. ГьакI хьайила, къведай йисан бегьердин бине кутунин къайгъуйрикни вахтунда хьун важиблу я!

Гьар са кардиз вичин вахт ава лугьудай чи бубайри. И мисал гьамиша рикIел ала "Куркент" МСП-дин арендаторрин, лежбервилинни фермервилин майишатар тешкилнавайбурун. И кардал абуру амални ийизва.

Техилдин виниз тир бегьердин эвелимжи бине вахтунда гьазурай цанар я. И кар фикирда аваз, исятда ина цанривни эгечIнава. Гужлу кьве тракторди никIерал ван акьалднава. Вичиз адет хьанвайвал, вахтунин важиблу и кIвалахдив тежрибалу магьсулдар-механизатор Шайдаев Сефербеган лежбервилинни фермервилин майишат эгечIнава. Вилик 60 гектарда цанар цунин везифа акъвазнава. И кIвалах къуншидаллай Сийидрин хуьряй гьанвай тежрибалу тракторист **КЪАЙИБХАНОВ Гьалиба** *(шикилда)* кьиле тухузва. Механизатордин тIвар фадлай районда раиж хьанва. Гьар юкъуз Гьалиба 30-35 см. деринвал аваз 7-8 гектарда ерилу цанар цазва. Са куьруь вахтунда 40 га цанар гьазурнава. Сифтедай, чил хъукъвайвиляй, къаябар акъатиз, куьтендин макъар патахъ жез хьана. Амма кьве юкъуз къвайи марфари и нукьсанни арадай акъудна, исятда кIвалах худда кьиле физва.

Гвай "Т-150" маркадин трактор куьгьнеди ятIани, Гьалиба ам гьиляй ахъайзавач, вахт-вахтунда ремонтзава, герек частар дегишариз, гуьнгуьна аваз хуьзва.

- Ам зи фу я, за адаз, ада зазни къуллугъзава. Заз 32 йисан кIвалахдин тежриба хьанва, адан гьинал вуч алатIа заз гъилел алай тупIар хьиз чизва. Ихьтин яшарин трактор мад инра авач, за адалди халкьдиз мадни куьмекарда, - лугьузва Гьалиба.

Гьахълу я ам, сагърай вич. Гъилевай кIвалах куьтягьайла, ада Гуьнейрин кьил участокда, ахпа нубатар кьунвай Тагьирмирзедин - 20, Девришанни Маллабубадин 10 гектар чилера цанар цада. Адалай гуьгъуьниз, вичи лугьузвайвал, Кашанхуьряй теклифнава. Къейд ийин, вахт кьенятун патал ада нисинин тIуьнни никIиз гъиз тазва. Са кардикай мад лугьун: Гьалибан гъвечIи стха Къайибханни тежрибалу механизатор я. Ада къуншидаллай Нариманан, Велиметан никIера цанар цазва. Кьве стхадини, "Т-150" маркадин тракторралди цанар цаз, никIерал ван акьалднава. КIвалахар мадни вилик фирай, гьуьрметлубур!

Цел гьунарар къалурна

"РУСГИДРО" ПАО-ДА

ЧИ КОРР.

"РусГидро" ПАО-дин мергьяматлувилихъ туькIуьрнавай "Михьи энергия" программа уьмуьрдиз куьчуьрмишунин сергьятра аваз ва спортдин церихъ галаз алакъалу жуьреяр машгьур авун патал Дагъустандин филиалдин спонсорвилин куьмекдалди Махачкъалада и йикъара ачух чемпионат кьиле фена.

Мярекат кьиле тухун теклифайди ва тешкилайди Дагъустан Республикадин Парусрин спортдин федерация я, адаз и карда куьмек Махачкъаладин туризмдин, спортдин ва жегьилрин крарай Комитетди гана.

Турнир шад гьалара ачухзавай мярекатда "Каспий" ДЮСШ-дин директор **Мухтар ОМАРОВА** "РусГидро" карханадиз ва, кьилди къачуртIа, Дагъустандин филиалдин руководитель, гьакIни эхиримжи йисара Дагъустан Республикадин Парусрин спортдин федерациядин кьил **Тимур ГЬАМЗАТОВАЗ** республикада спортдин цихъ галаз алакъалу жуьреяр жегьилрин арада машгьур авунин карда датIана куьмек гунай чухсагъул малумарна.

"Дагъустандин Парусрин спортдин федерациядин кьиле Тимур Гьамзатов акъвазайдалай кьулухъ спортдин цихъ галаз алакъалу жуьрейрин аялрин школа цIийи кьилелай дуьньядал атана лагьайтIа жеда. Чаз аялриз чирвилер ва вердишвилер гун патал лазим лап хъсан база хьана, спортдин и жуьрейрал рикI алай жаванрин кьадарни йикъалай-къуз артух жезва. Инанмиш я, и акъажунрилай кьулухъ абурун кьадар мадни артух жеда ва чна Россиядин ва международный дережайра вилик чкаяр кьадай йикъарни алукьда", - лагьана ада.

Кайтбордингдай ва виндсерфингдай акъажунар Каспий гьуьлуьн Махачкъаладин къерехда авай пляжрикай садан патав кьиле фена.

Республикадин аялринни жаванрин спортдин "Каспий" школадай тир жегьилрилай гъейри чемпионатда спортдин цихъ галаз алакъалу жуьрейрал рикI алай Нижний Новгороддай атанвай мугьманрини иштиракна.

20-далай артух иштиракчийрин акъажунри гьуьлуьн къерехдал кIватI хьанвай гзаф кьадар тамашачийрин ва спортсменрихъ рикI кузвайбурун гуьгьуьлар шадарна.

Кайтбордингдай вини дережадин агалкьунар "Каспий" ДЮСШ-дин тренер **Марат АЛИЕВА** къалурна, ам РФ-да 2012- ва 2013-йисара кьиле фейи чемпионатрин 5-чкадин сагьиб я. Кьвед лагьай чка Нижний Новгороддай тир тренер **Герман ВАСКОВА** ва винсерфингистрин арада сад лагьай чка "Каспий" ДЮСШ-дин тренер **Абдулнасир АБДУЛЛАЕВА** кьуна.

Чемпионатдин нетижаяр кьунин шад мярекатдал гъалиб хьайибурув лайихлу наградаяр вахкана, акъажунрин иштиракчийриз "РусГидродин" Дагъустандин филиалдин патай пишкешар гана.

Гьич са касни, гьич са затIни рикIелай алуднавач

Ажайиб къисметдин инсанар

Алаудин ГЬАМИДОВ,
РФ-дин ва РД-дин культурадин лайихлу работник

Ийикъара чи редакциядиз Мегьарамдхуьруьн райондай зи кIеви яр-дуст, газетдин амадаг, военный къуллугъдин ва зегьметдин ветеран, **РД-дин къайдаяр хуьдай органрин лайихлу работник, ФСБ-дин отставкада авай полковник Мусаиб ЗАГЬИРОВ** атанвай. Жузун-качузун авурдалай гуьгъуьниз ада зи вилик кьве шикил (полициядин майордин ва са десте маса къуллугъчийрин) эцигна ва агъадихъ галай суьгьбет ийиз башламишна. "Алаудин стха, аялар тарсариз хъфидай йикъарин вилик чи Хуьрелрин школадин вилик хуьруьн жемят ва райондин общественностдин векилар кIватI хьанвай. Мярекат, и школа агалкьунралди акьалтIарна, кIелна, къайдаяр хуьдай органрин къуллугъдин гурарай уьзягъдиз камар къачур, амма бандитдин лишандик акатна, чагьин-

Багьаудин Багьаудинов

дамаз чан гайи чи ватанэгьли кьегьал хва **БАГЬАУДИНОВ Багьаудин Багьаудиновичан** тIвар эбеди рикIел хуьнин лишан яз, школадин цлал мемориальный доска алкIуруниз талукьарнавайди тир. Анал рахай юлдашри, кьилди къачуртIа, школадин директор **АБДУЛВАГЬАБОВ Гьаживагьаба** рагьметлуди чешнелу ученик, савадлу, тежрибалу къуллугъчи, вафалу юлдаш ва аялрин буба хьайиди, адан экуь къамат багьрийрин, гьакI ам чидай вирибурун рикIера уьмуьрлух яз амукьдайди лагьана..."

Са легьзеда зи суьгьбетчидин хиялар лап яргъариз фена. Малум хьайивал, чпин сирер сад авур **Багьаудин Гьажикъаибовични Саният Кезимхановна** кьисметди Къазахстандин Узень шегьердиз акъуднай (70-80-йисара Кьиблепатан Дагъустандай гзаф инсанар къазанмишиз Къазахстандиз, Туьркменистандиз ва масанриз физвай). Жегьил ва муьгьуьббатлу хизан кIвачел акьалтзавай. КIвачел залан Саният суса къе-пака хва хадайвал тир. Жегьилри и шад йикъаз гьазурвилер аквазвай... Бирдан, агакьай гад хару яна лугьудайвал, - мусибатдин дуьшуьш! - Багьаудин, авариядик акатна телеф хьана. Чара атIана, хуьруьз (Хуьрелдал) хтай Санията 1979-йисан 14-майдиз хва хана. Гележегдик умудар кваз, дахдин тIвар (Багьаудин) эцигай хциз Санията тербия гана, хвена, кIвачел акьалдарна.

Багьаудина вичини дидедин рикI тIарнач. Низамлу, хатурлу, викIегь гадади 1995-йисуз хайи хуьруьн юкьван школа агалкьунар аваз акьалтIарна. РФ-дин МВД-дин Астрахань шегьерда авай милициядин школадин Махачкъала шегьерда авай филиалдиз гьахьай жегьилди анаг яру дипломдалди куьтягьна. Ана кIелай кьве йисузни адан шикил махсус школадин Гьуьрметдин доскада хьана.

Жегьил офицер хайи райондин ОВД-дин Самурдин отделенидиз рекье туна. А вахтара, вири республикада хьиз, РД-дин Кьиблепатани гьалар секин тушир. Полициядин лейтенантди вичин кIвалах гьамиша уях яз башламишна. Ам датIана жемятдин, иллаки жегьилрин арада жезвай. Гьа икI, ам Самур магьалда къайда-къанун мягькемарунин, пиянискавилер, наркотикралди алвер ва къанунсуз маса крар ийизвайбурун вилик пад кьунин женгина хьана. Гьа са вахтунда жегьил духтур **Марина Мирзоевнадихъ** галаз сирер сад авуна-мехъерарна. Туькьуьлвилер акур кIвале са бубат шадвал гьат хъувуна.

Республикада гьалар мад къизгъин жез башламишна. 1999-йисан август. Басаевни Хаттаб кьиле акъвазнавай бандитрин дестеяр чи республикадин Чечнядиз мукьва авай районриз гьахьнавай. Вири къуватар ва яракьар ишлемишуналди, экстремистри ислягь агьалияр чпин хсуси кIвалерай чукуриз, чина акъвазайбурун чанариз къастар ийиз башламишнавай. Хаталу вакъиадихъ галаз алакъалу яз неинки Дагъустан Республикадин, гьакI Россиядин Яракьлу Къуватарни кIвачел къарагъарнавай. Аниз гьакI шегьеррайни районрай къайдаяр хуьдай органрин къуллугъчийрин ва ополченцийрин дестеяр физвай.

Йикъарикай са юкъуз Багьаудин кIвализ къалабулух кваз хтана. Ада вичин муьгьуьббатлу сусаз лагьана: ***"Зи азизди, дарих жемир, зун къизгъин гьалар авай чкадиз фена кIанзава. Им зи къуллугъдин буржи я..."*** Гьа икI, ам Дагъустандин кеферпатан районриз рекье гьатна. Бандитар гьахьнавай районра кьиле физвай вакъиайринни мусибатрин шагьид хьанвай чи ватанэгьлиди ахвар тавур йиферинни кьарай атIай йикъарин сан лугьуз хьун мумкин туш. ГьакIни дарихвилер гзаф акунвай дидедизни жегьил сусаз ахвар къвезмачир. Багьаудина абурун рикIиз мадни гуж тагун патал женгера вичел залан хер хьайиди лагьанвачир... Аллагьдиз шукур, саламат яз хуьруьз хурудал **"Женгерин гьерекатрин иштиракчи"** знак алаз хтана, вичин кеспидив эгечI хъувуна. Чирвилерихъ къаних жегьил, кIвалахдивай къерех тахьана, Россиядин МВД-дин Ростовда авай юридический институтдин Нальчик шегьердин филиалдиз гьахьна. Анаг акьалтIарай адакай 2004-2008-йисара РФ-дин МВД-дин Волгограддин академиядин адъюнкт хьана. Махсус темадай илимдин кIвалах кхьена ва юридический илимрин кандидатвилин тIвар къачуна. Къуллугъдин гурарай узягъдиз хкаж хьана. РД-дин МВД-дин патав гвай БЭП-дин (борьба с экономическими преступлениями) Мегьарамдхуьре авай районрин уртах отделдин начальникдин заместитель, гуьгъуьнлай Мегьарамдхуьруьн райондин ОВД-да БЭП-дин дестедин старший опероуполномоченный тирла, савадлу ва тежрибалу офицердин бегьерлу кIвалах мадни раиж хьана. Адаз кьве сеферда (БЭП-дин 65 ва 70-йисарин юбилейриз) тIвар кхьенвай гьилин сятер пишкешна.

Къенепатан крарин органра бегьерлудаказ кIвалахунай Багьаудин Багьаудиновичаз РД-дин къенепатан крарин министрди 15 сеферда (**"Гьакъисагъвилелди къуллугъ авунай", "Залан тахсиркарвилер дуьздал акъудунай", "Наркодиллеррин дестедин вилик пад кьунай", "Общественный къайдаяр хуьнай"** ва икI мад) чухсагъулар малумарна, са шумудра пулдин пишкешар, кьве сеферда гьуьрметдин грамотаяр гана. Ам гьакI "Къуллугъда тафаватлу хьунай" гузвай 3-дережадин медалдин сагьибни тир.

Мегьарамдхуьруьн райондин центральный больницада участковый терапевт яз кIвалахзавай уьмуьрдин юлдаш Марина Мирзоевнади Багьаудиназ сад-садан гуьгъуьналлаз картар хьтин кьве хвани (**Гьамидни Жалил**) цуьк хьтин са руш (**Диана**) багъишна. Больницада лабораториядин заведующийвиле гьакъисагъвилелди зегьмет чIугвазвай Саният Кезимхановнадин гуьгъуьларни играми хтулри ачухарзавай. КIвалени къвердавай шадвал гьатзавай. Бирдан ширин авазар язавай чуьнгуьрдин сим кьатI хьана.

2011-йисан май. Мегьарамдхуьруьн райондин центральный больницадиз кIвачел яракьдай яна хер хьанвай са руш хкана. Къайдаяр хуьдай органрин къуллугъчийриз, оперативный малумат веревирд ийидайла, тахсиркардин гел жагъана. Кьиле полициядин майор Багьаудинов Багьаудин авай дестe тади гьалда бандитар кьаз ЦIелегуьндал рекье гьатна. Кьаз алахъайла, бандитди полицейскийриз автоматдай цIай гана. Жаваб яз цIай хгайла, бандит телеф, кьве полицейскийдал хирер хьана. Хурал гуьллеяр фейи залан хирер алаз вичин багьри дидеди ва муьгьуьббатлу юлдашди кIвалахзавай больницадиз хкай Багьаудина гьана чан гана. Агьузардин гьарай акъатна вирибурай…

...КIвачел заланзавай уьмуьрдин юлдашди Багьаудин рагьметдиз фейи са шумуд йикъалай хва хана.

ТIварар эхцигайбурун кьисметар туькьуьлбур жезвайвиляй Багьаудинан кьуд лагьай веледдал **Желил** эцигна…

"Аллагьдин кьадарар я..." - лугьуда инсанри. Бес и къени, вафалу хизанди низ писвал авуна? Шукур хьурай вичиз, сабур гурай багьрийриз!

Хуьрелрин школадин цлал мемориальный плита алкIуруниз талукь мярекатдин иштиракчияр - полициядин къуллугъчияр ва багьрияр

Участковыйдин гьар йикъан кIвалах

Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

И мукьвара зун ЦIийи-Къаракуьре ва Къаракуьре хуьрера полициядин уполномоченный участковый яз къуллугъзавай старший лейтенант **Равин Мирзаферович КЕРИМОВАХЪ** галаз гуьруьшмиш хьана. Суьгьбетдин вахтунда асас дикъет хуьруьн общественно-политический гьалариз, арадал къвезвай тахсиркарвилериз ва наркоманиядизни терроризмдиз акси яз тухузвай кIвалахриз гана.

Керимов Равин 1989-йисуз Мегьарамдхуьруьн райондин Бут-Къазмайрин хуьре дидедиз хьана. Мектеб куьтягьайдалай кьулухъ ада Россиядин МВД-дин Краснодардин университетдин Нальчикда авай филиалда кIелна. Полициядин участковый уполномоченныйдин къуллугъдал кIвалахиз пуд йис я.

▪ **Равин Мирзаферович, УУП-дин гьар йикъан кIвалах квелай башламишзава?**

- ЦIийи-Къаракуьре хуьруьн администрациядин дараматда полициядин участковый уполномоченныйдин пункт-кабинет ава. Гьар йикъан зи кIвалахни гьанлай гатIун жезва, Къаракуьредизни зун гьар юкъуз физва, гьалар ахтармишзава ва икI мад. Профучетда авайбурал гуьзчивал тухузва.

▪ **Ахьтинбур гзаф авани?**

- Кьве хуьрени, санлай къачурла, 34 кас профучетда эцигнава. Иник ичкибазар, къалмакъалзавайбур, наркоманар, дилибур ва масабур акатзава. Гьар са магьледа, кIвалба-кIвал физ, абур ахтармишзава. Къайдаяр чIур тавун, пис агьвалатар арадал гъун тавун патал суьгьбетар тухузва.

▪ **Кьве хуьруьн общественно-политический гьалар гьихьтинбур я?**

- Пис туш, рази жедай, секин гьалар ава. Са кьадар тахсиркарвилерни арадал къвезва. Амма, алатай йисав гекъигайла, цIинин йисуз гьалар гена хъсан я, секин я. ЦIи тахсиркарвилин 5 дуьшуьш винел акъуднава.

▪ **Агьалийрин арзайрин кьадар гзаф яни?**

- Арзаяр лап тIимил я. Гьабурни асул гьисабдай никIерихъ, часпаррихъ галаз алакъалубур я.

▪ **Терроризмдиз, наркоманиядиз акси гьихьтин кIвалахар тухузва?**

- Лазим тир серенжемар тухузва. Мектебра датIана чIехи классра кIелзавай аялрихъ галаз терроризмдиз, наркоманиядиз аксивалунин темайрай суьгьбетарзава. Гьа ихьтин рахунар авун патал жемят кIватI хьанвай чкайрал, кимерал мукьвал-мукьвал физва, гуьруьшар тешкилзава. Жемятдин вилик участковыйди зур йиса садра кIвалахдин гьахъ-гьисабди ийизва. Авай гьаларикай, винел акъуднавай тахсиркарвилерикай халкь хабардарзава ва чIуру крариз рехъ тагун патал профилактикадин кIвалах тухузва. Гьа са вахтунда чна хуьрерин мискIинрин имамрихъ галаз алакъада аваз кIвалахзава.

Наркоманиядикай рахайтIа, алай вахтунда республикада "Мак-2015" серенжем кьиле физва. НикIер, салар, багълар ахтармишзава. ЦIи канабар цана, наркотикар арадал гъизвай ксар жагъанвач. Сир туш хьи, наркоманияди инсанрин кьилел еке бедбахтвилер гъизва. Гьавиляй бейгьуш ишлемишзавайбур, абур гьасилзавайбур малум хьайитIа, агьалийривай чаз хабар гун тIалабзава.

понедельник, 7 сентября

ТВ ДАГЕСТАН РОССИЯ

8.05-8.08Местное время Вести Дагестан
8.36-8.41 Местное время Вести Дагестан
11.35 Местное время Вести Дагестан
14.30 Местное время Вести Дагестан
17.30 Местное время Вести Дагестан
18.15 Реклама
18.20 Удивительный Дагестан. Шулани
18.30 «Ихили внук Паранга»
19.00 «Акценты». Аналитическая программа Ильмана Алипулатова
19.30 Реклама
19.35 Местное время Вести Дагестан

РГВК

07.00 Время новостей Итоги
07.30 О культуре
07.50 Мультфильмы
08.40 Х/ф «Разные судьбы»
10.30 «Главная тема» с Алексеем Казаком
12.30 Время новостей Дагестана
12.50 «Vivat, academia!»
14.10 «Здоровье нации»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 «Ступень к Парнасу»
16.00 Мультфильм
16.30 Время новостей Дагестана
17.00 «Красота 05.ru» в прямом эфире
17.40 «История Дагестана в лицах» Барятинский
18.45 Передача на табасаранском языке «Мил»
19.30 Время новостей Дагестана
20.00 Время новостей. Махачкала
20.10 «Есть работа»
20.30 «Преступление и наказание» Статья ц228
21.05 «Круглый стол»
21.35 «РИФ-Кавказ» 2015. Дневник форума
22.05 Ко Дню рождения Расула Гамзатова Д/ф «Завещание Горца из Цада»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Время новостей. Махачкала
23.10 «Спорт на канале»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на табасаранском языке «Мил»
01.35 Т/с «Воскрешая мертвых»
02.20 «Есть работа»
02.35 Х/ф «Это не дело»
04.35 «Преступление и наказание» Статья 228
05.00 Д/ф «Завещание Горца из Цада»
05.25 Х/ф «Юность Максима»

ПЕРВЫЙ

5.00 "Доброе утро".
9.00 Новости.
9.20 "Контрольная закупка"
9.50 "Жить здорово!" (12+).
10.55 "Модный приговор".
12.00 Новости.
12.15 "Сегодня вечером".
14.25 "Время покажет". (16+)
15.00 Новости.
15.15 "Время покажет".
16.00 "Мужское/Женское".
17.00 "Наедине со всеми".
18.00 Вечерние новости.
18.45 "Давай поженимся!"
19.50 "Пусть говорят". (16+).
21.00 "Время".
21.35 Т/с "Лучше не бывает". (16+).
23.40 "Вечерний Ургант".
0.15 Ночные новости.
0.30 Х/ф "Путешествия Гулливера". (12+).
2.05 Комедия "Лучший любовник в мире".
3.00 Новости.
3.05 Комедия "Лучший любовник в мире".
3.50 "Модный приговор".

21.35 Т/с "Лучше не бывает". (16+).

РОССИЯ 1

5.00 "Утро России". (12+).
9.00 "Вести". (12+).
9.15 "Утро России". (12+).
9.55 "О самом главном". (12+).
11.00 "Вести". (12+).
11.35 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
11.55 Т/с "Тайны следствия".
14.00 "Вести". (12+).
14.30 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
14.50 "Вести. Дежурная часть". (12+).
15.00 Т/с "Склифосовский".
17.00 "Вести". (12+).
17.30 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
17.50 "Вести". (12+).
18.15 "Прямой эфир". (12+).
19.35 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
20.00 "Вести". (12+).
20.50 "Спокойной ночи, малыши!"
21.00 Т/с "Неподкупный".
23.40 "Вечерний Ургант".
0.15 Ночные новости.
0.30 Х/ф "Путешествия Гулливера". (12+).
2.05 Комедия "Лучший любовник в мире".
3.00 Новости.
3.05 Комедия "Лучший любовник в мире".
3.50 "Модный приговор".

НТВ

5.00 "Все будет хорошо!" (16+).
6.00 "НТВ Утром".
7.10 Т/с "Лесник". (16+).
8.00 "Сегодня".
8.05 Т/с "Лесник". (16+).
9.00 "Утро с Юлией Высоцкой". (12+).
10.00 "Сегодня".
10.20 Т/с "Возвращение Мухтара. Новые серии". (16+).
12.00 "Суд присяжных". (16+).
13.00 "Сегодня".
13.20 "Суд присяжных. Окончательный вердикт". (16+).
14.30 "Чрезвычайное происшествие. Обзор".
15.00 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).
16.00 "Сегодня".
16.20 Т/с "Улицы разбитых фонарей". (16+).
18.00 "Говорим и показываем". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Береговая охрана 2". (16+).
23.30 "Анатомия дня".
0.10 Т/с "Розыск". (16+).
2.00 "Спето в СССР". (12+).
3.00 Т/с "Час Волкова". (16+)

ТВЦ

6.00 "Настроение".
8.10 Х/ф "Где находится нофелет?" (12+).
9.40 Х/ф "Три полуграции". (12+).
11.30 "События".
11.50 Х/ф "Три полуграции".
13.25 "В центре событий". (16+).
14.30 "События".
14.50 "Городское собрание". (12+).
15.40 Т/с "Чисто английское убийство". (Великобритания). (12+).
17.30 "События".
18.00 "Право голоса". (16+).
19.30 "Город новостей".
19.45 Т/с "Кураж". (12+).
21.45 "Петровка, 38". (16+).
22.00 "События".
22.30 "Осторожно, мошенники!" (16+).
23.05 "Удар властью. Эдуард Шеварднадзе". (16+).
0.00 "События. 25-й час".
0.30 "Право знать!" (16+).
1.40 Х/ф "Беглецы". (16+).
3.30 Х/ф "Белый взрыв".
5.00 "Петровка, 38". (16+).
5.15 Д/ф "Знахарь XXI века". (12+).

ЗВЕЗДА

6.00 "1812. Великая война. Наша Победа". (16+).
6.15 Х/ф "Игра". (12+).
8.25 "Служу России".
9.00 Новости дня.
9.15 "1812. Великая война. Наша Победа". (16+).
9.20 Т/с "Противостояние" (12+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с "Противостояние"
10.45 Т/с "Противостояние"
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с "Противостояние"
13.25 Т/с "Смерть шпионам. Крым" (Украина).
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Смерть шпионам. Крым" (Украина).
18.00 Новости дня.
18.30 Д/с "Легендарные самолеты". "АН-2. Большая легенда малой авиации". (6+).
19.15 Т/с "Противостояние" (12+).
23.00 Новости дня.
23.20 Д/с "Легенды советского сыска". (16+).
0.55 Т/с "Военная приемка". (6+).
1.45 Х/ф "Башмачник". (12+).
3.45 Т/с "Отец Браун 3". (Великобритания). (16+).
5.30 "Тайны нашего кино". "Старик Хоттабыч".

ЗВЕЗДА

6.00 Д/с "Оружие XX века". (12+).
6.20 "Военная приемка". (6+).
7.05 Новости. Главное.
8.00 Х/ф "Горячий снег". (6+).
9.00 Новости дня.
9.15 Х/ф "Горячий снег". (6+).
10.00 Военные новости.
10.05 Х/ф "Горячий снег".
10.25 Х/ф "Двойной капкан". (12+).
13.00 Новости дня.
13.15 Х/ф "Двойной капкан". (12+).
13.25 Т/с "Смерть шпионам. Крым" (Украина). (16+).
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Смерть шпионам. Крым" (Украина). (16+).
18.00 Новости дня.
18.30 Д/с "Легендарные самолеты". "АН-2. Большая легенда малой авиации". (6+).
19.15 Т/с "Противостояние" (12+).
23.00 Новости дня.
23.20 Д/с "Легенды советского сыска". (16+).
0.55 Т/с "Военная приемка". (6+).

REN TV

5.00 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).
6.00 "Не ври мне!" (16+).
7.00 "Смотреть всем!" (16+).
7.30 "Жадность". "Сеть для экономных". (16+).
8.30 "Новости". (16+).
9.00 "Военная тайна с Игорем Прокопенко". (16+).
11.00 "Документальный проект". "По приказу богов". (16+).
12.00 "Информационная программа 112". (16+).
12.30 "Новости". (16+).
13.00 "Званый ужин". (16+).
14.00 Х/ф "Пароль "Рыбамеч". (США - Австралия).
16.00 "Информационная программа 112". (16+).
16.30 "Новости". (16+).
17.00 "Тайны мира с Анной Чапман". "Заряд вселенной". (16+).
18.00 "Самые шокирующие гипотезы". (16+).
19.00 "Информационная программа 112". (16+).
19.30 "Новости". (16+).
20.00 Х/ф "Стиратель". (США). (16+).
22.10 "Водить по-русски". (16+).
23.00 "Новости". (16+).
23.25 Т/с "Спартак: кровь и песок". (США). (18+).
1.40 Т/с "Без срока давности". (16+).
2.30 Т/с "Спартак: кровь и песок". (США). (16+).
4.30 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).

ПЕТЕРБУРГ - 5 КАНАЛ

6.00 "Сейчас".
6.10 "Утро на "5". (6+).
9.30 "Место происшествия".
10.00 "Сейчас".
10.30-17.40 Т/с "Лютый" (16+).
12.00 "Сейчас".
15.30 "Сейчас".
18.30 "Сейчас".
19.00-20.00 Т/с "Детективы". "Страница жизни". (16+).
20.30-22.25 Т/с "След". "Где ты". (16+).
22.00 "Сейчас".
23.15 "Момент истины". (16+).
0.10 "Место происшествия. О главном". (16+).
1.10 "День ангела".
1.35-5.30 Т/с "Детективы". "Страница жизни". (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 Т/с "Альф".
7.30 Одна за всех. (16+).
7.50 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.50 Давай разведемся!
10.50 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
12.00 Д/с "Эффект Матроны". (16+).
13.00 Ангелы красоты. (16+
14.00 Женская консультация. (16+).
17.00 Беременные. (16+).
18.00 Т/с "Не родись красивой". (12+).
18.55 Одна за всех. (16+).
19.00 Т/с "Две судьбы 2".
21.00 Д/с "Чудотворица".
23.00 Беременные. (16+).
0.00 Одна за всех. (16+).
0.30 Мелодрама "Попытка Веры". (16+).
2.35 Х/ф "Девушка с гитарой".
4.25 Д/с "Первые". (16+).
5.25 Д/ф "Новые русские собаки". (16+).
5.55 Одна за всех. (16+).
6.00 Домашняя кухня. (16+).

ИНДИЯ

6.10 Боевик "Сингам". (16+).
9.00 "Биография кумиров" "Кангана Ранаут". (12+).
9.30 "Путешествие по Индии" "Дели". (12+).
10.00 Триллер "Чужаки". (16+).
12.10 Х/ф "Робот". (16+).
15.40 Драма "Покушение". (16+).
18.10 Триллер "Видеосъемка". (16+).
21.05 Триллер "Видеосъемка. Новая запись". (16+).
0.05 Х/ф "Легенда о Паласси Радже". (16+).
3.40 Мелодрама "Шаг за шагом". (16+).

КУЛЬТУРА

7.00 Канал "Евроньюс".
10.00 "Новости культуры".
10.15 "Наблюдатель".
11.15 Т/с "Сага о Форсайтах". "Семейный фестиваль"
12.10 "Линия жизни". В. Мищенко.
13.05 Д/ф "Лоскутный театр".
13.20 Х/ф "Медведь".
14.15 Д/ф "Хамберстон. Город на время".
14.30 "Осенние портреты".
15.00 "Новости культуры".
15.10 Спектакль "Конармия".
17.30 XV Международный конкурс имени П.И. Чайковского. Лауреаты и призеры. Скрипка. Ведущий С. Стадлер.
18.45 Д/ф "Запечатленное время". "Два парада победы".
19.15 "Спокойной ночи, малыши!"
19.30 "Новости культуры".
19.45 "Главная роль".
20.00 "Сати. Нескучная классика..." с Д. Кирнарской, Е. Мечетиной и М. Хохловым.
20.40 "Правила жизни".
21.10 "Тем временем".
21.55 Д/ф "Сан-Марино. Свободный край в Апеннинах".
22.10 Т/с "Сага о Форсайтах". "Семейный фестиваль"
23.00 "Кто мы?" "Первая мировая". Фильм 1. "Потерянное поколение".
23.30 "Новости культуры".
23.45 "Худсовет".
23.50 Х/ф "Медведь".
0.35 Д/ф "Запечатленное время". "Два парада победы".
1.05 Концерт ансамбля солистов "Эрмитаж".
1.40 "Наблюдатель".
2.40 Д/ф "Хамберстон. Город на время".

вторник, 8 сентября

ТВ ДАГЕСТАН РОССИЯ

8.05-8.08 Местное время Вести Дагестан
8.36-8.41 Местное время Вести Дагестан
09.00 Канал национального вещания «Мугудере» на агульском языке
11.35 Местное время Вести Дагестан
14.30 Местное время Вести Дагестан
17.30 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ Вести Дагестан
18.20 Дорожный патруль
18.40 Вместе с трудовым народом. Интервью с первым секретарем ЦК РОТ Фронта В.Тюлькиным
18.55 Уполномоченный помогать и сострадать
19.30 Реклама
19.35 Местное время Вести Дагестан

РГВК

07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на табасаранском языке «Мил»
08.30 Время новостей Дагестана
08.50 Д/ф «Жизнь в наследство» Юрий Куклачев
09.20 Х/ф «Это не дело»
11.50 «Круглый стол»
12.30 Время новостей Дагестана
12.55 «Есть работа»
13.10 «РИФ-Кавказ» 2015. Дневник форума
13.30 «Преступление и наказание» Статья ц228
14.00 Ко Дню рождения Расула Гамзатова Д/ф «Завещание Горца из Цада»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Ко Дню рождения Расула Гамзатова Х/ф «Расул Гамзатов.Мой Дагестан. Исповедь»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Ко Дню рождения Расула Гамзатова «ДОстояние Республики»
18.45 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу» Открытие школы в с. Вачи Кулинского района
19.30 Время новостей Дагестана
20.00 Время новостей. Махачкала
20.10 «Бизнес Дагестана»
20.50 Мультфильм
21.05 «Форум друзей Расула» Марина Ахмедова. Воспоминания о Расуле Гамзатове
21.40 «Дорожный ликбез»
21.55 «Правовое поле»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Время новостей. Махачкала
23.10 Д/ф «Расул Гамзатов. Четки лет»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу» Открытие школы в с. Вачи Кулинского района
01.35 Т/с «Воскрешая мертвых»
02.20 Ко Дню рождения Расула Гамзатова «ДОстояние Республики»
04.00 Х/ф «Кубачинская свадьба»
04.40 «Правовое поле»
05.05 Х/ф «Возвращение Максима»

ПЕРВЫЙ

5.00 "Доброе утро".
9.00 Новости.
9.20 "Контрольная закупка"
9.50 "Жить здорово!" (12+).
10.55 "Модный приговор".
12.00 Новости.
12.15 Т/с "Лучше не бывает". (16+).
14.25 "Время покажет". (16+)
15.00 Новости.
15.15 "Время покажет". (16+)
16.00 "Мужское/Женское".
17.00 "Наедине со всеми". (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.45 "Давай поженимся!" (16+).
19.50 "Пусть говорят". (16+).
21.00 "Время".
21.35 Т/с "Лучше не бывает". (16+).
23.40 "Вечерний Ургант". (16+).
0.15 Ночные новости.
0.30 Х/ф "Место под соснами". (18+).
3.00 Новости.
3.05 Х/ф "Место под соснами". (18+).
3.15 Комедия "Соглядатай". (12+).

РОССИЯ 1

5.00 "Утро России". (12+).
9.00 "Вести". (12+).
9.15 "Утро России". (12+).
9.55 "О самом главном". (12+).
11.00 "Вести". (12+).
11.35 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
11.55 Т/с "Тайны следствия". (12+).
14.00 "Вести". (12+).
14.30 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
14.50 "Вести. Дежурная часть". (12+).
15.00 Т/с "Склифосовский". (12+).
17.00 "Вести". (12+).
17.30 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
17.50 "Вести". (12+).
18.15 "Прямой эфир". (12+).
19.35 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
20.00 "Вести". (12+).
20.50 "Спокойной ночи, малыши!"
21.00 Т/с "Неподкупный". (12+).
23.50 "Вести". (16+).
2.30 Т/с "Охраняемые лица". (12+).
4.20 "Комната смеха". (12+).

НТВ

5.00 "Все будет хорошо!"
6.00 "НТВ Утром".
7.10 Т/с "Лесник". (16+).
8.00 "Сегодня".
8.05 Т/с "Лесник". (16+).
9.00 "Утро с Юлией Высоцкой". (12+).
10.00 "Сегодня".
10.20 Т/с "Возвращение Мухтара. Новые серии". (16+).
12.00 "Суд присяжных".
13.00 "Сегодня".
13.20 "Суд присяжных. Окончательный вердикт". (16+).
14.30 "Чрезвычайное происшествие. Обзор".
15.00 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).
16.00 "Сегодня".
16.20 Т/с "Улицы разбитых фонарей". (16+).
18.00 "Говорим и показываем". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Береговая охрана 2". (16+).
23.30 "Анатомия дня".
0.10 Т/с "Розыск". (16+).
2.00 "Главная дорога". (16+).
2.40 "Дикий мир".
3.05 Т/с "Час Волкова".

ТВЦ

6.00 "Настроение".
8.10 Х/ф "Берегись автомобиля".
10.05 Д/ф "Иннокентий Смоктуновский. Моя фамилия вам ничего не скажет..." (12+).
10.55 "Доктор И..." (16+).
11.30 "События".
11.50 Х/ф "Нарушение правил" (12+).
13.40 "Мой герой". (12+).
14.30 "События".
14.50 "Без обмана". "Кислая история: сметана и творог". (16+).
15.40 Т/с "Чисто английское убийство". (Великобритания). (12+).
17.30 "События".
18.00 "Право голоса". (16+).
19.30 "Город новостей".
19.45 Т/с "Кураж". (12+).
21.45 "Петровка, 38". (16+).
22.00 "События".
22.30 "Осторожно, мошенники!" (16+).
23.05 "Удар властью. Эдуард Шеварднадзе". (16+).
0.00 "События. 25-й час".
0.30 "Право знать!" (16+).
1.40 Х/ф "Беглецы". (16+).
3.30 Х/ф "Белый взрыв".
5.00 "Петровка, 38". (16+).
5.15 Д/ф "Знахарь XXI века". (12+).

ЗВЕЗДА

6.00 "1812. Великая война. Наша Победа". (16+).
6.15 Х/ф "Игра". (12+).
8.25 "Служу России".
9.00 Новости дня.
9.15 "1812. Великая война. Наша Победа". (16+).
9.20 Т/с "Противостояние" (12+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с "Противостояние"
10.45 Т/с "Противостояние"
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с "Противостояние"
13.25 Т/с "Смерть шпионам. Крым" (Украина).
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Смерть шпионам. Крым" (Украина).
18.00 Новости дня.
18.30 Д/с "Легендарные самолеты". "Ту-144. Устремленный в будущее". (6+).
19.15 Т/с "Противостояние"
23.05 Новости дня.
23.30 Д/с "Легенды советского сыска". (16+).
1.05 Х/ф "Обыкновенное чудо".
3.50 Х/ф "Все для Вас". (12+).
5.30 Д/с "Москва фронту".

REN TV

5.00 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).
6.00 "Не ври мне!" (16+).
7.00 "Водить по-русски". (16+).
7.30 "Жадность". "Консервы". (16+).
8.30 "Новости". (16+).
9.00 "Военная тайна с Игорем Прокопенко". (16+).
11.00 "Документальный проект". "Кольца судьбы".
12.00 "Информационная программа 112". (16+).
12.30 "Новости". (16+).
13.00 "Званый ужин". (16+).
14.00 Х/ф "Стиратель". (США). (16+).
16.00 "Информационная программа 112". (16+).
16.30 "Новости". (16+).
17.00 "Тайны мира с Анной Чапман". "Обитель бессмертных". (16+).
18.00 "Самые шокирующие гипотезы". (16+).
19.00 "Информационная программа 112". (16+).
19.30 "Новости". (16+).
20.00 Х/ф "Ромео должен умереть". (США). (16+).
22.10 "Знай наших!" (16+).
23.00 "Новости". (16+).
23.25 Т/с "Спартак: кровь и песок". (США). (18+).
1.30 Т/с "Без срока давности". (16+).
2.30 Т/с "Спартак: кровь и песок". (США). (16+).
4.25 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).

ПЕТЕРБУРГ - 5 КАНАЛ

6.00 "Сейчас".
6.10 "Утро на "5". (6+).
9.30 "Место происшествия".
10.00 "Сейчас".
10.30 Т/с "Грозовые ворота"
12.00 "Сейчас".
12.30 Т/с "Грозовые ворота" (16+).
15.30 "Сейчас".
16.00 "Открытая студия".
16.50 Детектив "Ночное происшествие". (12+).
18.30 "Сейчас".
19.00-20.00 Т/с "Детективы". "Золотая доза". (16+).
20.25-23.15 Т/с "След". "Эриния". (16+).
22.00 "Сейчас".
0.00 Мелодрама "Разные судьбы". (12+).
2.05 Комедия "Ссора в Лукашах". (12+).
4.00 Детектив "Ночное происшествие". (12+).

ДОМАШНИЙ

6.30 Т/с "Альф".
7.30 Одна за всех. (16+).
7.50 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.50 Давай разведемся! (16+).
10.50 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
12.00 Д/с "Эффект Матроны". (16+).
13.00 Ангелы красоты. (16+).
14.00 Женская консультация. (16+).
17.00 Беременные. (16+).
18.00 Т/с "Не родись красивой". (12+).
18.55 Одна за всех. (16+).
19.00 Т/с "Две судьбы 2". (12+).
21.00 Д/с "Чудотворица". (16+).
23.00 Беременные. (16+).
0.00 Одна за всех. (16+).
0.30 Мелодрама "Попытка Веры". (16+).
2.35 Мелодрама "День свадьбы придется уточнить". (12+).
4.25 Д/с "Первые". (16+).
5.25 Д/ф "Как убить пару?" (16+).
5.55 Одна за всех. (16+).
6.00 Домашняя кухня. (16+).

ИНДИЯ

6.10 Комедия "Призрак виллы Натхов". (16+).
9.00 "Биография кумиров" "Салман Кхан". (12+).
9.30 "Путешествие по Индии" "Агра". (12+).
10.00 Драма "На грани". (16+).
12.10 Триллер "Ставка на удачу". (16+).
15.10 Драма "Бомбейские хроники". (16+).
18.10 Мелодрама "Жених-самозванец". (16+).
21.05 Комедия "Фарцовщики". (16+).
0.05 Мелодрама "Сквозь время". (16+).
3.10 Мелодрама "Рожденные летать". (16+).
5.30 "Секреты индийской кухни" (12+).

КУЛЬТУРА

6.30 Канал "Евроньюс".
10.00 "Новости культуры".
10.15 "Наблюдатель".
11.15 Т/с "Сага о Форсайтах". "Семейный скандал"
12.10 Д/ф "Негев - обитель в пустыне".
12.25 "Правила жизни".
12.50 "Эрмитаж".
13.20 Х/ф "Человек в футляре".
15.00 "Новости культуры".
15.10 "Тайны стальной комнаты". Фильм 1.
15.35 "Сати. Нескучная классика..." с Д. Кирнарской, Е. Мечетиной и М. Хохловым.
16.15 "Кто мы?" "Первая мировая". Фильм 1. "Потерянное поколение".
16.50 Д/ф "Владимир Нахабцев. "Служебный роман" с кинокамерой".
17.30 XV Международный конкурс имени П.И. Чайковского. Лауреаты и призеры. Скрипка. Ведущий С. Стадлер.
18.45 Д/ф "Война Жозефа Котина".
19.15 "Спокойной ночи, малыши!"
19.30 "Новости культуры".
19.45 "Главная роль".
20.00 "Искусственный отбор".
20.40 "Правила жизни".
21.10 "Игра в бисер" с И. Волгиным. "Х.-К. Андерсен. Сказки".
21.50 Д/ф "Иезуитские поселения в Кордове и вокруг нее. Миссионерская архитектура".
22.10 Т/с "Сага о Форсайтах". "Семейный скандал"
23.00 "Кто мы?" "Первая мировая". Фильм 2. "Последний прорыв".
23.30 "Новости культуры".
23.45 "Худсовет".
23.50 Х/ф "Человек в футляре".
1.30 Д/ф "Война Жозефа Котина".
1.55 "Наблюдатель".

среда, 9 сентября

ТВ ДАГЕСТАН РОССИЯ

8.05-8.08 Местное время. Вести Дагестан
8.36-8.41 Местное время Вести Дагестан
09.00 Канал национального вещания «Гюлистан» на Азербайджанском
11.35 Местное время Вести Дагестан
14.30 Местное время Вести Дагестан
17.30 Местное время Вести Дагестан
18.15 РЕКЛАМА
18.20 Год литературы. «Городские легенды» . Могила Сулеймана
18.40 Праздник «Белых журавлей». Круглый стол
19.30 Реклама
19.35 Местное время Вести Дагестан

РГВК

07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу» Открытие школы в с. Вачи Кулинского района
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 Д/ф «Рыцарь дагестанской политики» Рамазан Абдулатипов
09.20 Х/ф «Гордость и страсть»
11.50 «Бизнес Дагестана»
12.30 Время новостей Дагестана
12.55 Д/ф «Рамазан Абдулатипов. Дорогой смыслов»
13.25 «Разумные слова, реальные дела»
13.40 «Дорожный ликбез»
14.00 «Правовое поле»
14.30 Время новостей Дагестан
15.00 «Открытая власть» в прямом эфире. Глава РД Рамазан Абдулатипов
18.00 «Вдохновение» в прямом эфире
18.45 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана» Садоводство в горах
19.30 Время новостей Дагестана
20.10 Время новостей. Махачкала
20.30 «Разумные слова, реальные дела»
20.45 «Жилой мир»
21.10 Д/ф «Первые итоги. Рамазан Абдулатипов»
21.50 Проект «Цена жизни»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Время новостей. Махачкала
23.10 «Аутодафе»
00.00 Д/ф «Кавказские истории. Наследники»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана» Садоводство в горах
01.35 Т/с «Воскрешая мертвых»
02.20 Д/ф «Первые итоги. Рамазан Абдулатипов»
03.00 Х/ф «История любви»
04.35 Проект «Цена жизни»
05.05 Х/ф «Выборгская сторона»

ПЕРВЫЙ

5.00 "Доброе утро".
9.00 Новости.
9.20 "Контрольная закупка".
9.50 "Жить здорово!" (12+).
10.55 "Модный приговор".
12.00 Новости.
12.15 Т/с "Лучше не бывает". (16+).
14.25 "Время покажет". (16+).
15.00 Новости.
15.15 "Время покажет".
16.00 "Мужское/Женское". (16+).
17.00 "Наедине со всеми". (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.45 "Давай поженимся!"
19.50 "Пусть говорят". (16+).
21.00 "Время".
21.35 Т/с "Лучше не бывает". (16+).
23.40 "Вечерний Ургант".
0.15 Ночные новости.
0.30 Х/ф "Мой путь". (16+).
3.00 Новости.
3.05 Х/ф "Мой путь". (16+).
3.25 "Модный приговор".
4.25 "Контрольная закупка".

РОССИЯ 1

5.00 "Утро России". (12+).
9.00 "Вести". (12+).
9.15 "Утро России". (12+).
9.55 "О самом главном".
11.00 "Вести". (12+).
11.35 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
11.55 Т/с "Тайны следствия".
14.00 "Вести". (12+).
14.30 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
14.50 "Вести. Дежурная часть". (12+).
15.00 Т/с "Склифосовский".
17.00 "Вести". (12+).
17.30 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
17.50 "Вести". (12+).
18.15 "Прямой эфир". (12+).
19.35 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
20.00 "Вести". (12+).
20.50 "Спокойной ночи, малыши!"
21.00 Т/с "Неподкупный".
22.55 "Специальный корреспондент". (16+).
0.35 Комедия "Соломенная шляпка" (12+).
2.00 Т/с "Охраняемые лица". (12+).
3.55 "Комната смеха". (12+).

НТВ

5.00 "Все будет хорошо!"
6.00 "НТВ Утром".
7.10 Т/с "Лесник". (16+).
8.00 "Сегодня".
8.05 Т/с "Лесник". (16+).
9.00 "Утро с Юлией Высоцкой". (12+).
10.00 "Сегодня".
10.20 Т/с "Возвращение Мухтара. Новые серии". (16+).
12.00 "Суд присяжных". (16+).
13.00 "Сегодня".
13.20 "Суд присяжных. Окончательный вердикт". (16+).

21.00 Т/с "Неподкупный".

14.30 "Чрезвычайное происшествие. Обзор".
15.00 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).
16.00 "Сегодня".
16.20 Т/с "Улицы разбитых фонарей". (16+).
18.00 "Говорим и показываем". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Береговая охрана 2". (16+).
23.30 "Анатомия дня".
0.10 Т/с "Розыск". (16+).
2.00 "Квартирный вопрос".
3.05 Т/с "Час Волкова". (16+).

ТВЦ

6.00 "Настроение".
8.10 Х/ф "Легкая жизнь".
10.05 Д/ф "Надежда Румянцева. Во всем прошу винить любовь". (12+).
10.55 "Доктор И..." (16+).
11.30 "События".
11.50 Х/ф "Нарушение правил" (12+).
13.40 "Мой герой". (12+).
14.30 "События".
14.50 "Удар властью. Эдуард Шеварднадзе". (16+).
15.40 Т/с "Чисто английское убийство". (Великобритания). (12+).
17.30 "События".
18.00 "Право голоса". (16+).
19.30 "Город новостей".
19.50 Т/с "Нити любви" (12+).
21.45 "Петровка, 38". (16+).
22.00 "События".
22.30 "Линия защиты".
23.05 "Хроники московского быта. Борьба с привилегиями". (12+).
0.00 "События. 25-й час".
0.25 "Русский вопрос". (12+).
1.10 Комедия "Игра в четыре руки". (Франция - Италия). (12+).
3.25 Д/ф "Иннокентий Смоктуновский. Моя фамилия вам ничего не скажет..." (12+).
4.10 Т/с "Чисто английское убийство". (Великобритания). (12+).

ЗВЕЗДА

6.00 Д/ф "Битва за Днепр: неизвестные герои".
7.00 Х/ф "Город зажигает огни".
9.00 Новости дня.
9.15 Т/с "Противостояние"
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с "Противостояние"
10.40 Т/с "Противостояние"
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с "Противостояние"
13.35 Т/с "Личные обстоятельства" (16+).
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Личные обстоятельства" (16+).
18.00 Новости дня.
18.30 Д/с "Легендарные самолеты". "Илья Муромец". Крылатый богатырь". (6+).
19.15 Х/ф "В добрый час!"
21.10 "Формула любви".
23.00 Новости дня.
23.20 Д/с "Легенды советского сыска". (16+).
0.55 Х/ф "Загадка Эндхауза". (6+).
2.55 Х/ф "Уроки французского".
4.35 Х/ф "На исходе лета".

REN TV

5.00 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).
6.00 "Не ври мне!" (16+).
7.00 "Знай наших!" (16+).
7.30 "Жадность". "Полуфабрикаты". (16+).
8.30 "Новости". (16+).
9.00 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).
11.00 "Документальный проект". "Бесы для России". (16+).
12.00 "Информационная программа 112". (16+).
12.30 "Новости". (16+).
13.00 "Званый ужин". (16+).
14.00 Х/ф "Ромео должен умереть". (США). (16+).
16.00 "Информационная программа 112". (16+).
16.30 "Новости". (16+).
17.00 "Тайны мира с Анной Чапман". "Пыль". (16+).
18.00 "Самые шокирующие гипотезы". (16+).
19.00 "Информационная программа 112". (16+).
19.30 "Новости". (16+).
20.00 Х/ф "Самоволка". (США). (16+).
22.00 "М и Ж". (16+).
23.00 "Новости". (16+).
23.25 Т/с "Спартак: кровь и песок". (США). (18+).
1.40 Т/с "Без срока давности". (16+).
2.40 Т/с "Спартак: кровь и песок". (США). (16+).
4.40 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).

ПЕТЕРБУРГ - 5 КАНАЛ

6.00 "Сейчас".
6.10 "Утро на "5". (6+).
9.30 "Место происшествия".
10.00 "Сейчас".
10.30-14.25 Т/с "Спасти или уничтожить" (16+).
12.00 "Сейчас".
15.30 "Сейчас".
16.00 "Открытая студия".
16.50 Х/ф "Без срока давности". (16+).
18.30 "Сейчас".
19.00-20.00 Т/с "Детективы". "Охотничий салат". (16+).
20.25-23.15 Т/с "След". "Забота о старости".
22.00 "Сейчас".
0.00 Боевик "Ва-банк".
2.00 Детектив "Зеленые цепочки". (12+).
4.00 Х/ф "Шел четвертый год войны". (12+).

ДОМАШНИЙ

6.30 Т/с "Альф".
7.30 Одна за всех. (16+).
7.50 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.50 Давай разведемся!
10.50 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
12.00 Д/с "Эффект Матроны". (16+).
13.00 Ангелы красоты.
14.00 Женская консультация. (16+).
17.00 Беременные. (16+).
18.00 Т/с "Не родись красивой". (12+).
18.55 Одна за всех. (16+).
19.00 Т/с "Две судьбы 2". (12+).
21.00 Д/с "Чудотворица".
23.00 Беременные. (16+).
0.00 Одна за всех. (16+).
0.30 Мелодрама "Ксения, любимая жена Федора"
2.15 Комедия "Дети Дон-Кихота".
3.45 Д/с "Первые". (16+).
5.45 Тайны еды. (16+).
6.00 Домашняя кухня. (16+)

ИНДИЯ

6.10 Триллер "Видеосъемка". (16+).
9.00 "Биография кумиров" "Сидхарт Сурьянарарян". (12+).
9.30 "Путешествие по Индии" "Джайпур". (12+).
10.00 Комедия "Время".
12.10 Х/ф "Легенда о Паласси Радже". (16+).
15.40 Мелодрама "Шаг за шагом". (16+).
18.10 Детектив "Остров".
21.05 Драма "Земля отцов".
0.05 Драма "Непокорившийся судьбе". (16+).
3.05 Мелодрама "Грустная история". (16+).
5.30 "Секреты индийской кухни" (12+).

КУЛЬТУРА

6.30 Канал "Евроньюс".
10.00 "Новости культуры".
10.15 "Наблюдатель".
11.15 Т/с "Сага о Форсайтах". "В погоне за счастьем"
12.10 Д/ф "Реймсский собор. Вера, величие и красота"
12.25 "Правила жизни".
12.50 "Красуйся, град Петров!" "Царское Село. Александровский дворец"
13.20 Х/ф "Свадьба".
14.30 Д/ф "Человек судьбы. Сергей Боткин".
15.00 "Новости культуры".
15.10 "Тайны стальной комнаты". Фильм 2.
15.35 "Искусственный отбор".
16.15 "Кто мы?" "Первая мировая". Фильм 2. "Последний прорыв".
16.50 "Больше, чем любовь". В. Мотыль и Л. Подаруева
17.30 XV Международный конкурс имени П.И. Чайковского. Лауреаты и призеры. Скрипка. Ведущий С. Стадлер.
18.45 Д/ф "Защита Ильина".
19.15 "Спокойной ночи, малыши!"
19.30 "Новости культуры".
19.45 "Главная роль".
20.00 "Абсолютный слух".
20.45 Д/ф "Запечатленный образ, или Лев Толстой и Илья Гинцбург: двойной портрет в интерьере эпохи".
22.10 Т/с "Сага о Форсайтах". "В погоне за счастьем"
23.00 "Кто мы?" "Первая мировая". Фильм 3. "Отречение".
23.30 "Новости культуры".
23.45 "Худсовет".
23.50 Х/ф "Свадьба".
0.55 Д/ф "История одной "Свадьбы".
1.20 Д/ф "Защита Ильина".
1.50 Д/ф "Лао-Цзы".
1.55 "Наблюдатель".

четверг, 10 сентября

ТВ ДАГЕСТАН РОССИЯ

8.05-8.08 Местное время Вести Дагестан
8.36-8.41 Местное время Вести Дагестан
09.00 Канал национального вещания «Алшан» на цахурском языке
11.35 Местное время Вести Дагестан
14.30 Местное время Вести Дагестан
17.30 Местное время Вести Дагестан
18.15 Реклама
18.20 Открытая власть
19.30 Реклама
19.35 Местное время Вести Дагестан

РГВК

07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана» Телеочерк памяти Рамазана Нажмудинова, заслуженного работника культуры РД
08.15 Мультфильм
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 Д/ф «Жизнь в наследство» Смеховы
09.20 Х/ф «История любви»
11.20 «Жилой мир»
11.40 «Аутодафе»
12.30 Время новостей Дагестана
12.50 «Разумные слова, реальные дела»
13.10 Д/ф «Первые итоги. Рамазан Абдулатипов»
13.50 Проект «Цена жизни»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Спорт на канале
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 «Память поколений» Шамсула Алиев
17.40 Мультфильм
17.50 «Разумный взгляд»
18.25 Обзор газеты «Хlакъикъат»
18.45 Передача на аварском языке «Паданги гIамалги заманги» День театра в Хунзахе
19.30 Время новостей Дагестана
20.00 Время новостей. Махачкала
20.10 «На виду. Спорт» в прямом эфире
21.00 «В центре культур» с. Ахты
21.25 «Дербент 2000» Древние кладбища
21.45 Обзор газеты «Дагестанская Правда»
21.55 «Агросектор»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Время новостей. Махачкала
23.10 Д/ф «В Дагестане я нашла свое счастье»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на аварском языке «Паданги гIамалги заманги» День театра в Хунзахе
01.35 Т/с «Воскрешая мертвых»
02.20 «В центре культур» с. Ахты
02.45 Х/ф «На западном фронте без перемен»
05.15 «Память поколений» Шамсула Алиев
05.55 Х/ф «Боевой киносборник 12»

ПЕРВЫЙ

5.00 "Доброе утро".
9.00 Новости.
9.20 "Контрольная закупка".
9.50 "Жить здорово!" (12+).
10.55 "Модный приговор".
12.00 Новости.
12.15 Т/с "Лучше не бывает". (16+).
14.25 "Время покажет". (16+).
15.00 Новости.
15.15 "Время покажет".
16.00 "Мужское/Женское". (16+).
17.00 "Наедине со всеми". (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.45 "Давай поженимся!" (16+).
19.50 "Пусть говорят". (16+).
21.00 "Время".
21.35 Т/с "Лучше не бывает". (16+).
23.40 "Вечерний Ургант". (16+).
0.15 Ночные новости.
0.30 Комедия "Дружинники". (18+).
2.25 Х/ф "Перси Джексон и похититель молний". (12+).
3.00 Новости.
3.05 Х/ф "Перси Джексон и похититель молний". (12+).

РОССИЯ 1

5.00 "Утро России". (12+).
9.00 "Вести". (12+).
9.15 "Утро России". (12+).
9.55 "О самом главном". (12+).
11.00 "Вести". (12+).
11.35 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
11.55 Т/с "Тайны следствия". (12+).
14.00 "Вести". (12+).
14.30 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
14.50 "Вести. Дежурная часть". (12+).
15.00 Т/с "Склифосовский". (12+).
17.00 "Вести". (12+).
17.30 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
17.50 "Вести". (12+).
18.15 "Прямой эфир". (12+).
19.35 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
20.00 "Вести". (12+).
20.50 "Спокойной ночи, малыши!"
21.00 Т/с "Неподкупный". (12+).
22.55 "Поединок". (12+).
0.35 Комедия "Соломенная шляпка" (12+).
2.00 Т/с "Охраняемые лица". (12+).
3.55 "Комната смеха". (12+).

НТВ

5.00 "Все будет хорошо!"
6.00 "НТВ Утром".
7.10 Т/с "Лесник". (16+).
8.00 "Сегодня".
8.05 Т/с "Лесник". (16+).
9.00 "Утро с Юлией Высоцкой". (12+).
10.00 "Сегодня".
10.20 Т/с "Возвращение Мухтара. Новые серии". (16+).
12.00 "Суд присяжных".
13.00 "Сегодня".
13.20 "Суд присяжных.
14.30 "Чрезвычайное происшествие. Обзор".
15.00 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).
16.00 "Сегодня".
16.20 Т/с "Улицы разбитых фонарей". (16+).
18.00 "Говорим и показываем". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Береговая охрана 2". (16+).
23.30 "Анатомия дня".
0.10 Т/с "Розыск". (16+).
2.00 "Дачный ответ".
3.05 Т/с "Час Волкова". (16+

ТВЦ

6.00 "Настроение".
8.15 Детектив "Лекарство против страха". (12+).
10.05 Д/ф "Георгий Жженов. Агент надежды".
10.55 "Доктор И..." (16+).
11.30 "События".
11.50 Х/ф "Седьмая жертва". (16+).
13.40 "Мой герой". (12+).
14.30 "События".
14.50 "Хроники московского быта. Борьба с привилегиями". (12+).
15.40 Т/с "Чисто английское убийство". (Великобритания). (12+).
17.30 "События".
18.00 "Право голоса". (16+).
19.30 "Город новостей".
19.50 Т/с "Нити любви" (12+).
21.45 "Петровка, 38". (16+).
22.00 "События".
22.30 "Обложка. Одинокое солнце". (12+).
23.05 Д/ф "Брежнев против Хрущева. Удар в спину". (12+).
0.00 "События. 25-й час".
0.30 Х/ф "Инди". (16+).
2.25 Х/ф "Легкая жизнь".
4.15 Т/с "Чисто английское убийство". (Великобритания). (12+).

ЗВЕЗДА

6.00 Д/с "Хроника победы".
6.35 Х/ф "Вы чье, старичье?"
8.40 Т/с "Личные обстоятельства" (16+).
9.00 Новости дня.
9.15 Т/с "Личные обстоятельства" (16+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с "Личные обстоятельства" (16+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с "Личные обстоятельства" (16+).
13.35 Т/с "Личные обстоятельства" (16+).
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Личные обстоятельства" (16+).
18.00 Новости дня.
18.30 Д/с "Легендарные самолеты. "Истребители Як".
19.15 Х/ф "Ответный ход". (12+).
21.00 Х/ф "Аты-баты, шли солдаты..." (12+).
23.00 Новости дня.
23.20 Д/с "Легенды советского сыска". (16+).
0.55 Х/ф "Белое проклятье".
2.35 Х/ф "Неоконченная пьеса для механического пианино".
4.35 Х/ф "Рысь возвращается". (6+).

REN TV

5.00 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).
6.00 "Не ври мне!" (16+).
7.00 "М и Ж". (16+).
7.30 "Жадность": "Конь в мешке". (16+).
8.30 "Новости". (16+).
9.00 "Документальный проект". "Тайна вредного мира". (16+).
11.00 "Документальный проект". "Пиршество разума". (16+).
12.00 "Информационная программа 112". (16+).
12.30 "Новости". (16+).
13.00 "Званый ужин". (16+).
14.00 Х/ф "Самоволка". (США). (16+).
16.00 "Информационная программа 112". (16+).
16.30 "Новости". (16+).
17.00 "Тайны мира с Анной Чапман". "Договор с дьяволом". (16+).
18.00 "Самые шокирующие гипотезы". (16+).
19.00 "Информационная программа 112". (16+).
19.30 "Новости". (16+).
20.00 Х/ф "Служители закона". (США). (16+).
22.30 "Смотреть всем!" (16+).
23.00 "Новости". (16+).
23.25 Т/с "Спартак: кровь и песок". (США). (18+).
1.30 Т/с "Без срока давности". (16+).
2.30 Т/с "Спартак: кровь и песок". (США). (16+).
4.20 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).

ПЕТЕРБУРГ - 5 КАНАЛ

6.00 "Сейчас".
6.10 "Утро на "5". (6+).
9.30 "Место происшествия".
10.00 "Сейчас".
10.30 Драма "Генерал".
12.00 "Сейчас".
12.30 Драма "Генерал".
13.15 Х/ф "Белый тигр". (16+
15.30 "Сейчас".
16.00 "Открытая студия".
16.50 Детектив "Зеленые цепочки". (12+).
18.30 "Сейчас".
19.00 Т/с "Детективы". "Безмолвный крик". (16+).
19.30 Т/с "Детективы". "Спаситель". (16+).
20.00 Т/с "Детективы". "Дворянское гнездо". (16+).
20.25 Т/с "След". "Не все дома". (16+).
21.15 Т/с "След". "Готымские галстуки". (16+).
22.00 "Сейчас".
22.25 Т/с "След". "Безысходность". (16+).
23.15 Т/с "След". "Полет в неизвестность". (16+).
0.00 Боевик "Ва-банк 2". (Польша). (16+).
1.45 Драма "Генерал". (12+
3.45 Детектив "Без срока давности". (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 Т/с "Альф".
7.30 Одна за всех. (16+).
7.50 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.50 Давай разведемся!
10.50 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
12.00 Д/с "Эффект Матроны". (16+).
13.00 Ангелы красоты. (16+).
14.00 Женская консультация. (16+).
17.00 Беременные. (16+).
18.00 Т/с "Не родись красивой". (12+).
18.55 Одна за всех. (16+).
19.00 Т/с "Две судьбы 2". (12+).
21.00 Д/с "Чудотворица". (16+).
23.00 Беременные. (16+).
0.00 Одна за всех. (16+).
0.30 Мелодрама "Личное дело судьи Ивановой". (16+).
2.10 Комедия "Семь невест ефрейтора Збруева". (12+).
4.05 Д/с "Первые". (16+).
5.05 Д/с "Главная песня народа". (16+).
5.55 Одна за всех. (16+).
6.00 Домашняя кухня. (16+).

ИНДИЯ

6.10 Мелодрама "Жених-самозванец". (16+).
9.00 "Биография кумиров" "Мугда Годсе". (12+).
9.30 "Путешествие по Индии" "Дели". (12+).
10.00 Драма "Княжеский страж". (16+).
12.10 Мелодрама "Сквозь время". (16+).
15.15 Мелодрама "Рожденные летать". (16+).
17.30 "Секреты индийской кухни" (12+).
18.10 Боевик "Тот самый день". (16+).
21.05 Драма "Воздушные змеи". (16+).
0.05 Драма "В поисках брата". (16+).
3.10 Мелодрама "Непохищенный жених". (16+).
5.30 "Секреты индийской кухни" (12+).

КУЛЬТУРА

6.30 Канал "Евроньюс".
10.00 "Новости культуры".
10.15 "Наблюдатель".
11.15 Т/с "Сага о Форсайтах". "Ужин у Суизина"
12.10 Д/ф "Ветряные мельницы Киндердейка".
12.25 "Правила жизни".
12.50 Д/ф "Герой".
13.20 Х/ф "Анна на шее".
14.50 Д/ф "Жюль Верн".
15.00 "Новости культуры".
15.10 "Тайны стальной комнаты". Фильм 3. "Быть женой гения..."
15.50 Д/ф "Ариф Меликов. Легенда".
16.15 "Кто мы?" "Первая мировая". Фильм 3. "Отречение".
16.50 Д/ф "Он жил у музыки в плену".
17.30 XV Международный конкурс имени П.И. Чайковского. Лауреаты и призеры. Скрипка. Ведущий С. Стадлер.
18.45 Д/ф "Три тайны адвоката Плевако".
19.15 "Спокойной ночи, малыши!"
19.30 "Новости культуры".
19.45 "Главная роль".
20.00 "Черные дыры. Белые пятна".
20.40 "Правила жизни".
21.10 "Культурная революция".
21.55 Д/ф "Реймсский собор. Вера, величие и красота"
22.10 Т/с "Сага о Форсайтах". "Ужин у Суизина"
23.00 "Кто мы?" "Первая мировая". Фильм 4. "Армия разлагается".
23.30 "Новости культуры".
23.45 "Худсовет".
23.50 Х/ф "Анна на шее".
1.15 Д/ф "Три тайны адвоката Плевако".
1.40 Д/ф "Ветряные мельницы Киндердейка".
1.55 "Наблюдатель".

пятница, 11 сентября

ТВ ДАГЕСТАН

РОССИЯ

8.05-8.08 Местное время Вести Дагестан
8.36-8.41 Местное время Вести Дагестан
11.35 Местное время Вести Дагестан
14.30 Местное время Вести Дагестан
17.30 Местное время Вести Дагестан
18.20 Мир вашему дому
18.35 Планету Культура
19.35 Местное время Вести дагестан

РГВК

07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на аварском языке «Паданги ГIамалги заманги»
08.00 Обзор газеты «ХIакъикъат»
08.10 Мультфильм
08.30 Время новостей Дагестана
08.50 Х/ф «Баши-Ачук»
10.45 «Разумный взгляд»
11.25 Пятничная проповедь. Прямая трансляция из Центральной Джума-мечети г. Махачкала
12.30 Время новостей Дагестана
12.55 «Агросектор»
13.30 «В центре культур» с. Ахты
13.55 «Дербент 2000» Древние кладбища
14.15 Обзор газеты «Дагестанская Правда»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 «На виду. Спорт»
15.35 Золотая коллекция фильмов о родном крае Д/ф «Мелодии Дагестана»
16.00 Мультфильм
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Концерт симфонического оркестра Даггосфилармонии п/у Сергея Ханукаева (США)
18.45 Передача на кумыкском языке «Заманлар гете, халкъ гетмес»
19.30 Время новостей Дагестана
20.00 Время новостей. Махачкала
20.10 «Дербент 2000»
20.20 «Здоровье» в прямом эфире
21.10 Пятничная проповедь. Трансляция из Центральной Джума-мечети г. Махачкала
21.50 «Линия судьбы» Гарун Ахмедов
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Время новостей. Махачкала
23.10 В/ф «Классические герои неклассических войн»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на кумыкском языке «Заманлар гете, халкъ гетмес»
01.35 Т/с «Воскрешая мертвых»
02.20 Х/ф «Мистер Питкин в больнице»
03.50 «Линия судьбы» Гарун Ахмедов
04.20 Концерт симфонического оркестра Даггосфилармонии п/у Сергея Ханукаева (США)
05.30 Х/ф «Так рождается песня»

ПЕРВЫЙ

5.00 "Доброе утро".
9.00 Новости.
9.20 "Контрольная закупка".
9.50 "Жить здорово!" (12+).
10.55 "Модный приговор".
12.00 Новости.
12.15 Т/с "Лучше не бывает". (16+).
14.25 "Время покажет".
15.00 Новости.
15.15 "Время покажет".
16.00 "Мужское/Женское".
17.00 "Жди меня".
18.00 Вечерние новости.
18.45 "Человек и закон".
19.50 Телеигра "Поле чудес". (16+).
21.00 "Время".
21.30 "Голос". (12+).
23.50 "Вечерний Ургант".
0.45 "Мадемуазель Си".
2.30 Х/ф "Семейная свадьба". (12+).
4.25 "Модный приговор".

РОССИЯ 1

5.00 "Утро России". (12+).
9.00 "Вести". (12+).
9.15 "Утро России". (12+).
9.55 "О самом главном".
11.00 "Вести". (12+).
11.35 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
11.55 Т/с "Тайны следствия".
14.00 "Вести". (12+).
14.30 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
14.50 "Вести. Дежурная часть". (12+).
15.00 Т/с "Склифосовский".
17.00 "Вести". (12+).
17.30 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
17.50 "Вести". (12+).
18.15 "Прямой эфир". (12+).
19.35 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
20.00 "Вести". (12+).
21.00 "Кривое зеркало".
0.20 Х/ф "Роман в письмах".
2.20 "Горячая десятка".
3.25 "Шум земли". (12+).
4.20 "Комната смеха". (12+).

НТВ

5.00 "Все будет хорошо!"
6.00 "НТВ Утром".
7.10 Т/с "Лесник". (16+).
8.00 "Сегодня".
8.05 Т/с "Лесник". (16+).
9.00 "Утро с Юлией Высоцкой". (12+).
10.00 "Сегодня".
10.20 Т/с "Возвращение Мухтара. Новые серии". (16+).
12.00 "Суд присяжных".
13.00 "Сегодня".
13.20 "Суд присяжных. Окончательный вердикт"
14.30 "Чрезвычайное происшествие. Обзор".
15.00 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).
16.00 "Сегодня".
16.20 Т/с "Улицы разбитых фонарей". (16+).
18.00 "Говорим и показываем". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Береговая охрана 2". (16+).
21.35 Детектив "Наводчица". (16+).
1.35 "Береговая охрана. Послесловие". (16+).
2.25 "Дикий мир".
2.45 Т/с "Час Волкова". (16+)

ТВЦ

6.00 "Настроение".
8.15 Х/ф "Добро пожаловать, или Посторонним вход воспрещен".
9.45 "Тайны нашего кино". "Приключения Шерлока Холмса и доктора Ватсона". (12+).
10.15 Х/ф "Приключения Шерлока Холмса и доктора Ватсона. Собака Баскервилей".
11.30 "События".
11.50 Х/ф "Приключения Шерлока Холмса и доктора Ватсона. Собака Баскервилей".
13.40 "Мой герой". (12+).
14.30 "События".
14.50 Д/ф "Брежнев против Хрущева. Удар в спину". (12+).
15.40 Т/с "Чисто английское убийство". (Великобритания). (12+).
17.30 "События".
18.00 "Право голоса". (16+).
19.30 "Город новостей".
19.50 Х/ф "Свадьба в Малиновке".
21.45 "Петровка, 38". (16+).
22.00 "События".
22.30 Э. Бледанс "Жена. История любви". (16+).
0.00 Х/ф "Собачье сердце".
2.40 "Добро пожаловать домой!" (6+).
3.25 Т/с "Чисто английское убийство". (Великобритания). (12+).

ЗВЕЗДА

6.00 Х/ф "На исходе лета".
7.25 Х/ф "Им покоряется небо". (6+).
9.00 Новости дня.
9.15 Х/ф "Им покоряется небо". (6+).
9.50 Т/с "Личные обстоятельства" (16+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с "Личные обстоятельства" (16+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с "Личные обстоятельства" (16+).
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Личные обстоятельства" (16+).
14.15 Х/ф "Зимняя вишня".
16.10 Х/ф "Аты-баты, шли солдаты..." (12+).
18.00 Новости дня.
18.35 Х/ф "Ошибка резидента"
21.20 Х/ф "Судьба резидента"
23.00 Новости дня.
23.20 Х/ф "Судьба резидента"
0.45 Х/ф "Край". (16+).
3.10 Х/ф "Когда наступает сентябрь..." (6+).
5.00 Д/с "Погоня за скоростью". Фильм 1.

REN TV

5.00 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).
6.00 "Семейные драмы".
7.00 "Смотреть всем!" (16+).
7.30 "Жадность": "Молочные реки". (16+).
8.30 "Новости". (16+).
9.00 "Документальный проект". "Сила древнего предсказания". (16+).
10.00 "Документальный проект". "Тайны пропавших самолетов". (16+).
11.00 "Документальный проект". "Армагеддон". (16+).
12.00 "Информационная программа 112". (16+).
12.30 "Новости". (16+).
13.00 "Званый ужин". (16+).
14.00 Х/ф "Служители закона". (США). (16+).
16.10 "Информационная программа 112". (16+).
16.30 "Новости". (16+).
17.00 "Битва за нефть". (16+).
19.00 "Информационная программа 112". (16+).
19.30 "Новости". (16+).
20.00 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).
22.00 "Враг человечества. Секретный агент 1".
0.00 Х/ф "Жутко громко и запредельно близко". (США). (16+).
2.30 Х/ф "Что скрывает ложь". (США). (16+).
4.10 "Дэвид Блейн: Реальная магия". (16+).

ПЕТЕРБУРГ - 5 КАНАЛ

6.00 "Сейчас".
6.10 "Момент истины". (16+).
7.00 "Утро на "5". (6+).
9.30 "Место происшествия".
10.00 "Сейчас".
10.30-16.40 Т/с "Битва за Москву" (12+).
12.00 "Сейчас".
15.30 "Сейчас".
18.30 "Сейчас".
19.00-0.35 Т/с "След". "Ограбление по-инопланетянски". (16+).
1.25-5.15 Т/с "Детективы". "Сестренка". (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 Т/с "Альф".
7.30 Одна за всех. (16+).
7.50 Д/с "Моя правда". (16+).
10.50 Детектив "Мой генерал". (16+).
18.00 Т/с "Не родись красивой". (12+).
18.55 Одна за всех. (16+).
19.00 Мелодрама "Подари мне воскресенье". (16+).
22.40 Д/с "Звездная жизнь".
23.40 Одна за всех. (16+).
0.30 Комедия "Свадьба с приданым". (6+).
2.55 Мелодрама "Отчий дом". (12+).
4.50 Д/с "Первые". (16+).
5.50 Одна за всех. (16+).
6.00 Домашняя кухня. (16+).

ИНДИЯ

6.10 Детектив "Остров". (16+).
9.00 "Биография кумиров" "Махеш Бабу". (12+).
9.30 "Путешествие по Индии" "Агра". (12+).
10.00 Комедия "Городской переполох". (16+).
12.05 Мелодрама "Грустная история". (16+).
14.30 "Секреты индийской кухни" (12+).

15.05 Драма "Непокорившийся судьбе". (16+).
18.10 Боевик "Восстание".
21.05 Триллер "Истина где-то рядом". (16+).
0.05 Драма "Гаджини". (16+).
3.10 Драма "Месть превыше всего всегда". (16+).
5.30 "Секреты индийской кухни" (12+).

КУЛЬТУРА

6.30 Канал "Евроньюс".
10.00 "Новости культуры".
10.20 Х/ф "Строгий юноша".
12.15 Д/ф "Драматическая педагогика Альберта Лиханова".
12.50 "Письма из провинции". Агинский Бурятский округ.
13.20 Х/ф "Одна строка".
15.00 "Новости культуры".
15.10 Д/ф "Запечатленный образ, или Лев Толстой и Илья Гинцбург: двойной портрет в интерьере эпохи".
16.35 "Кто мы?" "Первая мировая". Фильм 4. "Армия разлагается".
17.00 Д/ф "Алгоритм Берга".
17.30 XV Международный конкурс имени П.И. Чайковского. Лауреаты и призеры. Скрипка. Ведущий С. Стадлер.
18.45 "Чему смеетесь? или Классики жанра". А. Иванов.
19.30 "Новости культуры".
19.45 Х/ф "Клуб женщин".
22.10 "Линия жизни". Владимир Фокин.
23.05 "Новости культуры".
23.20 "Худсовет".
23.25 Х/ф "Слепые свидания".
1.15 Концерт Жорди Саваля.
1.55 "Искатели". "Железный король России".
2.40 Д/ф "Амальфитанское побережье".

суббота, 12 сентября

ТВ ДАГЕСТАН

РОССИЯ

10.05 Реклама
10.10 Дагестан спортивный
10.25 Благотворительность во всех направлениях
10.55 Реклама
11.10 Местное время. Вести Дагестан
14.20 Местное время Вести Дагестан

РГВК

07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на кумыкском языке «Заманлар гете, халкъ гетмес» Телеочерк «Калсын Акгузов-писатель и композитор»
08.00 Мультфильм
08.30 Время новостей Дагестана
08.50 «Мастер спорта»
09.20 «Здоровье»
10.10 «Линия судьбы» Гарун Ахмедов
10.45 «Вдохновение»
11.20 «Мой малыш» в прямом эфире
12.00 Концерт скрипичной музыки
14.30 Х/ф «Свадьба в Малиновке»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 «Vivat, academia!»
18.10 «Здравствуй, мир»
18.45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» Дербент 2000
19.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Чистое сердце»
20.05 «Служа Родине»
20.30 «Inter-диалог»
21.20 «Молодежный микс»
21.50 Концерт «Музыкальный майдан»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Х/ф «Горянка»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» Дербент 2000
01.35 Х/ф «Золотая лихорадка»
02.45 «Служа Родине»
03.05 Концерт скрипичной музыки
05.05 «Молодежный микс»
05.25 Х/ф «Чужая родня»

ПЕРВЫЙ

5.40 Россия от края до края. "Сибирь". (12+).
6.00 Новости.
6.15 Россия от края до края. "Сибирь". (12+).
6.40 Т/с "Лист ожидания".
8.45 М/с "Смешарики. Новые приключения".
9.00 "Играй, гармонь любимая!"
9.45 "Слово пастыря".
10.00 Новости.
10.15 "Смак". (12+).
10.55 "Станислав Любшин. Сентиментальный роман". (12+).
12.00 Новости.
12.15 "Идеальный ремонт".
13.10 "Надежда Румянцева. Одна из девчат".
14.10 Комедия "Королева бензоколонки".
15.40 "Голос". (12+).
18.00 Вечерние новости.
18.10 "Кто хочет стать миллионером?" с Д. Дибровым.
19.10 "Достояние Республики: Андрей Вознесенский".
21.00 "Время".
21.20 "Сегодня вечером".
22.55 Х/ф "Мы купили зоопарк". (12+).
1.15 "Тихий дом" на Венецианском кинофестивале. (16+).
1.45 Х/ф "Операция "Арго".
3.55 Х/ф "Морской пехотинец 2". (16+).

РОССИЯ 1

5.05 Комедия "Дамы приглашают кавалеров". (12+)
6.35 "Сельское утро". (12+).
7.05 "Диалоги о животных".
8.00 "Вести". (12+).
8.20 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
8.30 "Военная программа".
9.05 "Танковый биатлон".
10.05 "Зоя Воскресенская. Мадам "совершенно секретно". (12+).
11.00 "Вести". (12+).
11.10 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
11.20 "Моя жизнь сделана в России". (12+).
12.00 Х/ф "Счастье есть".
14.00 "Вести". (12+).
14.20 "Местное время. Вести - Москва". (12+).
14.30 Х/ф "Счастье есть".
16.20 "Субботний вечер".
18.00 Х/ф "Синдром недосказанности". (12+).
20.00 "Вести в субботу".
20.45 Х/ф "Мелодия на два голоса". (12+).
0.35 Х/ф "Не покидай меня, любовь". (12+).
2.40 Комедия "Волшебная сила". (12+).
4.05 "Комната смеха". (12+).

НТВ

4.40 "Все будет хорошо!"
5.40 Детектив "Лучшие враги". (16+).
7.25 "Смотр".
8.00 "Сегодня".
8.15 "Жилищная Лотерея Плюс".
8.45 "Медицинские тайны".
9.20 "Готовим с А. Зиминым".
10.00 "Сегодня".
10.20 "Главная дорога".
11.00 "Кулинарный поединок" с Д. Назаровым.
11.55 "Квартирный вопрос".
13.00 "Сегодня".
13.20 "Я худею!" (16+).
14.20 "Поедем, поедим!"
15.05 "Своя игра".
16.00 Х/ф "Военный корреспондент". (16+).
18.00 "Следствие вели..." (16+).
19.00 "Центральное телевидение".

20.00 "Новый русские сенсации". (16+).
21.00 "Ты не поверишь!"
22.00 "50 оттенков. Белова"
23.00 Детектив "Петрович".
3.05 Т/с "Час Волкова". (16+)

ТВЦ

5.15 "Марш-бросок". (12+).
5.40 "АБВГДейка".
6.10 Х/ф "Лекарство против страха". (12+).
8.00 "Православная энциклопедия". (6+).
8.30 Х/ф "Она Вас любит!"
10.10 Х/ф "Королевство Кривых Зеркал".
11.30 "События".
11.45 Х/ф "Однажды двадцать лет спустя".
13.15 "Приют комедиантов". (12+).
14.30 "События".
14.45 "Приют комедиантов". (12+).
15.25 Х/ф "Глупая звезда".
17.20 Т/с "На одном дыхании". (12+).
21.00 "Постскриптум".
22.10 "Право знать!" (16+).
23.10 "События".
23.20 "Право голоса". (16+).
2.10 "По минскому счету". Спецрепортаж. (16+).
2.40 Х/ф "Седьмая жертва". (16+).
4.30 Д/ф "Диеты и политика". (12+).
5.20 Д/ф "Надежда Румянцева. Во всем прошу винить любовь". (12+).

ЗВЕЗДА

6.00 Х/ф "Девочка и крокодил".
7.10 Х/ф "Шофер поневоле". (6+).
9.00 Новости дня.
9.15 "Легенды цирка с Эдгардом Запашным".
9.40 Д/с "Предатели". "Аркадий Шевченко".
10.50 Д/с "Прекрасный полк". "Лиля". (12+).
11.40 Х/ф "Ответный ход".
13.00 Новости дня.
13.15 Х/ф "Ответный ход".
13.30 Т/с "Смерть шпионам. Крым" (Украина).
18.00 Новости дня.
19.10 Х/ф "Старшина".
20.55 Х/ф "Благословите женщину". (12+).
23.00 Новости дня.
23.20 Х/ф "Благословите женщину". (12+).
23.30 Х/ф "Бумеранг". (16+).
1.35 Х/ф "Зимняя вишня". (6+).
3.25 Х/ф "Разбудите Мухина"
5.00 Д/с "Погоня за скоростью". Фильм 2.

REN TV

5.00 "Дэвид Блейн: Реальная магия". (16+).
5.30 Х/ф "Бой с тенью". (16+)
8.00 "Автоквест". (16+).
8.30 "Дэвид Блейн: Реальная магия". (16+).
9.40 Х/ф "Делай ноги 2".
11.30 "Самая полезная программа". (16+).
12.30 "Новости". (16+).
13.00 "Военная тайна с Игорем Прокопенко".
17.00 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).
19.00 Х/ф "Блэйд". (США).
21.15 Х/ф "Блэйд 2". (США - Германия). (16+).
23.30 Х/ф "Блэйд 3". (США).
1.30 Х/ф "Жатва". (США).
3.30 Х/ф "Счастливчик". (США). (16+).

ПЕТЕРБУРГ - 5 КАНАЛ

5.50 М/ф: "Тихая поляна", "В гостях у лета", "Приключения Мурзилки", "Машенькин концерт", "Слоненок и письмо", "Про мамонтенка", "Раз ковбой, два ковбой", "Храбрый заяц", "Мойдодыр", "Петя и красная шапочка", "Самый маленький гном", "Котенок с улицы Лизюкова", "Летучий корабль".
9.35 "День ангела".
10.00 "Сейчас".
10.10-17.40 Т/с "След". "Безысходность". (16+).
18.30 "Сейчас".
19.00-2.05 Т/с "Братство десанта" (Россия - Украина). (16+).
3.05 Т/с "Битва за Москву" (12+).

ДОМАШНИЙ

6.30 Т/с "Альф".
7.30 Одна за всех. (16+).
8.10 Д/с "Предсказания: назад в будущее". (16+).
10.10 Д/с "Чудотворица".
15.10 Мелодрама "1001 ночь". (12+).
18.00 Д/с "Восточные жены". (16+).
19.00 Мелодрама "1001 ночь". (12+).
22.05 Д/с "Восточные жены". (16+).
23.05 Д/с "Звездная жизнь".
0.00 Одна за всех. (16+).
0.30 Мелодрама "Лера".
2.30 Комедия "Опасно для жизни!" (12+).
4.20 Д/с "Первые". (16+).
5.20 Д/с "Звездные дома".
5.50 Одна за всех. (16+).
6.00 Домашняя кухня. (16+).

ИНДИЯ

6.10 Боевик "Тот самый день". (16+).
9.00 "Биография кумиров" "Шакти Капур". (12+).
9.30 "Путешествие по Индии" "Джайпур". (12+).
10.00 Драма "Будь, что будет". (16+).
12.05 Драма "В поисках брата". (16+).
15.10 Мелодрама "Непохищенный жених". (16+).
17.30 "Секреты индийской кухни" (12+).
18.10 Х/ф "Игра еще не окончена". (16+).
21.05 Мелодрама "Разыскивается жених". (16+).
0.05 Мелодрама "Я живу в твоем сердце". (16+).
3.10 Драма "Месть превыше всего". (16+).
5.30 "Секреты индийской кухни" (12+).

КУЛЬТУРА

6.30 Канал "Евроньюс".
10.00 "Библейский сюжет".
10.30 Х/ф "Клуб женщин".
12.55 Д/ф "Антонина Шуранова. В живых сердцах оставить свет..."
13.35 "Большая семья". М. Аверин.
14.30 "Пряничный домик". "Иконописцы".
14.55 Д/с "Нефронтовые заметки".
15.25 Х/ф "Слепые свидания".
17.00 "Новости культуры".

РАДИО

ИСЛЕН, 7-СЕНТЯБРЬ
12.10 «Дагъустан». Хабарар.
12.35 «Хважамжам».

САЛАСА, 8-СЕНТЯБРЬ
12.10 «Дагъустан». Хабарар.
12.30 "Карчи Дагъустан".

АРБЕ, 9-СЕНТЯБРЬ
12.10 «Дагъустан». Хабарар.
12.30 «Девирар».

ХЕМИС, 10-СЕНТЯБРЬ
12.10 «Дагъустан». Хабарар. Газетдин обзор
12.30 «Вахт ва жегьилар».

ЖУЬМЯ, 11-СЕНТЯБРЬ
12.10 «Дагъустан». Хабарар.
12.30 «Исламдин сес».

КИШ, 12-СЕНТЯБРЬ
10.43 «Гьафтедин нетижаяр».
10.50 Концерт.

ГЬЯД, 13-СЕНТЯБРЬ
10.43 «Кард». Аялар патал программа

17.20 Легендарный концерт в Московской консерватории.
18.10 "Больше, чем любовь". Ю. Никулин и Т. Покровская.
18.50 "Романтика романса". "Песня остается с человеком..."
19.45 Х/ф "Вольный ветер".
21.05 "Линия жизни". Н. Румянцева.
22.00 Х/ф "Трудности перевода".
23.45 Д/ф "Из жизни ежика в период глобального потепления".
0.40 "Триумф джаза".
1.35 М/ф "Шут Балакирев".
1.55 "Искатели". "Неизвестный реформатор России"

воскресенье, 13 сентября

ТВ ДАГЕСТАН

РОССИЯ

10.20 Местное время. Вести Дагестан. События недели. Информационно-аналитическая программа

РГВК

07.00 Время новостей Дагестан
07.15 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» Дербент 2000
08.30 Время новостей Дагестана
08.50 Х/ф «Горянка»
10.20 Молодежный микс»
10.40 Концерт «Музыкальный майдан»
11.50 «Inter-диалог»
12.40 «Служа Родине»
13.00 «Красота 05.ru»
13.40 Х/ф «Безымянная звезда»
16.00 Концерт джазовой музыки
18.45 «Здоровье нации»
19.00 Д/ф «Язык орнамента»
19.30 Время новостей Дагестана. Итоги
20.00 «О культуре»
20.20 «7 news»
20.30 Ток-шоу «Главная тема» с Алексеем Казаком
22.30 Время новостей Дагестана. Итоги
23.00 «Человек и право»
00.00 Х/ф «Отец невесты»
01.35 Концерт джазовой музыки
03.55 Ток-шоу «Главная тема» с Алексеем Казаком
05.35 Х/ф «Встреча в горах»

ПЕРВЫЙ

6.00 Новости.
6.10 Т/с "Лист ожидания".
8.10 "Армейский магазин".
8.45 М/с "Смешарики. Пинкод".
8.55 "Здоровье". (16+).
10.00 Новости.
10.15 "Непутевые заметки".
10.35 "Пока все дома".
11.25 "Фазенда".
12.00 Новости.
12.15 "Теория заговора".
13.15 Х/ф "Неподсуден".
15.00 Комедия "Каникулы строгого режима". (12+).
17.10 "Время покажет". Темы недели. (16+).
19.00 "Клуб Веселых и Находчивых". Встреча выпускников-2015. (16+).
21.00 Воскресное "Время".
22.30 "Клуб Веселых и Находчивых". Встреча выпускников-2015. (16+).
23.45 "Большой брат следит за тобой". (16+).
0.55 Х/ф "21 грамм". (16+).
3.10 "Модный приговор".
4.10 "Контрольная закупка".

РОССИЯ 1

5.15 Х/ф "Возврата нет".
7.20 "Вся Россия". (12+).
7.30 "Сам себе режиссер".
8.20 "Смехопанорама".
8.50 "Утренняя почта". (12+).
9.30 "Сто к одному". (12+).
10.20 "Местное время. Вести - Москва". Неделя в городе. (12+).
11.00 "Вести". (12+).
11.10 "Смеяться разрешается". (12+).
13.10 Х/ф "Мой любимый гений". (12+).
14.00 "Вести". (12+).
14.20 Х/ф "Мой любимый гений". (12+).
17.30 "Главная сцена".
20.00 "Вести недели". (12+).
22.00 "Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым". (12+).
0.30 Комедия "Выкрутасы".
2.35 "Зоя Воскресенская. Мадам "совершенно секретно". (12+).
3.35 "Смехопанорама".
4.05 "Комната смеха". (12+).

НТВ

5.05 "Все будет хорошо!"
6.05 Детектив "Лучшие враги". (16+).
8.00 "Сегодня".
8.15 Лотерея "Русское лото Плюс".
8.50 "Их нравы".
9.25 "Едим дома!"
10.00 "Сегодня".
10.20 "Первая передача". (16+).
11.00 "Чудо техники". (12+).
11.50 "Дачный ответ".
13.00 "Сегодня".
13.20 Чемпионат России по футболу 2015/2016.
15.40 "Сегодня".
16.00 Д/ф "Хрущев. Первый после Сталина". (16+).
17.00 "Следствие ведут..."
18.00 "Акценты Недели".
19.00 "Точка".
20.00 "Большинство".
21.15 Т/с "Ментовские войны". (16+).
1.05 "Большая перемена".
3.00 Т/с "Час Волкова". (16+)

ТВЦ

6.05 Х/ф "Добро пожаловать, или Посторонним вход воспрещен".
7.30 "Фактор жизни". (12+).
8.00 Д/ф "Чертова дюжина Михаила Пуговкина".
8.55 Х/ф "Свадьба в Малиновке".
10.45 "Барышня и кулинар".
11.20 "Петровка, 38". (16+).
11.30 "События".
11.40 "Тайны нашего кино". "Собачье сердце".
12.10 Х/ф "Собачье сердце"
14.55 "Московская неделя".
15.25 Х/ф "Вторая жизнь".
19.00 "В центре событий".
20.00 "Спасская башня". Фестиваль военных оркестров.
23.00 Т/с "Отец Браун 3".
0.50 Х/ф "Приключения Шерлока Холмса и доктора Ватсона. Собака Баскервилей".
3.45 Т/с "Чисто английское убийство". (Великобритания). (12+).
5.25 "Осторожно, мошенники!" (16+).

ЗВЕЗДА

6.00 Д/ф "Огненный экипаж". (12+).
6.25 Х/ф "Строгая мужская жизнь". (12+).
8.10 Д/с "Прекрасный полк". "Маша". (12+).
9.00 Новости Недели с Ю. Подкопаевым.
9.20 "Служу России".
9.55 "Военная приемка".
12.15 "Научный детектив".
13.00 Новости дня.
13.15 "Научный детектив".
13.30 Т/с "Смерть шпионам. Крым" (Украина).
18.00 Новости. Главное.
18.45 Д/с "Легенды советского сыска". (16+).
21.55 Х/ф "Фортуна". (16+).
23.00 Новости дня.
23.20 Х/ф "Фортуна". (16+).
0.00 Х/ф "Атака". (6+).
1.45 Х/ф "Седьмое небо".
3.40 Х/ф "Тайна горного подземелья".
5.15 Д/с "Погоня за скоростью". Фильм 3.

REN TV

5.00 Х/ф "Счастливчик". (США). (16+).
5.20 Х/ф "Блэйд". (США).
7.30 Х/ф "Блэйд 2". (США - Германия). (16+).
9.45 Т/с "Борджиа". (США - Ирландия - Канада - Венгрия). (16+).
19.10 Х/ф "Блэйд 3". (США).
21.20 Х/ф "Я, Франкенштейн". (16+).
23.00 "Добров в эфире".
0.00 "Военная тайна с Игорем Прокопенко".
3.30 "Автоквест". (16+).
4.00 "Территория заблуждений с Игорем Прокопенко". (16+).

ПЕТЕРБУРГ - 5 КАНАЛ

6.25 М/ф
10.00 "Сейчас".
10.10 "Истории из будущего" с М. Ковальчуком.
11.00 Боевик "Ва-банк".
14.40 Комедия "Секс-миссия, или Новые амазонки". (Польша). (16+).
17.00 "Место происшествия. О главном".
18.00 Главное.
19.30-2.15 Т/с "Братство десанта" (Россия - Украина). (16+).

3.05 Т/с "Битва за Москву"

ДОМАШНИЙ

6.30 Т/с "Альф".
7.30 Одна за всех. (16+).
8.05 Мелодрама "Евдокия".
10.10 Мелодрама "Благословите женщину".
14.20 Мелодрама "Подари мне воскресенье".
18.00 Д/с "Звездная жизнь".
19.00 Х/ф "Подари мне воскресенье". (16+).
22.25 Д/с "Звездная жизнь".
23.25 Д/ф "Меня предали".
23.55 Одна за всех. (16+).
0.30 Мелодрама "Любимый по найму". (16+).
2.25 Мелодрама "Непридуманная история". (12+)
4.10 Д/с "Первые". (16+).
5.10 Д/с "Главная песня народа". (16+).
6.00 Домашняя кухня. (16+).

ИНДИЯ

6.10 Боевик "Восстание".
9.00 "Биография кумиров" "Шрия Саран". (12+).
9.30 "Путешествие по Индии" "Орисса". (12+).
10.00 Драма "Банда". (16+).
12.10 Драма "Гаджини".
15.20 Драма "Месть превыше всего всегда".
17.30 "Секреты индийской кухни" (12+).
18.10 Драма "Сердце ангела". (16+).
21.05 Мелодрама "Коммерсант". (16+).
0.05 Мелодрама "Забавы молодых". (16+).
3.10 Боевик "Обратный эффект". (16+).

КУЛЬТУРА

6.30 Канал "Евроньюс".
10.00 "Обыкновенный концерт с Эдуардом Эфировым".
10.35 Х/ф "Прощание с Петербургом".
12.10 "Легенды мирового кино". Анита Экберг.
12.40 "Россия, любовь моя!" "Ездовые собаки Чукотки".
13.05 Д/ф "Ариф Меликов. Легенда".
13.35 Д/ф "Из жизни ежика в период глобального потепления".
14.30 "Гении и злодеи". Ирвинг Берлин.
15.00 "Что делать?"
15.45 "Пешком..." Москва дачная.
16.15 Спектакль "Мещане".
18.50 "Искатели". "Анна Андерсон. Наследница или самозванка?"
19.40 "100 лет после детства".
19.55 Х/ф "Живет такой парень".
21.30 "Острова". Родион Нахапетов.
22.10 Опера "Хованщина".
1.40 М/ф: "Таракан", "Потоп".
1.55 "Искатели". "Анна Андерсон. Наследница или самозванка?"
2.40 Д/ф "Гробницы Когуре. На страже империи".

СПОРТ с 7 ПО 13 СЕНТЯБРЯ

ПОНЕДЕЛЬНИК

6.30 "Панорама дня. Live".
8.20 Х/ф "Пыльная работа".
10.10 "Эволюция".
11.45 "Большой спорт".
12.05 Х/ф "22 минуты". (16+).
13.40 "24 кадра". (16+).
14.45 Х/ф "Летучий отряд. Порт". (16+).
16.30 Х/ф "Летучий отряд. В тихом омуте". (16+).
18.15 Х/ф "Летучий отряд. Пятое дело". (16+).
19.55 Х/ф "Летучий отряд. Стертые следы". (16+).
21.40 Х/ф "Пыльная работа"
23.25 "Большой спорт".
23.45 "Эволюция".
1.20 "24 кадра". (16+).
2.20 VI Международный турнир по боевому самбо "Плотформа S-70". (16+)
4.10 Х/ф "Лорд. Пес-полицейский". (12+).

ВТОРНИК

6.30 "Панорама дня. Live".
9.00 Волейбол. Кубок мира. Мужчины. Россия - Венесуэла.
10.55 "Эволюция".
11.45 "Большой спорт".
12.05 Х/ф "Проект "Золотой глаз". (16+).
14.30 Х/ф "22 минуты". (16+).
16.10 "Большой спорт".
16.25 Хоккей. КХЛ. "Авангард" (Омская область) - "Ак Барс" (Казань).
18.45 Футбол. Молодежные сборные. ЧЕ-2017. Отборочный турнир. Австрия - Россия.
20.25 "Большой спорт".
20.55 Художественная гимнастика. ЧМ.
22.00 Х/ф "Пыльная работа". (16+).
23.40 "Большой футбол".
0.30 "Эволюция".
2.00 "Диалоги о рыбалке".
2.30 Профессиональный бокс. "Сражение у горы Гасфорта".
4.10 Х/ф "Лорд. Пес-полицейский". (12+).

СРЕДА

6.30 "Панорама дня. Live".
8.45 Х/ф "Пыльная работа".
10.35 "Эволюция".
12.05 "Большой спорт".
12.30 Волейбол. Кубок мира. Мужчины. Россия - Польша. Прямая трансляция из Японии.
14.25 "Афган". (16+).
16.25 Х/ф "Отдел С.С.С.Р".
19.05 "Большой спорт".
19.25 Хоккей. КХЛ. ЦСКА - "Салават Юлаев" (Уфа).
21.45 "Большой спорт".
22.05 Х/ф "Пыльная работа". (16+).
23.50 "Эволюция".
1.25 "Моя рыбалка".
1.55 "Язь против еды".
2.55 "Рейтинг Баженова". Могло быть хуже. (16+).
3.20 Х/ф "Сын ворона. Добыча". (16+).
4.55 Х/ф "Сын ворона. Жертвоприношение". (16+).

ЧЕТВЕРГ

6.30 "Панорама дня. Live".
8.45 Х/ф "Пыльная работа".
10.30 "Эволюция".
12.05 "Большой спорт".
12.30 Волейбол. Кубок мира. Мужчины. Россия - Тунис.
14.25 "Сталинградская битва"
16.25 Х/ф "Отдел С.С.С.Р".
20.55 Художественная гимнастика. ЧМ.
22.00 "Большой спорт".
22.20 Х/ф "Пыльная работа". (16+).
0.05 "Эволюция". (16+).
1.40 "Полигон". Панцирь.
2.10 "Рейтинг Баженова".
3.20 Х/ф "Сын ворона. Рабство". (16+).
4.55 Х/ф "Сын ворона. Возвращение". (16+).

ПЯТНИЦА

6.30 "Панорама дня. Live".
8.25 Х/ф "Пыльная работа".
10.10 "Эволюция". (16+).
11.45 "Большой спорт".
12.05 Х/ф "Красная площадь". (16+).
19.00 "Большой спорт".
19.25 Хоккей. КХЛ. ЦСКА - "Металлург" (Магнитогорск). Прямая трансляция.
21.45 Художественная гимнастика. ЧМ. Прямая трансляция из Германии.
23.00 "Большой спорт".
23.20 Х/ф "Пыльная работа". (16+).
1.05 "Эволюция".
2.35 "Человек мира". Маврикий.
4.05 "Максимальное приближение".
4.30 Смешанные единоборства. "Грозная битва". (16+).

СУББОТА

6.30 "Панорама дня. Live".
8.05 "В мире животных".
8.35 Х/ф "Летучий отряд. Порт". (16+).
10.25 Х/ф "Летучий отряд. В тихом омуте". (16+).
12.05 "Большой спорт".
12.30 Волейбол. Кубок мира. Мужчины. Россия - Аргентина. Прямая трансляция из Японии.
14.25 Художественная гимнастика. ЧМ. Прямая трансляция из Германии.
15.40 "Большой спорт".
15.55 Художественная гимнастика. ЧМ. Прямая трансляция из Германии.
17.40 "Большой спорт".
18.00 Х/ф "Честь имею". (16+).
21.45 Х/ф "Последняя командировка". (16+).
22.40 "Большой спорт".
23.00 Баскетбол. Благотворительный матч. "Праздник баскетбола".
0.55 "ЕХперименты". Ниже нуля.
1.25 "Угрозы современного мира". Климат.
1.55 "НЕпростые вещи". Пластиковый стаканчик.
2.25 "НЕпростые вещи". Пробка.
2.55 "Мастера". Золотоискатель.
3.20 "Человек мира". Бутылка с Мадейры.
4.20 "Человек мира". Оман.
4.40 VI Международный турнир по боевому самбо "Плотформа S-70". (16+).

ВОСКРЕСЕНЬЕ

6.30 "Панорама дня. Live".
8.05 "Моя рыбалка".
8.35 Х/ф "Летучий отряд. Пятое дело". (16+).
10.20 Х/ф "Летучий отряд. Стертые следы". (16+).
12.05 "Большой спорт".
12.30 Волейбол. Кубок мира. Мужчины. Россия - Иран. Прямая трансляция из Японии.
14.25 Художественная гимнастика. ЧМ. Прямая трансляция из Германии.
15.20 "Большой спорт".
15.40 Х/ф "Отдел С.С.С.Р". (16+).
22.50 "Большой футбол с Владимиром Стогниенко".
23.40 Смешанные единоборства. Fight Nights. (16+).
1.35 "Полигон". Оружие снайпера.
2.05 "Полигон". Боевые вертолеты.
2.35 "Основной элемент". Бытовая пиротехника.
3.00 "Основной элемент". Астероиды.
3.30 "Максимальное приближение". Южная Корея.
3.55 "Максимальное приближение". Вологодчина.
4.45 Х/ф "Две легенды. Двойные стандарты". (16+).

ТНТ с 7 ПО 13 СЕНТЯБРЯ

ПОНЕДЕЛЬНИК

7.00 М/с
9.00 "Дом 2. Lite". (16+).
10.30 Х/ф "Гарри Поттер и кубок огня". (Великобритания - США). (12+).
13.30 Т/с "Универ". "Криминальное чтиво" (16+).
14.00 Т/с "Универ". "Подстава" (16+).
14.30-20.30 Т/с "Интерны" (16+).
21.00 Комедия "Мы - Миллеры". (США). (16+).
23.05 "Дом 2. Город любви". (16+).
0.05 "Дом 2. После заката".
1.05 Х/ф "Там, где живут чудовища". (Австралия - Германия - США). (12+).
3.05 Т/с "Пригород" (США).
3.35 Т/с "Нижний этаж" (12+).
4.00 Т/с "Полицейская академия". "Ангел-хранитель" (16+).
4.55 Т/с "В поле зрения 4"
5.50 "Сделано со вкусом".

ВТОРНИК

7.00 М/с
9.00 "Дом 2. Lite". (16+).
10.30 "Битва экстрасенсов". (16+).
11.30 Мелодрама "Сидни Уайт". (США). (16+).
13.35 "Комеди Клаб. Лучшее" (16+).
14.00 Т/с "Универ". "Соседка" (16+).
14.30-19.30 Т/с "СашаТаня". "Супер-няня" (16+).
20.00 Т/с "Интерны" (16+).
20.30 Т/с "Интерны" (16+).
21.00 Комедия "Женщины против мужчин". (16+).
23.00 "Дом 2. Город любви". (16+).
0.00 "Дом 2. После заката". (16+).
1.00 Х/ф "Экскалибур". (США - Великобритания). (16+).
3.50 Т/с "Пригород" (США). (16+).
4.15 Т/с "Нижний этаж" (12+).
4.45 Т/с "Полицейская академия". "Курсант года" (16+).
5.40 Т/с "В поле зрения 4" (16+).
6.40 "Женская лига. Лучшее". (16+).

СРЕДА

7.00 М/с
9.00 "Дом 2. Lite". (16+).
10.30 "Битва экстрасенсов". (16+).
11.30 Х/ф "Заколдованная Элла". (Великобритания - Ирландия - США). (12+).
13.30-19.30 Т/с "Универ". "Соседка" (16+).
20.00 Т/с "Интерны" (16+).
20.30 Т/с "Интерны" (16+).
21.00 Комедия "Приличные люди". (16+).
23.00 "Дом 2. Город любви". (16+).
0.00 "Дом 2. После заката". (16+).
1.00 Х/ф "Один пропущенный звонок". (Германия - США - Япония). (16+).
2.40 Т/с "Пригород" (США). (16+).
3.10 Т/с "Нижний этаж" (12+).
3.40 Т/с "Полицейская академия". "Подставь мне свою шейку" (16+).
4.30 Т/с "В поле зрения 4" (16+).
5.25 Т/с "Люди будущего" (12+).
6.15 Т/с "Женская лига: парни, деньги и любовь" (16+).

ЧЕТВЕРГ

7.00 М/с
9.00 "Дом 2. Lite". (16+).
10.30 "Битва экстрасенсов". (16+).
11.30 Комедия "Приличные люди". (16+).
13.30 Т/с "Универ". "Служили два товарища" (16+).
14.00 Т/с "Универ". "Отелло" (16+).
14.30-19.30 Т/с "Физрук" (16+).
20.00 Т/с "Интерны" (16+).
20.30 Т/с "Интерны" (16+).
21.00 Драма "1+1". (Франция). (16+).
23.15 "Дом 2. Город любви". (16+).
0.10 "Дом 2. После заката". (16+).
1.10 Муз. фильм "Metallica: Сквозь невозможное". (США). (16+).
3.00 "ТНТ-Club". (16+).
3.05 Т/с "Пригород" (США). (16+).
3.30 Т/с "Нижний этаж" (12+).
3.55 Т/с "Полицейская академия". "Больше не богатенький" (16+).
4.50 Т/с "В поле зрения 4" (16+).
5.45 Т/с "Люди будущего"

ПЯТНИЦА

7.00 М/с
9.00 "Дом 2. Lite". (16+).
10.30 "Школа ремонта".
11.30 Драма "1+1". (Франция). (16+).
13.40 "Комеди Клаб. Лучшее" (16+).
14.00-19.30 Т/с "Универ". "Аватар" (16+).
20.00 "Comedy Woman. Лучшее" (16+).
21.00 "Комеди Клаб". (16+).
22.00 "Comedy Баттл. Последний сезон". (16+).
23.00 "Дом 2. Город любви". (16+).
0.00 "Дом 2. После заката". (16+).
1.00 "Не спать!" (16+).
2.00 Х/ф "Кошмар на улице Вязов 3: Воины сновидений". (США). (18+).
3.55 Т/с "Пригород" (США). (16+).
4.20 Т/с "Нижний этаж" (12+).
4.50 "Город гангстеров" (16+).
5.45 Т/с "В поле зрения 4" (16+).
6.40 "Женская лига. Лучшее". (16+).

СУББОТА

7.00 "Comedy Club. Exclusive" (16+).
7.35 М/с "Турбо-Агент Дадли". "Высокий пес / Плохие яйца" (12+).
8.00 М/с "Губка Боб Квадратные штаны". "Дом мечты. Дорога Крабсбурберга" (12+).
8.30 М/с "Губка Боб Квадратные штаны". "Обманули дурака. Непослушный ученик" (12+).
9.00 Т/с "Деффчонки". "Резюме" (16+).
9.30 Т/с "Деффчонки". "Мымра" (16+).
10.00 "Школа ремонта". (12+).
11.00 "Дом 2. Lite". (16+).
12.00 "Комеди Клаб. Лучшее" (16+).
12.30 "Такое Кино!" (16+).
13.00 "Экстрасенсы ведут расследование". (16+).
14.30 "Комеди Клаб. Лучшее" (16+).
14.55 "Комеди Клаб". (16+).
15.55 "Comedy Баттл. Лучшее" (16+).
16.55 Х/ф "Гарри Поттер и Орден Феникса". (Великобритания - США). (12+).
19.30 "Комеди Клаб. Лучшее" (16+).
20.00 "Экстрасенсы ведут расследование" (16+).
21.30 "Танцы" (16+).
23.30 "Дом 2. Город любви". (16+).
0.30 "Дом 2. После заката". (16+).
1.00 "Такое Кино!" (16+).
1.30 Х/ф "Кошмар на улице Вязов 4: Хранитель сна". (США). (18+).
3.15 Т/с "Пригород" (США). (16+).
3.45 Т/с "Нижний этаж" (12+).
4.15 "Город гангстеров" (16+).
5.05 Т/с "В поле зрения 4" (16+).
6.00 М/с "Пингвины из "Мадагаскара". "Операция "Большой синий шарик" (12+).

ВОСКРЕСЕНЬЕ

7.00 "ТНТ.Mix" (16+).
7.35 М/с "Губка Боб Квадратные штаны". "Губикус. Больничная симфония" (12+).
8.00 М/с "Губка Боб Квадратные штаны". "Ненормальный. Исчезли" (12+).
8.30 М/с "Губка Боб Квадратные штаны". "Заноза. Скользящие свисточки" (12+).
9.00 Т/с "Деффчонки". "Добрый самаритянин" (16+).
9.30 Т/с "Деффчонки". "Епандос" (16+).
10.00 "Перезагрузка". (16+).
11.00 "Дом 2. Lite". (16+).
12.00 "Танцы" (16+).
14.00 Х/ф "Гарри Поттер и Орден Феникса". (Великобритания - США). (12+).
16.35 Х/ф "Гарри Поттер и Принц-полукровка". (Великобритания - США). (12+).
19.30 "Комеди Клаб. Лучшее" (16+).
20.00 "Comedy Woman. Лучшее" (16+).
21.00 "Однажды в России" (16+).
22.00 "Stand up". (16+).
23.00 "Дом 2. Город любви". (16+).
0.00 "Дом 2. После заката". (16+).
1.00 Х/ф "Антихрист". (Германия - Дания - Италия - Польша - Франция - Швеция). (18+).
3.05 Т/с "Пригород" (США). (16+).
3.35 Т/с "Нижний этаж" (12+).
4.00 "Город гангстеров" (16+).
4.55 Т/с "В поле зрения 4"

Программа гьазурайди - Насима ВЕЛИБЕГОВА

ЧIал квадарайди вични квахьда

Чун хуьзвайди чи чIал я,
Четин, гъам квай чIавара.
Эгер чIал чи квахьайтIа,
Халкьни квахьда цаварал.

Раида РЕВШАН (САИДОВА),
филолог, Астрахань шегьер

Хайи чIал. Инсан паталди ам гьикьван азиз, гьикьван масан я! Алимрин гьисабрай, дуьнята кьуд агъзурдав агакьна чIалар ава. Ахьтин чIалар ава хьи, абурал миллионралди инсанар рахазва, ахьтинбурни ава хьи, абурукай кьадардиз са агъзурдалай тIимил тир халкьари менфят къачузва. Бязи чIаларал литература лап вилик фенва, бязи чIалариз лагьайтIа, гьич кхьинарни авач.

Вири чIаларин арада чаз иллаки гзаф багьа са чIал ава - лезги чIал! Чна сифтегьан гафар адал лагьанва, адалди чун жуванбурув агатнава, хайи тарих, культура чирзава. Сад лагьай сеферда чна лагьай гафар вири уьмуьрда чахъ галаз амукьзава. Инсаният вилик фин паталди ада вичин тежриба несилрилай несилрал хайи чIалал тун герек я. И жигьетдай дидед чIал виридалай багьа са нямет я.

Лезги чIалан месэлайрикай, халкьдин уьмуьрда ада къугъвазвай ролдикай фагьумун гьар са касдин буржи я. Вуч хъсан я хьи, и месэлаяр лезги поэзияда фад-фад къарагъарзава. ЧIехи кIанивилив, чимивилив, дамахдивди хайи чIал теснифзава чи зарийри:

Зи чIал, вун зи мез-луькIуьн я,
дамах я,
Зи диб я вун, эдеб, руьгьдин
булах я.
Зи тур я вун, зи къалхан,
зи нефес я,
Зи гъалибвал, зи кIанивал,
гьевес я.

(Фейзудин НАГЪИЕВ.
“Мез ва чIал”)

Дидедин чIал, дидедин чIал -
Бубайрилай аманат чал!
Вун - лезгидин вилин нине,
Вун - зи халкьдин руьгьдин бине,
Вун - зи хайи диге масан,
Вун - ватандин кукIуш кьакьан...

(Билал АДИЛОВ.
“Дидедин чIал”)

ЧIал - миже я дидейрин
Михьи, гьалал некIедин.
Азадвилин женгера
Чи бубайрин гьекьедин...

(Зерифа КЬАСУМОВА.
“Дидедин чIал”)

И шиирра халкьдин хазина тир чIал хуьзвай, адан къайгъуда даим акъвазнавайбуруз авторрин патай гьикьван чIехи гьуьрмет ава!

ЧIалан чIехивиликай, кьакьанвиликай ихтилатзава **Арбен КЬАРДАША.** Зариди гьар са инсандин уьумуьрда дидед чIалан кьетIенвал вичиз хас тир устадвилелди кIелдайбурув агакьарзава:

Анжах вун зи ивидани бейнида
ХьаначиртIа, туширтIа вун
зи мез яз,
Рази тир зун: вун заз чIал яз
гайида,
Зун халкьунал ви са гаф яз,
са сес яз...

Авайвал лугьун: кIвале аялдиз хайи чIал чир тавуни ам руьгьдин жигьетдай вичин бинедивай яргъа ийизва. Нетижада несилрин арадавай авсиятарни чIур жезва, инсанди вичин халкьдиз хас тир иер жигьетар квадарзава. Гьавиляй мез ахъайзавай чIавалай аял хайи чIал кIанивилин руьгьдалди тербияламишун лазим я. Адал чIехи классикар тир Етим Эмина, СтIур Далагьа, СтIал Сулеймана туькIуьрунар авуна. Хайи чIалав кIанивиливди агатунин чешне чаз Келентар Келентаровани къалурзава. ЧIалаз гьуьрметуниз, адан михьивални иервал хуьниз, чIал вилик тухуниз, кьакьанриз хкажуниз эвер гузва. Вичин чIалан къадир авачирдаз жемятдин арадани гьуьрмет жедач. Вичин халкь чандилайни пара кIандай заридин рикIиз ихьтин гьалар акурла тIал язава:

Я чIалан кIвал чIурзавайди, -
ЧIал ви къамат, ви акун я;
Им а чIалал рахазвай халкь,
Халкьар къене амукьун я.
Зи рикIе цIух гьатнава къе,
Чан гуда за чIалан рекье;
Мад элкъведач и гафунлай,
ЧIал хьайила са сафунлай;
Пехилбурук хъел кухтуна,
Шит гафарик кьел кухтуна,
ЧIалал чIалан гьал хкида!

Хайи чIал квахьайтIа бес гьикI хьурай? И жигьетдай вичихъ чIехи талант авай зари Зерифадин кьатIунар иллаки вили кьадайбур я. Автордин фагьумдалди, чIал девиррин авсият хуьзвай руьгьдин культурадин диб я:

Бадеди зи дидедиз
Аманат яз гана чIал.
Зи буржи - вахкун я ам
Зи балайрив авайвал.

Эгер чна чи чIал квадарайтIа, са затIунивайни чун халкь хьиз таз жедач. Ф.Нагъиеван шиирар, кьадардиз гъвечIи халкьарин чIалар квадаруналди, са маса халкьдин кьадар пара ийиз алахъзавайбуруз акси я. Зариди **“Зи чIал”** шиирда лезги халкьдин тарихдин къатара къугъванвай роль кьатIуникай гаф кудзава, алай девирда чIал хуьн важиблу кар тирди малумарзава. “ЧIал несилрин ивидин рикIел хуьнар я”, - лугьузва зариди. И хазинада шумудни са девирдин дерин кьатIунар, тарихда кьиле фейи акъажунар, дердер, гъамар, уьцIуьвилерни, верцIивилерни ава.

Сир туш хьи, халкьдин культурадин дережа чIалахъ галаз чIехи авсиятда ава. Вилик фенвай чIал вичин кхьинралди, чIехи гафарганралди, диалектрин кьетIенвилелди чир жезва. И жигьетдай лезги чIал кьетIен девлет я. Адаз герекди кIанивилин цIайни руьгьдин къуват я. Ф.Нагъиевани, агъадихъ галай цIарар кхьидайла, ам са гимн хьиз, элдин мецел хьун кьатIана жеди:

Лезги хуьре кIвал амай кьван,
РикIе халкьдин тIал амай кьван,
Чахъ чи дидед чIал амай кьван
Сагъ я лезги халкь!

Эхь, чIал я халкь квахьиз тазвачирди. Ша, чна, элна-мелна, хайи чIал хуьн! Адаз гьуьрметин, чIалан михьивални иервал хуьз, ам виликди тухуз алахъин!

Дагъустанвийрихъ галаз гуьруьшар

Дагъустанвияр вири девирра чпин хизан хуьн патал маса шегьерриз, къунши уьлквейриз физ хьайиди я. Кьил хуьз жедай кIвалахдин, кIвалин, йикъан иесияр хьайи, гъурбат кьвед лагьай ватандиз элкъвей дуьшуьшарни тIимил авач. Амма абуру чпин хайи чIал, тарих, адетар, ацукьун-къарагъун саки квадарчи ватанэгьлийрин рахунрин, кхьинрин, ацукьун-къарагъунин кьетIенвилер ахтармишна. Дагъустандин диаспорадин векилри алимриз чпин хуьрерикай, хайи чIаларикай, эдебиятрикай ашкъидалди суьгьбетарна. Абуру гьакIни чеб гьинай, мус Туьркиядиз атана акъатнатIа, ата-бубаяр ана яшамиш хьайи тегьерринавач. Абуру Дагъустандихъ галаз датIана алакъа хуьзва.

Даггоспедуниверситетдин международный алакъайрин отделди хабар гайивал, августдин вацра университетдин гьа и отделдин начальник, профессор Эльдар Гьажиев ва тарихдин илимрин кандидат Амирхан Мегьамеддадаев Туьркияда авай Дагъустандин диаспорадин векилрихъ галаз гуьруьшмиш жез Стамбул, Ялова, Бурса шегьерриз мугьман хьана.

Абуруз ихьтин теклиф гайиди Дагъустандин диаспорадин регьбер тир. Махачкъаладай къунши уьлкведиз алимар “Проблемы языковой адаптации дагестанцев-эмигрантов, проживающих на территории Турецкой Республики: лингвокультурологический аспект, генезис и перспективы” проектда ганвай Грантдин такьатрихъ рекье гьатна.

Абуру ана яшамиш жезвайкай, республикадин алай аямдикай суьгьбетарна. Санлай къачурла, суьгьбетар лезги, авар ва къумукь чIаларал кьиле фена. Диаспорадин вири векилрин суьгьбетар электронный тадаракриз къачунва.

ГьакIни алимар Бурса шегьерда авай Дагъустандин диаспорадин векилрихъ - Яшар Сабри Дёндерахъ, Рамазан Корахъ, Чифтликкёй районда авай диаспорадин регьбер Мурат Эрдагонахъ, Ялова шегьерда Кеферпатан Кавказдин диаспорадин регьбер Мегьмет Айдемирахъ галаз гуьруьшмиш хьана.

ДГПУ-дин отделдин векилри къейдзавайвал, Туьркияда авай дагъустанвийри чпин тарихдин ватандихъ галаз датIана алакъа хуьзва, тарихдинни мениятдин мярекатар тухудайла сада-садаз алакьдай куьмекар гузва. Абуру вирида Дагъларин уьлкведиз, чпин багьрийриз, ватандашриз чими саламар ракъурзавай.

Къейд ийин, нетижада Э.Гьажиеваз ва А.Мегьамеддадаеваз Грантдин такьатрихъ алай йисан зулухъ саналди тир монография чапиз кIанзава.

Туьркияда чи алимар Яловадин университетдин ректор, профессор Ниязи Эруслудихъ галазни официальнидаказ гуьруьш хьана. Абуру сада-сад кьве уьлкведин кьве вуздин кьетIенвилерихъ, авай мумкинвилерихъ галаз танишарна ва гележегда сих алакъаяр хуьнин икьрардал атана.

Меркезда милли мехъерар

Махачкъалада Дуствилин кIвалин вилик “Кавказдин мехъер” проект башламиш хьана. “Дуствилин кIвал” ГБУ-ди ва “Культурадин дворец” ГУК-ди тешкилай и проектдин план дагъвийрин мехъерар кьиле физвай тегьердикай куьмек къачуна туькIуьрнава.

КIватI хьанвайбурун вилик сифте гаф Дагъустан Республикадин милли политикадин министрдин заместитель, Дуствилин кIвалин директор **Текрар АГЬМЕДОВ** рахана.

Гуьгъуьнлай майдандал “Дагъустан” ансамблдин коллективди зарб кьуьлерна, агьалияр милли мехъерин адетрин иштиракчияр хьана.

ЕГЭ-дин куьмекчи

Педагогический измеренийрин федеральный институтди (ФИПИ) вири тарсарай 2016-йисан ЕГЭ-дин КИМ-ар чапнава ва ЕГЭ-дин тапшуругърин ачух банк 2015-йисан тапшуругралди алава хъувунва.

Нетижаяр ахтармишайла пешекарри къейдзавайвал, хъсандиз экзамен вахкун патал чпихъ галаз кьетIен кIвалах тухвана кIанзавай аялрин кьадар гзаф я.

КIелунрин цIийи йисуз экзаменар хъсандиз вахкунин куьмек яз “Просвещение” чапханади ФИПИ-дихъ галаз саналди ва Рособрнадзордин куьмекни галаз “Я сдам ЕГЭ!” тIвар алай пособийрин серия акъудзава.

- Пособийрин авторар ЕГЭ-дин КИМ-ар гьазурзавайбур я. Иниз килигна, ана 2016-йисан экзаменрин тапшуругъра кьиле фидай вири дегишвилериз фикир гана жеда, - къейдзава “Просвещение” чапханадин кьилин редактор Ольга Котляра.

Рехи я кьил, уьмуьрдин са пай фена...

Уьмуьрдикай и тегьерда веревирдер ийизвай шаир лезгийрин тIвар-ван авай лирик Шихнесир Къафлановн къулав чIехи хьайиди я. И къулайвай шаир бубадилай гъейри кьуд хва - шаирар къарагъна: Александр (Саша), Руслан, Мевлид, Зульфикъар. Зульфикъар Къафлановн тIвар чи кIелзавайбуруз хъсандиз чир хьанватIани, амай стхайрин яратмишунар печатдиз кьериз-цIаруз акъатзава. Чебни кьисметди гьар сад саниз акъуднава.

Руслан КЪАФЛАНОВ 1951-йисуз Миграгъа дидедиз хьана. Ина юкьван школа, Красноярск шегьерда юридический институт акьалтIарна, саки вири уьмуьр гьана къанун-къайда хуьдай органрин къуллугъдиз бахшна. Ял ядай вахт агакьна, Руслана вичин хсуси кар ачухна, генани Красноярск шегьерда вичин хизандихъ галаз уьмуьр кечирмишзава.

Мумкинвал хьана, ам хайи ерийрал, вичин багърийрал кьил чIугваз хтанва. Вахтуникай менфят къачуна, ам чазни, "Лезги газетдин" редакциядизни мугьман хьана.

Лагьана кIанда, хуьруьвай - кIваливай фадлай къакъатнаватIани, шаирди хайи чIалаз, тIебиатдиз, лезги ширатдиз вафалувал хвенва. Саки вири эсерар хайи чиликай, багърийрин кьисметдикай, вахтунин къаршивилерикай, суалрикайни жавабрикай ибарат я. И вафалувили адан тIвар "Миграгърин булахар" (1994) умуми кIватIалда, "Лезги зарияр" - куьмекчи ктабда (2015) тунва. Шаирдин хейлин эсерар чи газетризни журналриз гьеле алатай XX асирдин 80-йисарилай акъатзавай. Агъадихъ чна автордин цIийи эсеррикай чапзава.

Мердали ЖАЛИЛОВ

Руслан КЪАФЛАНОВ

* * *

Заз хабар туш. РикIи вичиз гьинал
чка кьунватIа...
Яргъа ава хуьруькай зун, геж фикиррин,
есир яз.
Чир хьанайтIа, гьинал рикIи вичин лишан
тунватIа,
Анихъ фидай рехъ михьдай за, зи уьмуьрдин
эхир яз!

* * *

За манияр дарих чIавуз кхьизва,
Гъилиз татай бахтар акваз, пашман я.
Зи яд уьмуьр яргъал рекье рекьизва,
Руквад кьунвай девир акваз, такIан я.

Физва уьмуьр, жуваз жувни чир техжез,
Къайи гару тухузвай са цIакул яз.
Маниярни кхьизва за, шел къекъвез,
Умудрин тар, пеш алатна, юхсул яз.

Ша, акъваза яб це сефил манидиз,
Белки кузвай рикIикай ваз хабар я.
Хажалатдин тIал янач ви бейнидиз,
Хъфена вун зал хъуьрена, къаяр - заз...

Шад авай рекьелай зун алатна,
Дерт алудиз жезмач вилин накъварвай.
РикI къудгазва гьиссерин тIал акатна,
Авач инсан зи гьалдикай хабардай.

Жуван тIални гъам - хажалат за эхда.
Зи гьал акваз, квез, инсанар, тIал тахьуй!
Жув кучуддай сур кикерив за къехда,
Куь арада гьич садрани къал тахьуй.

Хур ацIурна, эхиримжи нефесдив
Ялгъуз рикIяй сефил мани хълагьда.
Дарих тушиз, чан ацIурна гьевесдив
Кьабулайтла, хайи чилик акахьда.

* * *

Зи гуьзел чуьллер, зи сувун яйлах,
Вучиз куь чин къе хьанва перишан?
Булахар тергнан жегьилри ялтах?
Кьуразва цуьквер, экъечIна явшан.

Акурла и гьал, тIар жедачни рикI,
Къатламиш хьана, кузва зи жигер.
И гьалда туна, хъфида зун гьикI?
Килигзава гъамлу яз цуьквер вилер.

Белки дагълара, амачтIа лекьер,
Къаргъадиз хъанватIа чуьллера - мехъер?
Вучиз буш хьанватIа лекьерин къармах,
Ийиз жезвач вилервай чуьллерал дамах.

Эй, лекьер къекъведай дагъларин уьлкве,
Гьинва ви рухваяр, къадамдиз уьтквем?
Ви чилериз килигдай амач къурухчи,
Гьар сад вичин меле хьанва къуллугъчи.

Заз йифен ахвар амач, я йикъан кьарай,
Эвердани бубайриз, акъатна гьарай!
Лекьер хьана дагъларин, хвейибур и чил,
Веси яз тунвай чаз и яйлахни гуьл.

* * *

Фад рикIелай алатна зун, дустар, куь?
Ала чилел зи далудихъ, рахаз куьн.
Бегьер гъидач кьилиз тефей къастари,
Физва хъуьрез зи кIвалин рак такваз куьн.

Рехи я кьил уьмуьрдин са пай фена,
Гьинва, дустар, четинвиле гъил кьадай?
ЭверайтIан, хабар жезвач, гьай фена,
Амач дустар зи гьиссерин зил кьадай.

ЧIур хьанватIа девлетни пул акатна?
Дуст лагьай гаф амачни куь арада?
Пашман жеда кьил-кьилелай алатна,
Девлетар гваз гьатайла куьн кьарада.

Авач пулар къачуз жедай зи дуствал,
Я къизилрихъ за инсанвал дегишнач.
Багъишда квез за жуван руьгь, рикIин чIал,
Хатадай хьиз фейитIа куьн зи уьруьшдай.

Амай уьмуьр тамамдай за сувар яз,
Тажни рикIин хкаждай куь къунерал.
Элкъведай зун билбил хьана, лувар яз,
Дуствиликай мани кхьиз синерал!

* * *

Куьтягь хьана югъ. Рагъ хъфена синерик,
Хиялри зав гьич секинвал вугузвач.
Къалабалух ква къавук квай нукIерик,
ПIузаррини са келима лугьузвач.

Секиндаказ агат хьана мичIивал,
Чиник хъвер кваз варзни цавуз экъечIна.
Хур ачухна къалурна заз чIехивал,
Гъетеривди суьгьбет ийиз эгечIна.

ХупI иер тир вацран михьи акунар,
ЧIулав булут вичин патав тазвачир.
Квекай тиртIа гъетрехъ галаз рахунар?
Чилел алай зун гъавурда кьазвачир.

Са геренда вун и чилел эвичIа, -
Килиг, варз, на чи гьал - къара гьикI ятIа?
Жуван нурар гьар са кIвалел экъича,
Къеневайди ви милайим рикI ятIа?

Са легьзеда килиг, варз, зи рикIизни,
Зазни кIан я къе ви патав мугьман жез.
Зун инсан я вафалу тир чилиз зи,
КIанда рикIиз чил сагъардай
дарман жез.

Айиб мийир, кесиб я луз, варз, вуна,
Зи девлет я дуьз девирдихъ къанихвал.
За рикIивай чухсагъул ваз лугьузва,
На тухванай цаварал зи дарихвал.

* * *

РикIин сидкьидай кьисметдиз сагърай
лагьана,
Вахъ элкъвенай, ви сейливал саймишна,
Агъзур рекьер сиягъна вун жагъана,
Рекье бегьер, рикIе цуьквер битмишна.

Гуьзелвили авунай рикI серсер зи.
Са геренда квахьна завай сагьибвал.
Тестикьарна экуьнин фад сегьерди,
Ви буй-бухах, ви акунрин таинвал.

ПIуз-пIузаррив агудна чил раханай,
Жигер кузвай хуру къачур нефесди.
"Заз вун кIанда", - на хатадай лагьанай,
Хкажнай таж зи гьиссерин гьевесди.

Заз акI хьанай, лампа хьана, кузвай вун,
Экв куькIуьнна зи фикиррин дегьнеда.
Мад чизвачир, и экуьвал гузвай вун
Къекъвезвайди чара касдин сегьнеда.

Пек хтIунна, цуьквер бул бустанда,
Акунай заз са жегьилдив "къугъваз" вун.
РикI гъапаллаз, яйлахдин генг маканда,
Рази тир зун, буьркьуь хьунал, такваз вун.

Лаш галукьай гишин кицIин гурцIул хьиз,
Алама зун, суза кIвахьиз, гьаятдал.
Дам атIанвай, саралух хьай тухул хьиз,
Кадарнавай муьгьуьббатди къаядлай.

* * *

Зи дустариз фадлай чка жагъанва,
Абурун сурар кьунва къацу векьери.
Ажал хъуьрез зи далудихъ алгъанва,
Вил тухузва сурухъ физвай рекьери.
- Вучиз, Аллагь, на заз уьмуьр багъишна?

Зун и чилел ажалди куьз тунва къе?
Акун патал ятIа керчек девирдин?
Нефес дар яз, чан гунагьри кьунва къе,
Чир хьун патал ятIа къадир уьмуьрдин.
- Вучиз, Аллагь, на заз уьмуьр багъишна?

Чан алайла чаз и дуьнья дар хьана,
Дуьз къиметни дуствилизни гуз хьанач.
Садан шадвал акурла чаз пар хьана,
Шад бахтарин бустанда рикI куз хьанач.
- Вучиз, Аллагь, на заз уьмуьр багъишна?

Дуст галачир дердери чан кайила,
Пашман хьанвай вилерал нагъв къведачни?
Жув-жувакай бейкеф хьана, кьейила,
Куь патав заз са чIиб чка жедачни?
- Вучиз, Аллагь на заз уьмуьр багъишна?

* * *

Азиз диде! Йифериз рикI секин туш,
Ви гъилеллай къабар вилиз аквазва.
Рехъ гуьзетиз, ахвар хьунни мумкин туш,
Ви нагъвар зи сефил рикIив рахазва.

Зи бубадин чIаларин къаб вилик ква,
Мердвилин тарс а къапунай къачунвай
Кьуръан хьана ви чарар зи гъилик ква,
А чарари рикI сабурлу авунвай.

Куьн къакъатна, накъвари рикI каначни?
- Чара касдиз къалурда гьикI ажузвал?
Шагь дагъларин маканда зун ханачни?
- ГьикI кьабулда лезги рикIи агъузвал?

Куьн галачиз девир тухуз четин я,
Югъди - йифди заз куь суьрет аквазва.
Рагъ аватIан, - йикъар гзаф серин я,
Сурухъ, рекьикъ рикIи суьгьбет тухузва.

Багъишламиш ая хциз, масанбур,
Куьн кучудиз зун вахтунда агакьнач.
Заз халкьдикай регъуь я къе, хъсанбур,
Сурухъ къванер акализни алакьнач.

Къе атана агалтнава сурал куь,
Дар нефесди хуравай рикI кукIвариз.
Марвардин яд хъичинна за хурал куь,
Темен гана векьи кьунвай накьвариз.

Хуьр пашман я, куь ширин сес авачиз,
Хтун тарни нагъв алахьиз-перишан.
Къушар ама шадвал - гьевес амачиз,
Билбилрини мани лузвач гуьлуьшан.

Вахтар фида. Мадни билбил шад жеда,
Манидин сес гьатда кIвале, хуьрени.
Къушаризни мадни гатфар, гад жеда,
Чаз илгьамдин цIай гузва куь рикIери.

Куь маниар лай-лай хьанва кьепIерин,
АлукIнава гъвергъверри таж рагарал.
Таъсиб хуьзва куь руьгьди чи рикIерин,
Хкаж хьана чаз экв патал цаварал.

* * *

Секин тир хуьр, хъуьтIуьн партал алукIна,
Рагъни цава эглешнавай цифери.
Белки рикIин шур-шурдин ван галукьна.
Ахвар гузвач зи дидедиз йифери.

Пакам юкъуз, рагъ гуьнеда акьунмаз,
РикI гъапаллаз зи дидеди ханай зун.

Зи бубади - мерд чIаларин акьул гвай,
Марифатдин дуьз ракIарихъ гъанай зун.

Гьа йикъалай тежрибадин гурарай,
Алахънай зун шад уьмуьрдиз хкаж жез.
Гьар са кIарцIел, за къадамар давамрай,
Хиял тунай гьар са касдиз сарбаз яз.

Къе кхьизва за квез рикIяй маниар, -
Алач чилел жаваб тахьай суал хьиз.
Ахъайнава за квез руьгьдин дердияр,
ХанайтIа зун пак девирдин хиял хьиз.

Дуьзвиликай кхьизва зи къелемди,
Мез рахазва дуьньядин сир, гьахъ патал.
Эквни гузва зи чIаларин цIелхемри,
Михьивал хуьз, чимивал хуьз, сад патал.

Къе зи чIалар эцига куь терезда,
Дерт авачтIа - рикI акъуда хурай зи.
Лезги халкьдин гьахъ майдандал эвердай,
ЧIал авачтIа къуй жегьнемда курай зун.

Азиз диде! Вун рикIелай алуддай,
ЧIални тахьуй, кIвални тахьуй чилерал.
Ахьтин рикI хур къазунна акъудрай,
Гадаррай ам яд галачир шимерал!

Эркеквилин тум зи чанда цанай на,
Бес вучиз зун дертлу рикIи кузва къе?
Заз ширин нек ви хурудай ганай на,
Куьз азабар заз уьмуьрди гузва къе?

Эй жегьилвал!

Эй жегьилвал! Вучиз закай катзава?
Яваш ая жуван йигин къадамар.
Вуж паталди цайи цуьквер кьуразва?
Уьмуьрдин пар хьанвач гьеле тIарамар.

Эй жегьилвал! Акъваз тIимил, яб це на:
Катмир закай михьи рикIиз къаргъишиз.
Цайи цуьквер ярдин гъилиз вахце на,
Ахпа алад пашман йикъар бамишиз.

Экуь мурад Лезги халкьдиз багъиш на,
Адан кьулухъ Шагь дагъларин пайгар яз,
Диде, буба, къуни-къунши саймишна,
Гьата рекье чи дагъларин заргар яз.

Гьич садрани баят чилел суст жемир,
Пехил жемир чара касдин уьмуьрдал.
Руьгьдин симер пис ксарив куз тамир,
Кьезила дерт лезги рикIин кфилдал!

Квахьдай накъвар зи вилерин булахдай,
СтIалар хьиз чиг марфадин аватай.
Вахтар къведа зи халкьди вал дамахдай,
Йикъар къведа цифер, тIурфан алатай!

Эй жегьилвал! Жегьилвал хуьх чилин чи,
Адан чинал пашман бириш татурай.
Заз чида: четин я рехъ, серинни,
- Зи хайи чил къуй шадвилив ацIурай.

Эй жегьилвал! Хуьх на рикIин терезда,
Дидедин нагъв, бубадин тIал, мекьерни.
Ирел хьайла чи куьмекдиз на звера,
Шадара чил, чи лезги кIвал, мехъерни!

* * *

Лезги дагъдин къужахда
Ханачирни зун.
Руш, ви гуьзел бухахра
Каначирни зун.

Дагъдин дили жейран яз,
Хьанай вун чIехи.
Ви къекъуьнрал гьейран яз,
Зун хьанай рехи.

Вахъ вил галаз, ширрал
Кхьизва мани.
Гатазва рикI жигъирра
Цифери къайи.

Йифиз дагъдин булахдал
ТIазва рикI гъвечIи.
Къацу майдан - яйлахда
Хазва нагъв вили.

Селлер фейи дагъдин вацI
Жедачни пехъи?
Зурзурзава рикIин кьацI
Гарари къати.

Зи гьарайдин ван хьана,
Хъша къужахдиз.
Ви хурудал, чан гана,
Ксун уяхдиз.

Мегьамед ВЕДИХ

Бахтлу хьухь, кІвал

(Повестдай чІук)

Жаван кІвализ хтана. Ада плащни пенжек хтІунна, абур шифоньерда куьрсарна. Югъ нянихъ элкъвезвай. Пенжердин ахъазвай форточкадай мичІивал, - гуя цифедин хумул я, - минтІешвилелди, шуьшейрал кьежей гелер таз, кІвализ гьахьзава. Жавана экв куькІуьрна, тавханадиз гьасятда къава авай люстрадилай къати нурар чкІана. Ахпа жегьилди дакІаррик кутунвай къирер, некІедин рангунин пердеяр ялна, дакІарар кІевирна. КІвалахди гацумарнавай адан вилер гила экуьник цІай къачуз кузвай. Гадади, сифте столдин лампа куькІуьрна, ахпа люстра хкадарна, телевизор кутуна. Юргъун хьанваз атана журналрин столдин патав гвай креслода ацукьна. Мумаж тупІаралди крахмалдин ни алахьзавай перемдин хев-хуру ачухиз, кІвалин гьава ширидиз фитІиниз, бедендиз кьезилвал гуз агалт хьана. Са акьван вахт фенач, кІвачкІвачел вегьей ам хиялри тухвана. Жегьилдин вилер телевизордал алкІанвайтІани, ада затІни кьатІузвачир. Руьгьди, иесидиз кІани кьван гьяз гъиз, фикиррив яргъаз лув гуз тазвай... Ам, пІузаррал мили хъвер алкІана, рикІяй Гуьлахъ галаз ашкъидикай рахазвай. Рикі ацукьнавай рушан суьрет фикирдиз гъана, муьгьуьббатдин кьве келима лугьун, кІанивилин гьисслувал хкажиз, беденда гьатнавай юргъунвал акъудун, галат хьанвайла, пис кар туш. Гьелбетда, субай итимдиз уьмуьрдин юлдаш хьун, зуьрне-далдам, чархачидин тфенгдин ванци свас хквезвайдакай хабар гун мадни хуш жедай кар я. Лап гъвечІи чІавалай кІани рушан диде-бубадин патав илчияр ракъурунин мурад авай Жаваназ хуьруьз хъфена хизандиз ихтилат ийидай мажал жезвачир. Къенин югъ пакадал аватиз, пакадин юкъуз маса чарасуз тир кІвалахар арадал къвезвай. Икибаштан, Гуьлахъ галаз адан икьрар фадлай хьанвай. Абур мукьва-мукьвал гуьруьшмиш жезвай. Гуьл, вичин патав аслан хьтин жегьил-шегьерда муракаб операцияр ийизвай хирург - гвайла, шад тир. Рушаз дуьньяда мад кас амачир хьиз авай. Гьатта институтда лекцияда ацукьнавайлани, Гуьла, хиялриз фенваз, вилералди суьредай тІвек акъудиз, гада патав гвайла, лугьуз регъуь гафар вичи-вичиз тикрардай. Ингье, исятда Жавана хьиз. Мехъерин шадлухар гьисс авур гада сив япарихъ кьван фена амукьнава.

Садлагьана Жаванан эрзиман легьзе телефондин зенгини кьатІна. Ам къя хьана кІвачел акьалтна, телефондин стол авай пипІехъди кам вегьена. Трубка хкажна, ам патав гвай дивандал ацукьна, секин яз хабар кьуна:

- Алло, алло? Вуж я?

Ахпа кІвал Жаванан хъуьтуьл ванцив ацІана:

- Дежурный духтур я?! А-а-ан, вун яни, Гьажи Къурбанович? КІевиз азарлуди гьанва? Зун исятда гьана жеда, - гадади трубка эцигна. Жаван зирингдиз кІвачел акьалтна. Бедендин гьар са дам жуваз кІанивал къугьуриз, гьазурвал акваз башламишна. Адан гьар са гьерекатда хирургдиз хас тир аставал, хиялра михьивал авай. Гуьзгуьдин вилик акъвазна шарф дуьзарзавай жегьилди къиб акатна дакІунвай вилерин кІанер кьатІана. Вилик залан операция квайди чиз, - "Мад са ахварсуз йиф атана", - вич-вичик рахана. ЯтІани Жаван пара секин тир. Секинвал ада вичин пешеда кьилинди яз кьазва. Операция агалкьунралди куьтягьун гьадалай, секинвилелай, аслу яз гьисабзавай.

Сифте фикирда кьур и меслят, гила кІеви тир хесетдиз элкъвенвай. Гьелбетда, кІвачин жезвай Жавана тади ийизвай. Амма патавай килигайдаз ада кІусни гьерекат тийизвай хьиз тир. Адан вири гьерекатар акьван къайдада авай хьи, гуя хирургди и кар датІана эзбер ийизва.

Декьикьани алатнач, гьазур хьайи Жавана рикІинихъди кам кяна. Бирдан кІвале зенгинин ван гьатна. Са нин ятІани теспача гъили ракни гатана. Жегьилди рак ачухна.

- Жаван! Жаван! - кІвализ са дишегьли сухулмиш хьана.

- Гуьл?.. Вахъ вуч хьана? - мягьтел хьана гада, зулун марфади гатанвай жуьже хьтин руш акуна. Гуьлан чІал кьуна, ам, гафни лугьуз тежез, Жаваназ килигна. Гадади рушан назик хъуькъверилай авахьзавай накъвар тупІаралди михьна. Чинал алкІанвай кьеженвай чІарарин тилер мукьуфдалди жуьребажуьре рангарин, чІагай ягьлухдик кутуна.

- Вахъ вуч хьана? Ша, ацукьа, - Жавана рушан гъил кьуна. Амма Гуьлан кьагьур винел акъатна. Ам, къурхудик акатай чубарук хьиз, адан хуруда гьатна. Кузвай пІузаррал михьидаказ чуру тунвай вичиз багьа тир жегьилдин чими чиниз са шумуд темен гана. Жавана, рушан кьеженвай плащдин юрфарилай гъилер аладриз, ам вичив агудна.

- Диде начагъ хьана. Пис тІазва. Иниз... больницадиз гьанва. Ваз минет я, - шелди бамишнавай Гуьлан сес акъатна, - вакай са чара. И дуьньядал аламай кьван гагьда ви гуьгьуьлдик хкІадай са кІвалахни за ийидач. Эгер ви рикІе захъ гъвечІи муьгьуьббат кьванни аваз хьайитІа, зун паталди вавай жедай виридалайни зурба хъсанвал - диде сагъарун я. Ваз ван къвезвани, Жаван? Анжах диде сагъара! Ам зи эхиримжи даях я, - дад-бидадна руша.

- Секин хьухь, Гуьл, зи кІаниди. Завай алакьдай кьван куьмекар вири за гуда. Ам зи буржи я. Анжах вуна рикІиз азаб гумир.

- Зи диде!.. - Гуьлай агьузар акъатна. - Вахъ и вахтунда вуч хьанай?..

- Ша, ацукь, - руш галаз тавханадиз хтай Жавана кресло къалурна, адан гъил вичин гъиле чуькьвена.

- Азизди, гьелек жемир. Диде сагъ хъжеда. Инсанрихъ тІалар-квалар жедай адет я. Акьван рикІив кьамир. Больницадай зенг авунвай, фена килигин вуч хабар аватІа, жув ацукьа. Кухнядани са вил экъуьра, - гада кІваляй экъечІна. Кьакьан гурарай эвичІзавай Жаванан нефес дар хьана. Ам гъавурда акьунвай, духтурханадиз гъанвай четин гьалда авайди вуж ятІа.

"Беневша хала! Беневша хала!" - са шумудра вичи-вичикди тикрарна Жавана. РикІел кьелечІ якІарин, кьил рехи дишегьли хтана. "Агь къунши, къунши. Лугьуда хьи, вуна ви хурудилай, дидеди хьиз, зазни нек гана. Ана гьикІ хьана?.." Куьчедиз акъатай Жаванан чинихъ марфадин къайи стІалар галукьна. Кьеж квай зулун гару патаз вегьенвай чІарар кьезилдиз эвяна. Жаванан серсервал алатна. Къапудал акъвазнавай хаш алай "Москвичда" акьахна, больницадиз рекье гьатна. Машин марфади чуьхвена нур гузвай куьчейрай, маса машинар гуьгъуьна таз, виликди еримиш жезвай. Са акьван вахт фенач, ам духтурханадин гьаятда акъваз хьана.

Жаван машиндай эвичІна, пенжерийрилай экв алахьзавай дараматдиз гьахьна.

- Нянин хийирар, - салам гана ада вахтада акъвазнавай духтурдиз. - Вуч хабар ава?

- Пис тІазвайди гъанва. Яргъал хуьряй я, - гъавурда туна дежурниди.

- Райондай духтур галани?

- Гала. Начагъдаз рекье куьмек чарасуз тир.

- Зун кабинетда жеда. Атанвай духтурдиз эвера. Азарлудан диагноз ахтармиша. - Жаван кабинетдиз гьахьна. Ахпа, плащ, пенжек хтІунна, лацу халатни бапІах алукІна. Столдихъ ацукьна, календардин чарчел са вуч ятІани кхьинал машгъул хьана. "Ихтияр авани?" - лагьана юкьван буйдин, са кьадар яш хьанвай духтур кабинетдиз атана.

- ТІвар вуж я куь? Начагъдахъ галаз атанвайди вун яни? - хабар кьуна Жавана.

- Абас. Эхь, зун я.

- Начагъдан азардин история гвани вав?

- Эхь, гвазва. - Абаса гъиле авай кьелечІ табагъ жегьилдин вилик эцигна.

Жавана тадиз абура вил экъуьрна. Дегьлизда абур дежурниди къаршиламишна.

- Азарлудан гьал гьикІ я, Гьажи Къурбанович? - дежурнидихъ элкъвена Жаван.

- Вилер акьалнавайди я. Шадардай хьтин дегишвал авач, - дежурни тир духтур абурун жергедик акахьна, пудни палатадиз гьахьна.

- Ингье начагъди. Гьикі аквазва ваз?

Жаван начагъ дишегьлидиз мукьва хьана. Дикъетдалди адан къиб ацалтнавай чиниз килигна. Суьретдай Гуьлан чиниз хас тир лишанар жагъай Жаванан фикирдиз шехьзавай кІанидан къамат хтана. Адалай "уф" алахьна:

"Агь... Беневша хала... Вун кІусни чир хъжезмач хьи. Вилер михьиз хъалхъамдиз хъфена, хъуькъвен кьилер экъис хьанва. Амайди са кІарабар я хьи..." Гадади азарлудан къайи гьекь акъатнавай пелелай, чан кумайди ашкара ийиз, нефес къачуникди жизви юзазвай вили хьанвай пІузаррилай вил аладарна. Жаван гьайифди атІана:

- Беневша хала! - дарих хьанвай сес акъатна. Беневшади жаваб ганач. РикІелай патав гвайбурни алатна, Жавана адан пелел гъил эцигна.

Беневшадиз са куьникайни хабар амачир.

- Чирхчир яни? - Гьажи Къурбановича гайи суалди Жаван фикирдал хкана. Ам виниз хьана, суал гайидаз перишандиз килигна.

- Хуьре чи къунши я. Гьайиф и инсан... Лап гъвечІи чІавалай ам заз, диде хьиз, кІан я, - хирургди азарлудан ихтиярда амачир гъил кьуна, ивидин кІвалах ахтармишиз дамаррал тІуб эцигна.

- Заз чир гьалда, ам менингит хьанва, - Абаса вичин фикир малумарна.

- Бес анализар къачуначни?

- Къачуна. Гьакъикъатдин диагноз эцигун патал делилар бес хьанач. Менингит хьун мумкин я.

- Вуна, Гьажи Къурбанович, анализар къачун кардик кутунвани?

- Эхь. Рентгендиз вегь лагьанва, вири амай герек анализарни гьазур жеда. Са зур сятдилай дуьм-дуьз диагноз чир жеда.

- Духтурриз эвер це. Елизаветадизни Бровкодиз чарасуз ша лагь, машинар ракъура. Гьикьван лагьайтІани, йиф я.

Жаван рикІ тІар яз кабинетдиз хтана. Мад сеферда азардин историядиз килигиз столдихъ ацукьна. КІелайдалай кьулухъ са вуч ятІани рикІел хтана, гъил ченедик кутуна. Жегьилдин фикирар Беневша халадин яшайишда къекъвена, вилерикай Гуьлан дертлувиляй шезвай суьрет карагна.

Эхь, Беневша халади тІалдикай фадлай арза авунай. Гьеле Жавана Москвада кІелдай чІавуз, хуьруьз тІатІилрин вахтара хтайла, ам кІвализ къведай. "Кьил тІазва, чан дидедин" - лугьуз, меслятар, дарманар гун тавакъу ийидай. Беневша халади, садра жегьил вахтунда лацадиз фейила, кьвалак акатна, гьикІ вичин кьил ханайтІа, гьадакай суьгьбетнай. Вахтар фена, кваз кьунач. Жегьил тир. Гила вахтуни аламатар къалурзава. Уьмуьр назик затІ я, ам хвена кІан я.

Кабинетдиз Гьажи Къурбанович анализар гваз атана. Жаван, рентгенди авунвай кьилин шикил экуьнал хкажна, адаз дикъетдалди килигна. Ахпа эвер ганвай ва дежурствода авай вири духтурар кІватІун Гьажи Къурбановичаз буйругъ гана. Са акьван вахт фенач, кабинет духтуррив ацІана.

- Начагъдан мефтІедал тІур хьанва, - кІватІ хьанвайбуруз малумарна Жавана. - Вуч ийин?

- Операция авуна кІанда, - лагьана са ни ятІани.

- Азарлудавай эхиз жедани? - Жаван абурун гьар садан фикир чириз кІанз, ацукьнавайбуруз килигна.

- Анализрихъ галаз чун таниш я, эхь, авун лазим я, - са жегьил духтурди вичин фикир лагьана.

- Бровкоди операция ая лугьузва. Вуна гьикІ фикирзава, Елизавета Петровна? - Жавана виридан юкьва ацукьнавай рушан чина вилер атІумна.

- Дишегьлиди операция эхда.

- Мад вучда. Гьазура начагъди операциядиз. Операция Бровкоди ийида. -Жавана вирида гьуьрмет хуьзвай хирург Бровко галай патахъ кьил элягьна. Амма вичи фикирна: "Бажагьат Бровкоди хиве кьада. Ада тади са вахтундани ийидайди туш. Са вуч ятІани гуьзлемишда, ахпа кардив эгечІда. Гьана адан кІвалахдин агалкьунрин сирлувал ава". Са герендилай адан и фикир Бровкоди тестикьарна.

- Вуна куьз, лагьайла, хиве кьазвач, Жаван Наврузович?

- За? За... - Жаван кисна.

- За ихьтин четин операция тек-бир авурди я, - давамар хъувуна Бровкоди, - ви тежриба чарасуз я, - ада Жаванан гъил кьуьнтІелай кьуна. Жавана вичин багьнайрин герексузвал гьиссна. Мегер адавай инал лугьуз жедайни а дишегьли вичиз багьа тирди, ам кІанидан диде тирди, Белки, фикиррин экуьвал, операция ийидайла хирургдиз акьван герек тир секинвал легьзеда квахьин. Гъилерик зурзун акатайтІа, бедбахтвал алудун четин жеда. Амма Бровкодиз тавакъу авун файдасуз кар тир.

Жавана месэла гьялзавай:

- Мад вучда? Вуна мумкинвилерикай менфят къачун тавуни зун мажбурзава. Елизавета Петровнади ассистировать авурай. Азарлуди операционнидиз гъваш.

Беневша алай стол гуьтІуь дегьлиздай кьве мергьяматлу дишегьлиди операционнихъди галчІурна. Ахпа лацу халатар алайбуру, чарх гана, ам юкьва туна. Кьелечі элжекар алай гъилерин михьивал хуьн патал, буйдилай виниз хкажна, Жаван дишегьлидин рехи кьилихъ акъвазнавай. Операция башламиш хьана.

* * *

Пакамахъ фад чанда фул аваз хтай Жаваназ кІвале шелди гъафилна ахвариз фенвай Гуьл акуна. Руш, кроватдин юкьвал кІватІ хьана, гегьенш хъуьцуьган тирвал чІулав чІарар чукІурна, ксанвай. Агалнавай кьекьемар, хкаж хьанвай чІулав рацІамар, ярни-лаз акахьна ифин алай къамат ажеб хуш аквадачни. Адан чинал гьейранвал авур Жаванан рикІе, гатфарин рагъ галукьай хьиз, чимивал гьатна. Асайиш хуьн патал, ам куьлералди дивандал хъфена. Амма ахварал кьезил Гуьла, кІвале артухан нефес гьиссна, вилер ахъайна. Ам, дивандал агъурдиз агалт хьанвай Жаван акуна, кІвачел акьалтна.

- Вуна икьван гагьда вучзавай, исятда хкведа лагьана фейиди? -перишандиз руша жегьилдин ахварин ифин гьатнавай, чичІекар хьиз, дакІунвай вилера вил экъуьрна.

- Дидедикай са хабар хьаначни ваз? - руш кьагьурдик акатна. Ада гададин буш хьанвай гъил вичин гъиле кьуна. - Диде, диде! Яраб адахъ вуч хьанатІа? - хъуькъверилай накъвар цІуьтхуьнна.

Жаван кис тир. Ахпа, эхиримжи нефесдай хьиз, лагьана:

- Йифиз за диде операция авуна. Операция хъсан куьтягь хьана. Диде яшамиш жеда, Гуьл. Амай суьгьбетар чна ахпа ийида. Фена ксус жув. Зун галат хьанва, заз ксуз кІанзава, - Жавана вичин кьилик квай хъуьцуьган дуьзарна, перемдин хуруяр ачухна, регьятвилелди дивандал кІвачер гадарна, сив жакьвана, ахпа ам ширин ахвариз фена.

Чирвилер чIехи девлет я

Каспийск

Дагъви ШЕРИФ

Каспийск шегьердин кадетрин школа-интернатдани Чирвилерин йикъан линейка кьиле фена. Кадетриз сувар мубаракиз Дагъустан Республикадин Гьукуматдин Председателдин заместитель Гьасан Идрисов, "Каспийск шегьер" МО-дин кьил Мегьамед Абдулаев, РД-дин жегьилрин крарин рекьяй министерводин векил, "Дагпатриотцентрдин" директор Гьамзат Муслимов, Ватандин ЧIехи дяведин ветеран, Дагъустандин халкьдин Игит Ибрагьимпаша Садикьов, шегьердин образованидин управленидин кар алай пешекар Зарема Закарьяева атанвай.

Мярекат школа-интернатдин директордин заместитель Светлана Корниенкоди ачухна ва кьилени тухвана.

Ада кадетрин школадин тарихдикай, анаг акьалтIарай машгьур ксарикай, алай вахтунда авай мумкинвилерикай суьгьбетна ва кIелунрин и идара чIехи гимидив гекъигна.

- Кадетрин чи школа - им чирвилерин уьлкведиз сирнавзавай, яру елкенар алай чIехи гими я. Ам умудрин, мурадрин гавандиз гьахьзава ва мад рехъ давамарзава. Бортунал чIехи ва гьуьрметлу экипаж ала. Сирнавунин кьилин метлеб сад я - къенин юнгайриз тербия гана, гележегдин капитанар гьазурун, - лагьана ада.

- Пара кIани аялар, гьуьрметлу диде-бубаяр, тербиячияр, кIелунин цIийи йис башламиш хьун за квез рикIин сидкьидай мубаракзава. Квехъ чандин кIеви сагъламвал, хъсан кIелунар ва яратмишунра агалкьунар хьана кIанзава, - лагьана вичин рахунра Мегьамед Абдулаева.

Тебрикдин келимаяр Гьасан Идрисова, Гьамзат Муслимова ва маса мугьманрини лагьана. Мярекатда иштиракай ветеранди аялриз, муаллимриз, абурун диде-бубайриз тебрикар авурдалай кьулухъ Гъалибвилин Параддал Владимир Путинахъ галаз хьайи гуьруьшдикай суьгьбетна.

Дербент район

ЧИ КОРР.

Дагъустан Республикадин Гьукуматдин Председателдин 1-заместитель Анатолий Къарибов Дербент райондин Рукелрин школадиз мугьман хьана. 60 муаллимди зегьмет чIугвазвай и школа алай аямдин образовательный центрадив кьазвай, хъсандиз тадаракламишнавайди я. Алатай йисуз инаг 39 жегьилди акьалтIарна. 1-сентябрдиз сифте яз 20 аял атанва.

Анатолий Къарибова линейкадал кIватI хьанвай аялриз сувар мубаракна.

- Алай аямдин инсан чIехи авунин бине ерилу образование я. Зун инанмиш я, и школади цуьк акъудда ва уьлкведин халисан ватанпересар тербияламишда, - къейдна ада.

Мярекатда Дербент райондин кьилин везифаяр тамамарзавай Мегьамед Желиловани иштиракна. Адани вирибуруз сувар мубаракна, чIехи жезвай несилдик еке умудар кутазвайди малумарна.

Сифте зенг ягъайдалай кьулухъ А.Къарибов школадин классриз килигна ва чIехи классра кIелзавай аялрихъ галаз кьилди гуьруьш тухвана.

* * *

КIелунин цIийи йисан вилик Дербентдин къадим мектебрикай сад тир 4-нумрадин школадин ученикриз ва муаллимриз халисан савкьат хьана - классар, актовый зал, методикадин кабинет, устIарханаяр галай цIийи дарамат эцигна, ишлемишиз вахкана. Школадиз СССР-дин Игит Шамсулла Алиеван тIвар ганва. Шаддиз атанвай ученикри, абурун диде-бубайри ва муаллимри ихьтин савкьатдай Гь.Алиеван фондуниз сагърай лагьана.

Линейкадал аялриз директор А.Садикьовади, администрациядин кьилин заместителдин везифаяр тамамарзавайди тир А.Хасбулатова, ВОВ-дин ветеран К.Ашурова, Дербент шегьерда РФ-дин Госдумадин депутат Мамед Абасован векил Р.Саркаровади виридаз сувар мубаракна.

Шадвилин мярекат сифте зенг ягъуналди акьалтIна. Госдумадин депутатдин куьмекчи Дербент шегьердин "Ласточка" аялрин бахчадизни мугьман хьана.

Мегьарамдхуьруьн район

ЧИ КОРР.

Мегьарамдхуьруьн районда Чирвилерин сувариз талукь яз кьиле фейи мярекатрикай сада райондин кьил Фарид Агьмедовани иштиракна.

Бут-Къазмайрин школадин аялрин ва муаллимрин коллективри райондин кьил Фарид Агьмедов ва Кьиблепатан территориальный округда РД-дин Кьилин патай тамам ихтиярар ганвай векил Мусафенди Велимурадов шаддиз къаршиламишна.

Уьлкведин Гимн ягъайдалай кьулухъ ачухай Чирвилерин йикъаз талукь мярекатдал Фарид Агьмедова муаллимриз, аялриз ва абурун диде-бубайриз сувар мубаракна.

Ада къейдайвал, школа аялар патал кьвед лагьай кIвализ элкъвенва. Ф.Агьмедова чIехи классра кIелзавай ученикриз сифтегьан классра авайбуруз куьмекар гуниз эверна. ИкI, абур школадихъ, цIийи коллективдихъ, кIелунрин къайдайрихъ галаз вердиш жеда. ЦIи школа акьалтIарзавай жегьилризни ада меслятар къалурна.

Сифте яз школадиз атанвай аялри, чIехи классра кIелзавайбуру шад линейкадал шиирар кIелна.

Сад лагьай зенг ягъуникди кIелунин цIийи йисуз сад лагьай тарс башламишна.

Фарид Агьмедов сад лагьай классдиз атанвай аялрихъ ва абурун диде-бубайрихъ галаз кьилди классда гуьруьшмиш хьана.

Сулейман-Стальский район

Хазран КЬАСУМОВ

Вири уьлкведа хьиз, Сулейман-Стальский райондин школайрани цIийи кIелунин йис башламишунин мярекатар кьиле фена.

1-сентябрь. Россиядин Игит Радим Халикьован тIварунихъ галай Кьулан СтIалрин юкьван школадин пайдахралди, плакатралди хъсандиз безетмишнавай гьаят гъилера цуьквер авай, чинрал хъвер алай аялрив, абурун диде-бубайрив, муаллимрив ва мугьманрив ацIанва. Сятдин 9 тамам жедайла, "Сулейман-Стальский район" муниципальный райондин кьил Нариман Абдулмуталибов, Дагъустан Республикадин печатдин ва информациядин министрдин 1-заместитель Зубайру Зубайруев, РД-дин Халкьдин Собранидин депутат, академик Гьамидуллагь Мегьамедов, райондин администрациядин кьилин 1-заместитель Лацис Оружев, райондин образованидин управленидин начальник Индира Османова аялри цуьквери кIунчIар гваз шадвилелди кьабулна.

КIелунин цIийи йис башламиш хьуниз талукьарнавай шадвилин митинг 11-классда кIелзавай Альбина Абдулаевади ва Агьмед Тагьирова устадвилелди кьиле тухвана.

РФ-дин Гимн ягъайдалай гуьгъуьниз сифте гаф Нариман Абдулмуталибов рахана.

- Гьуьрметлу школьникар, диде-бубаяр ва мугьманар! За квез - Чирвилерин сувар райондин Собранидин, администрациядин ва кьилди жуван патай мубаракзава. Школадиз цIи сифте яз къвезвай бицIекриз за кьилди алхишдин келимаяр лугьузва. Алай йисуз районда сифте яз партайрихъ 650 аял ацукьда, ихьтин аялар Кьулан СтIалрин школада 36 ава. Заз абуру чирвилерин алемдиз сифте вегьезвай кам бахтлуди хьана кIанзава. Хуьруьн школа чи кьегьал хва, Россиядин Игит Радим Халикьован тIварунихъ гала. Умудлу я, школадиз къе кам вегьенвай, гьакIни ана кIелзавай амай аялри хуьряй акъатай кьегьал рухвайрин баркаллу крар, хъсан адетар давамарда. Зи мурад дуьнья ислягь, уьлкве, республика ва район абад, цIийи кIелунин йисуз муаллимрихъ кIвалахда, аялрихъ кIелунра агалкьунар хьун я. Сувар мубаракрай, играмибур! - лагьана Н.Абдулмуталибова.

Директор Ифриз Бабаевади школа цIийи кIелунин йисаз хъсандиз гьазур хьанвайдакай, и кардик хуьруьнвийри, аялрин диде-бубайри еке пай кутурдакай суьгьбетна, абуруз чухсагъул малумарна.

- Гьуьрметлу районэгьлияр, кьуланстIалвияр! - башламишна Зубайру Зубайруева. - Камалэгьлийринни арифдаррин макан тир райондиз, Россиядин Игит Радим Халикьован тIварунихъ галай школадиз атунал, къенин гуьзел мярекатда иштиракунал зун гзаф шад я. Аялрин сиверал алай хъвер, ихьтин гуьзел ерияр акурла, заз мадни хвеши хьана. За квез ачухдиз лугьун, эхиримжи вахтара районда социальный ва экономикадин рекьерай тухузвай хъсан кIвалахдилай, къазанмишзавай агалкьунрилай республикадин руководство рази я. Образованидин хилени аквадай хьтин хъсан нетижаяр жезва. Тебрикдин келимаяр лугьуналди, заз цIийи кIелунин йисуз райондихъ, кьилди къачуртIа, Россиядин Игит Радим Халикьован тIварунихъ галай школадин коллективдихъ мадни чIехи агалкьунар хьана кIанзава.

Шадвилин мярекатдал тебрикдин келимаяр гваз Лацис Оружев, Кьулан СтIалрин хуьруьн поселенидин кьил Муслим Альдеров, диде-бубайрин патай зегьметдин ветеран Ражаб Исмаилов ва маса юлдашар рахана.

Гьар са касдин рахунрилай гуьгъуьниз школада кардик квай фольклордин ансамблдин иштиракчийри, школьникри кьуьлер авуна, манияр лагьана, 1-классдиз атанвай аялри школадикай, муаллимрикай шиирар хуралай кIелна.

Нариман Абдулмуталибова шадвилин мярекатдал яргъал йисара школада муаллимвиле ва директорвиле кIвалах авур Анвар Абдуселимовав райондин администрациядин патай Гьуьрметдин грамота вахкана.

1-классдин ученица Саида Гьулмегьамедовади ва 11-классдин ученица Музлифат Абакаровади сифте зенг яна, школада цIийи кIелунин йис башламиш хьана.

Нариман Абдулмуталибов, Зубайру Зубайруев, Гьамидуллагь Мегьамедов ва жавабдар маса работникар школадин муаллимрихъ галаз гуьруьшмиш хьана, абурун дерди-гьал чирна, школадин 11-классда тухвай "Аялар террордиз акси я" ачух тарсуна иштиракна.

Муниципальный райондин руководство ва Махачкъаладай атанвай багьа мугьманар Агьа СтIалрин Къазмайрал цIийиз эцигнавай аялрин "Чубарук" бахчадани хьана. И кардихъ вичин себебни авай: 1-сентябрдиз ина 120 аял кьабулна, кIвалахдив эгечIна.

Ахцегь район

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

1-сентябрь - Чирвилерин сувар! Зулун 1-вацран сад лагьай югъ, сифте зенг, сифте тарс, сифте ктаб, сифте муаллим... Лишанлу сифтебурун сиягъ мадни давамариз жеда.

И юкъуз райондиз Россиядин МЧС-дин Дагъустан Республикада авай Кьилин управленидин начальник Нариман Къазимегьамедов атанвай. Райондин кьил Осман Абдулкеримовни галаз ам Хуьруьгрин школадиз фена.

Гьа и вахтунда райондин маса школайрани шад мярекатар кьиле физвай.

Ахцегьрин 1-нумрадин школадин ученикрин ва муаллимрин вилик чими келимаяр гваз директор Сафинат Мамаева экъечIна. Аниз райадминистрациядин кьилин заместитель Роберт Гьамзаев, Ахцегь райондин образованидин работникрин профсоюздин комитетдин председатель Хийируллагь Алиев атанвай.

Ахцегьрин 2-нумрадин юкьван мектебдай сифте зенгинин суварин репортаж гудалди вилик къейд ийин: кIелунин цIийи йисуз Ахцегь райондин мектебра тахминан 3300 аял партайрихъ ацукьзава, абурукай 356 аял - сифте яз 1-классра. Райондин образованидин управленидин начальник Алмас Гьажиевахъ галаз суьгьбет авурла малум хьайивал, санлай къачурла, Ахцегь райондин мектебар кIелунин цIийи йисаз гьазур я. ЕГЭ-яр бегьем хьанмазди райондин руководствадин гуьзчивилик кваз мектебар шир-киреж ягъунин, михьивилер авунин, рак-пенжер туькIуьр хъувунин гъвечIи ремонтрив эгечIна. И крариз райондин кьит бюджетдай 2 миллион манатдилай артух пулдин такьатар чара авуна ва 500 агъзур манат мебель - парта, стол, стул, дос-

ка маса къачун патал тайинарна. Гекъигун патал, мумкинвал аваз, шаз ремонтрин кІвалахриз 7 миллион манатдихъ галаз пул серфна, са кьадар мектебар къайдадиз хкана, санэпиднадзордин саки вири истемишунар таъминарна. ЯтІани, алай вахтунда районда са жерге мектебар девирдин истемишунрив ерли кьунвач. ИкІ, 353 аял авай Луткунрин ва 116 аял авай Калукрин хуьрерин мектебрин иски дараматар капремонтунизни виже къвезвач, анра типовой цІийибур эцигунин чарасузвал ава. Учебникрикай рахайтІа, сад тир госстандартрик акатзавай 1-5-классрин аялар цІийи учебникралди таъмин ятІани, чІехи классрин аялри учебникрин кьитвал гьиссзава…

ЕГЭ-дин нетижайрикай ихтилат кватайла, Алмас Акимовича къейд авурвал, гьайиф хьи, цІи районда 59 аялдивай аттестатар къачуз хьанач. Им парабуру гъавурда авачиз математикадай четин, яни профилдин дережа хкягъунихъ галаз алакъалу я. Гьа са вахтунда санлай республикадин шазан ва цІинин нетижайрив гекъигайла, Ахцегь районда госимтигьанрай юкьван гьисабдин баллар вине я. ЕГЭ-дай иллаки Ахцегьрин 1, 2-нумрайрин ва Хинерин мектебрин аялри хъсан нетижаяр къалурна.

Ингье чун Советрин Союздин Игит, лётчик Валентин Эмирован тІварунихъ галай Ахцегьрин 2-нумрадин СОШ-дин гьаятда чирвилерин суварик ква. Тебрикдин куьруь гаф рахуналди, сифте зенгинин суварин митинг мектебдин директор Эрлиана Юсуфовади ачухна. Ада гаф Ахцегь райадминистрациядин кьил Мегьамедрауф Гъаниеваз гузва.

- Гьуьрметлу аялар, муаллимар, диде-бубаяр! 1-сентябрдин сувар важиблу вакъиа я, - башламишна ада вичин рахунар. - Къе РФ-да 14 миллиондив агакьна (1,5 млн. сифте яз), Дагъустанда 370 агъзур, Ахцегь районда 3300 ва и мектебда 450 аял (45 аял 1-классда) партайрихъ ацукьзава. РикІера михьи умудар-мурадар аваз диде-бубайри чпин аялар сифте яз мектебриз гьанва. Шаксуз, чи виридан мурад абурукай сагълам, савадлу, уьтквем инсанар хьун я. Амма им вичвичелай ваъ, гьа сифте йикъалай эгечІна, диде-бубайринни муаллимрин гьакъисагъ ва къайгъудар зегьметдин нетижада жезвай агалкьун я. Дуьньяда виридалайни еке девлет хъсан тербияни чирвал я. Чирвилериз уьмуьрдин сирерин куьлег гьавайда лугьузвач. Хъсандиз кІелуналди, зегьмет чІугуналди и мектебдай чпел дамахуниз лайихлу ватанперес алимарни пешекарар акъатдайдахъ умуд кутазва. Жуван ва райондин руководстводин патай чирвилерин сувар, кІелунин цІийи йис за квез рикІин сидкьидай мубаракзава! Къуй квехъ чандин сагъвал, чирвилер къачунин карда еке агалкьунар хьурай!

Чирвилерин суварин межлисдал РУО-дин къуллугъчи Марьям Рамазанова, Ахцегьрин 2-нумрадин мектебда 1-классрин аялар кьабулнавай муаллимар тир Раида Бабаева, Заида Агьмедова, гьакІ чІехи классрин аялар, диде-бубаяр ва масабур рахана. Майдан чпин гъиле гьатай аялри итижлу сегьнедин тегьерда манияр лагьана, шиирар кІелна ва кьуьлер авуна.

Докъузпара район

ЧИ КОРР.

Докъузпара районда авай кІуьд школадани Чирвилерин йикъаз талукь шад мярекатар кьиле фена. Виринра ученикриз ва муаллимриз кІелунин цІийи йис райондин администрациядин векилри, хуьрерин кавхайри, райондин Собранидин депутатри мубаракна.

Бубайрин ватанда сувар къейд ийиз и юкъуз райондиз Дагъустан Республикадин зегьметдин ва яшайишдин жигьетдай вилик тухунин министр Малик Баглиев атанвай. ЦІийи Къаракуьредин школадин дараматдин вилик Малик Баглиев, райондин кьил Керимхан Абасов ва маса ксар ученикри шиирар кІелуналди, кьуьлер авуналди къаршиламишна. Абуру виридаз Чирвилерин югъ мубаракна ва Докъузпара виликди финик умуд кутазвайди къейдна.

Нубатдин гаф рахай Керимхан Абасовани виридаз и югъ мубаракна.

- Гьуьрметлу школьникар, муаллимар! Гьам аялриз, гьамни чІехибуруз виридаз сад хьиз пара кІандай и суварин юкъуз за квез чими келимаяр лугьузва. Чирвилерихъ ялзавай вирибур патал им еке сувар я. Чирвилери еке мумкинвилер ачухзава. Чирвилерихъ финалди гьар са касдиз вичиз-вич жагъизва. Ахьтинбурукай жуван хуьруьн, райондин, республикадин, уьлкведин халис ватанпересар жезва. Къе чна неинки сувар мубаракзава, гьакІни муаллимрин гьар йикъан четин зегьмет, пешекарвал, камаллувал, кардиз вафалувал къейдзава, - лагьана райондин кьили.

Докъузпара райондин школьникар РД-дин Халкьдин Собранидин депутат А.Шамилова, "Докъузпара район" МО-дин кьилин заместителрини тебрикна.

Сифте зенг яна ва аялар классриз ватанпересвилин темадай тарсуниз фена.

Къалажухрин хуьр

Кругъли ФЕРЗАЛИЕВ

Чирвилерин югъ Докъузпара райондин Къалажухрин хуьруьн мектебдани шад гьалара къейдна. Экуьнахъ Къалажухрин юкьван мектебдин майдандал муаллимар, аялар, диде-бубаяр кІватІ хьанвай. Сифте зенг иллаки сифте яз партайрихъ ацукьзавай аялар патал кьетІен вакъиа я. Цуькверин кІунчІар гвай, руьгьдик шадвал квай аялар жергейра акъвазнавай.

Мярекат мектебдин тешкилатчи С.Шекиевади ачухна.

Сифте гаф мектебдин директор Ирван Мусаеваз гана.

Муаллимриз, ученикриз кІелунин цІийи йис мубаракунихъ галаз сад хьиз, директорди аялри хъсандаказ кІелуналди мектебдин тІвар гележгдани машгьур авуник умуд кутазвайдакай лагьана.

Райондин администрациядин векил Ж.Шайдаева вирибуруз Чирвилерин югъ тебрикна, мектебдиз сифте камар къачузвайбуруз, муаллимриз агалкьунар ва сагъламвал хьун алхишна.

Мярекатдал мектебдин завуч А.Эвленов, тарихчи муаллим Р.Балагьмедов, хуьруьн администрациядин къуллугъчи Н.Шекиев, райондин образованидин управленидин къуллугъчи Р.Исмаилов ва масабурни рахана.

Аялри шиирар кІелна, манияр тамамарна, 1-классдиз атанвай аялрикай сада сифте зенг яна.

Къуй кІелдай цІийи йис агалкьунринди, бегьерлуди хьурай!

Кьурагь район

ЧИ КОРР.

"Кьурагь район" МО-дин кьил Замир Азизован тапшуругъдалди райондин образованидин вири идарайра шад гьалара Чирвилерин югъ къейдна. КІирийрин хуьруьн школьникризни муаллимриз сувар мубаракиз райондин кьил Замир Азизов, Дагъустан Республикадин хатасузвилин Советдин секретардин заместитель, РД-дин Кьилин патай векил Сефербег Гьамидов мугьман хьана.

Райондин администрациядин кьилин везифаяр тамамарзавайди тир Махач Хариева КьепІиррин хуьре, администрациядин кьилин заместитель Эльмира Исаевади Кьурагьрин

2-нумрадин школада, райондин образованидин отделдин начальник Рамазан Катибова КІирийрин хуьре авай спортдин школа-интернатда, адан заместитель Надир Мусаева Ашарин, информациядинни методикадин центрадин начальник Кьасум Абдулхаликьова Гелхенрин, агьалияр яшайишдин жигьетдай хуьнин управленидин начальник Сейфудин Жамалдинова Маллакентдин, райсобранидин депутат Мегьамедпаша Будаева Кьурагьрин 1-нумрадин школайра кьиле фейи мярекатра иштиракна. Абуру вирида ученикризни муаллимриз кІелунрин цІийи йис мубаракна ва чІехи жезвай несилдик еке умудар квайди къейдна.

Райондин школайра сифте тарс Дербентдин 2000 йисан юбилейдиз талукьарна.

Хив район

ЧИ КОРР.

КІелунин цІийи йисуз Хив районда сифте яз 330 аял школадиз фена. Районда 31 школади 2924 аялдиз ракІарар ахъайна. Шадвилин мярекатра райадминистрациядин, райсобранидин векилри, хуьрерин кьилери, школайрин директорри иштиракна.

1-сентябрдиз райцентрада М. Шамхалован тІварунихъ галай школадин патав 150 ученикдин чка авай кІелунрин цІийи дарамат ачухна. Мярекатда Дагъустан Республикадин Гьукуматдин Председателдин заместитель, РД-дин экономикадин ва территорияр вилик тухунин министр Раюдин Юсуфова, муниципальный тешкилатдин кьил Бейдуллагь Мирзоева, адан заместитель Ярмет Ярметова, образованидин отделдин начальник Къачмаз Меликова, Хив хуьруьн кьил Къагьриман Гьажитаева, муаллимри, аялри, хуьруьнвийри иштиракна.

- Хив районда къе кьве сувар ава - Чирвилерин югъ ва кІелунрин цІийи дарамат ачухун, - къейдна вичин рахунра Бейдуллагь Мирзоева. - РД-дин Кьилин кар алай проект тир "Инсанвилин капитал" уьмуьрдиз куьчуьрмишун яз, къе районда тайин кІвалах бажармишзава. АрхитІа ва Хорежа аялрин бахчаяр, Вини Ярака спортзални галай школа, ЦІинитІдал спортзал эцигзава.

Ада и дарамат эцигайбуруз сагърай лагьана ва тафаватлу хьайи эцигунардайбурув "Хив район" МО-дин патай Чухсагъулдин чарарни къиметлу пишкешар вахкана.

Школадин директор Наилаханум Агьасиевади ихьтин савкьатдай ва тебрикар авунай сагърай лагьана. Раюдин Юсуфова, Бейдуллагь Мирзоева, РД-дин халкьдин муаллим Алискер Алискерова цІийи дараматдин яру лент атІана.

Меркезда - "Чирвилерин квартира"

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Чирвилерин юкъуз Махачкъалада, Лаптиеван куьчеда авай 67-нумрадин дараматда, журналистрин, аялрин, абурун диде-бубайрин, педагогрин иштираквал аваз "Чирвилерин квартира" шад гьалара ачухна. И проект арадал гъайиди «Накъвар галачир уьмуьр» тІвар алай, набутриз куьмек гудай Дагъустандин региональный общественный тешкилат (ДРОО) я. Ана яшар 18-далай алатнавай инвалидриз чарадан куьмек галачиз яшамиш жез чирда.

Чаз акурвал, гегьенш пуд кІваликай ибарат квартира хъсандаказ ремонтнавай, лазим мебель чкайрал алай, набут инсанривай къулайдаказ яшайиш кьиле тухуз жедайвал туькІуьрнава.

"Накъвар галачир уьмуьр" ДРОО-дин председатель Айшат Гьамзаевадин гафарай малум хьайивал, и кІвале 15 аялди гьар юкъуз пакаман сятдин 9-далай нянин сятдин 5-далди чирвилер ва вердишвилер къачуда. Аялрин чІехи пай ДЦП, аутизм диагноз авайбур я. Абурукай рахаз сад-кьведавай жезва,

амайбур гъилин ишарайралди, шикилрин куьмекдалди гъавурда тваза. Икьван чІавалди абур пакамалай няналди вахт акъуддай кІвале авайбур тир. Яшар 18-далай алатайла, абуруз а центрадай фидай маса чка авачир.

- Чи мурад набут аялар патал, абуруз (яшарилай аслу тушиз) лазим чирвилер ва вердишвилер къачуз жедай центр кардик кутун тир. Чна гьикьван чалишмишвилер авунатІани, арадал затІни атанач. Эхирни мергьяматлу са касди чаз вичин хсусиятдикай менфят къачудай мумкинвал гана (адаз вичин тІвар раижна кІан хьанач), - суьгьбетна Айшат Гьамзаевади. - Жегьилрихъ галаз ина кІелунар давамарда, амма тарсар кьетІен жуьреда кьиле тухуда. Кьилинди, ина жегьилриз хуьрекар гьазуриз, кІвале михьивилер ийиз, уьтуь ягъиз, яшамиш хьун патал лазим тир кІвалахар тамамариз чирда.

- Идалайни гъейри, жегьил гадайризни рушариз кІарасдал нехиш атІуз, декоративный шемер, открыткаяр, блокнотар гьазуриз, рушариз цвалар цваз, куьлуь хтарикай безекар гьазуриз (ва икІ мад) чирда. Абурухъ галаз кІвалахдай пешекарар - педагогар-дефектологар, тербиячияр, зегьметдин тарсарин инструкторар - тайинарнава. РД-дин зегьметдин ва яшайишдин жигьетдай вилик финин министерстводи абур мажибдалди таъминарда, - алава хъувуна Айшат Агьмедбадавиевнади.

"Чирвилерин квартира" ачухуниз талукьарнавай мярекатдал рахай вири ксари ихьтин центрадихъ еке игьтияж авайди къейдна, мергьяматлувал, жумартвал къалурай касдин, гьакІни ина зегьмет чІугваз гьазур тир муаллимрин тІварарихъ алхишдин келимаяр лагьана.

Саналди гьазурна

200 касдилай виниз етим аялрив ва тІимил таъмин хизанрай тир аялрив Чирвилерин йикъан вилик "Инсан" тІвар алай мергьяматлувилин фондунин патай савкьатар агакьна.

"Етим аялар школадиз гьазура" серенжемдин сергьятра аваз аялрив канцтоварар авай портфелар ва школада герек чарасуз шейэр къачудай пул авай конвертар агакьна. Аялар патал фикир желбдай викторинаяр тешкилна ва абур ширинлухралди къунагъламишна. Мергьяматлувилин серенжем кьиле тухун патал 700 агъзур манат пулдин такьатар харжна.

Жуван чандин язух ша

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Виридуьньядин Здравоохраненидин Организациядин (ВОЗ) делилралди, пІапІрус чІугунихъ галаз алакъалу яз арадал къвезвай азаррикди дуьньяда гьар йисуз 4 миллион кас, рекъемрин маса чІалалди лагьайтІа, гьар 8 секундда са кас рекьизва. Куьне садра фикир це: авай бязи делилралди, дуьньяда яшамиш жезвай чІехибурун пуд паюникай са паюни пІапрус чІугвазва.

Алимри тестикьарзавайвал, инсанри чпи-чпиз "къазанмишзавай" и бедбахтвилин вилик пад кьун тавуртІа, тамам 20 йисалай вири дуьньяда виридалайни гзаф инсанар телеф ва инвалидар хьунал гъизвай кьилин себебрикай пІапІрус чІугун сад лагьай чкадал жеда…

РИКІЕЛ ХКИН: Россиядин агьалийрин сагъламвал мягькемарунин мураддалди

2013-йисан июндиз "Тенбекдин гумадин ва тенбек ишлемишуналди арадал къвезвай нетижайрин таъсирдикай агьалийрин сагъламвал хуьнин гьакъиндай" 15-нумрадин Федеральный закон (ФЗ) кьабулна. ПІапІрус чІугунихъ галаз алакъалу тир алава са жерге къадагъаяр 2014-йисан 1-июндилай къуватда гьатна, амма тамамдаказ и законди 2017-йисан 1-январдилай кІвалахда. А чІавуз лагьайтІа, 18-нумрадин ФЗ-дин 1 ва 2-паяр (тенбекдин продукциядалди ва тенбекдин затІаралди законсуздаказ алвер авунин вилик пад кьуниз талукь) къуватда гьатда.

Малум тирвал, ФЗ-дин макьсад пІапІрус чІугван тийизвай ксарин сагъламвал тенбекдин гумади ийизвай чІуру таъсирдикай хуьн, гьакІни яшар тамам тахьанвай аялрин арада тенбек ишлемишунин вилик пад кьун я.

Халкьдин арада "тенбекдиз акси" тІвар акьалтнавай закон Дагъустанда кьабулна тамам кьве йис алатнава, амма хъсан патахъ са акьван дегишвилер хьанвайди аквазвач. Федеральный закондал амал тийизвай дуьшуьшрин шагьидар, гьайиф хьи, чун мукьвал-мукьвал жезва. Са тІимил йикъар идалай вилик чун Дербентда са мукьва-кьилидин мехъерик квай. Са арада мугьманрин са дестедай ван акъатна: пІапІрусрин гумади вилер кузвай. "Паровозри" хьиз къати гумар акъудзавай итимар чи далудихъ галай суфрадихъ ацукьнавай. Мецелди лагьайла, гъавурда гьат тавур а ксар себеб яз, межлисда къал акъатна.

И йикъара чи редакциядиз атай, чна вичиз екез гьуьрметзавай са мугьманди вич пІапІрус себеб яз хайи хцихъ галаз къалмакъалдиз акъатайдакай ихтилатна. "Гена хъсан, хци вичи пІапІрус чІугвазвач, - суьгьбетзава агъсакъалди. - Чун ресторанда хайи югъ-юбилей къейдзавай межлисдик квай. Са арадилай хьиз (ина межлис кьиле тухузвай мад са десте инсанар авай) патав гвай суфрадихъ ацукьнавай жегьил итим пенжер галайвал фена, пІапІрусдиз цІай яна. Гум дакІардай атай шагьвардихъ галаз элкъвена залдиз хквез акурла, за жегьил итим диндирмишна, "чан хва, жуван чан гьайиф туштІа, чи язух кьванни ша лагьана". Садлагьана зи хва кІвачел акьалтна: "я буба, ваз адакай вуч ава, ам вичин рекьяй физвайди я, вун - ви рекьяй... " лугьуз гьарай-эвер акъатна, - еке дарихвал аваз давам хъувуна мугьманди.

Гьихьтин рекьяй физва?

ПІапІрус чІугун бес къени, дуьз рехъ яни? ПІапІрусдиз чанар къурбанднавай, адан вилик кьил агъуззавай ксар, квез куьчанар гьакьван такІан ятІа, виридаз акІ туш эхир! Акъваз тавуна пІапІрус чІугвазвай куьсивихъайни, парталрихъайни кваз гумадин ни атун квез хуш я жеди. Бес квехъ галаз санал яшамиш жезвай куьуьмуьрдин юлдашрин, балайрин, патарив дуьшуьшдай ацукьун кьисмет хьайи ва икІ мад инсанрин тахсир вуч я?! Бес куьне фикир гузвачни, пІапІрусрин пачкайрал кхьенва: "Сагъламвал патал зиян ава", "ПІапІрусди чІуру азарар арадал атунал гъизва"...

Законди вуч лугьузва?

Кьабулнавай законда пІапІрус чІугун ихтияр авачир чкаяр тайинарнава; тенбекдин реклама авунал, гьевесламишунал, спонсорвал авунал къадагъа эцигнава; пІапІрусрин состав къайдада тун фикирдиз къачунва, идалайни гъейри, пІапІрусар акъудунал машгъул ксари тенбекдик квай затІарин вири состав къалурнаваз хьун лазим я; пІапІрус чІугуни ва тенбекдин гумади сагъламвилиз чІуру таъсирзавайдакай агьалияр хабардар авун фикирдиз къачунва; яшар тамам тахьанвай аялриз тенбек квай затІар маса гун ва абур тенбек квай затІар ишлемишунал желб авун къадагъа я. И жигьетдай диде-бубайрин хиве иллаки еке жавабдарвал ава; цІийи мульфильмайра, театрдин тамашайра, аялар патал передачайра ва фильмайра, гьакІни чІехибур патал передачайра ва фильмайра (ина кьетІенвал ава: пІапІрус чІугваз къалуриз жеда, эгер пІапІрус чІугун художественный эсердин къакъудиз тежер пай яз хьайитІа) пІапІрус чІугваз къалурун къадагъа я.

Гьина пІапІрус чІугвадай ихтияр авач?

Закондалди алай вахтунда агъадихъ галай чкайра пІапІрус чІугвадай ихтияр авач:

чирвилер гудай идарайра, гьакІни спортдин ва культурадин объектра, абурун патарив гвай чкайра;

азарханайра, реабилитациядин центрайра ва санаторийра, абурун патарив гвай чкайра;

самолётра, автобусра, вири жуьредин общественный транспортда, гьа гьисабдай яз - вацІарай фидай гимийра;

метродин станцийра, вокзалрин дараматра, аэропортара, гьуьлуьн ва вацІарин портара, гьакІни абурун патарив гвай (15 метрдилай тІимил тушиз) чкайра;

яшайишдин рекьяй къуллугъдай, государстводин властдин ва чкадин самоуправленидин органрин дараматра;

кІвалахдай чкайра, пІапІрус чІугун патал махсусдаказ тІуькІуьрнавай чкаяр квачиз;

лифтера ва подъездра;

аялрин площадкайрал ва пляжрал;

автозаправкайрал.

Аквазвайвал, куьчеда, автомашинра, жув яшамиш жезвай кІвале... пІапІрус чІугунал къадагъа эцигнавач, амма им закондилай - ваъ, жуван намусдилай аслу кар я.

Гьуьрметлубур, "Лезги газетдин" гуьгъуьнин нумрада чна "Кхьейдакай мад сеферда" рубрикадик квез пІапІрус чІугуни бедендиз гузвай зарардикай, ам себеб яз арадал къвезвай азаррикай макъала гун пландик кутунва. Ам кІелиз рикІелай ракъурмир!

Дарман - яд

ТІебиатдин аламатар

Гьуьммет ГЬУЬММЕТОВ,
зегьметдин ветеран

Гьуьрметлу дагъустанвияр, чи алимар! Заз квез Ахцегь райондин Игъиррин КІвечІалух лугьудай яйлахда авай къайи цикай суьгьбетиз кІанзава. Яд гьар йисан 22-июндиз чиликай хкатзава, июлдин вацран эхирра кьуран хъийизва, яни 40 йикъан муддатда амукьзава.

1934-йисуз Азербайжандин Къебеле райондин Нидж хуьряй тир чи хванахва Серги вичин пабни галаз хтанай. А дишегьли кпулри агажарнавай. Йиф хуьре акъудна, пакад юкъуз абур Игъиррин хуьруьз фена, рагьметлу Нугъай халуйрин кІвале амукьна, са пуд юкъуз къайи цикай менфят къачуна, ахпа хуьруьз хтана. Соня хала лап дири хъхьанай.

Хейлин йисар алатайла, Серги халуйрин кІвализ мугьмандиз фейила, Соня халади лагьанай: "Ви буба уста Давут себеб яз, закай гуьркемли паб хъхьана..."

Са сеферда Алисултанов Султанахъ галаз зун Хъалрик фена. Адан гъвечІи стха Эмиржан, кпулри кьуна, месел алай. За абуруз Игъиррин къайи цел фин теклифна, Соня халадикайни суьгьбетна. Эмиржан вичин стха Закирани дидеди къайи цел тухвана, сагъ хъхьана. Эмиржана университетни куьтягьна, физикадинни математикадин тарсарин муаллимвилин пеше къачуна.

Йикъарикай са юкъуз зуни Саидов Фаргьат Ахцегьиз фена: зун - библиотекаррин семинардиз, Фаргьат -вичин къайгъуйрин гуьгъуьниз. Ада, семинар куьтягь хьайила, заз Гъаниев Гьадидрин кІвалихъ хъша лагьанвай. Зун абурун кІвал галайвал хтана. КилигайтІа, Гьади халу месел ала. За инал къайи цикай суьгьбетна. Чунни ам къайи цел тухудайвал меслят хьана. Гьа икІ, зани Саидов Фаргьата Гьади халу къайи цел тухвана. Амни сагъ хъхьана. Саидов Фаргьатни Гьади халу Ахцегьиз хъфидайла, Смугъула Желилов Мингьажаз мугьман хьана. Гьади халудин кпулар къайи ци гваз фена лугьуз зарафатарни авуна.

Гьади халудикай хабар хьайила, Гьамзаева Перихан халади вичин хва Шамилни кьелитІ Гьамзаева Зиная къайи цел тухвана. Абурузни цикай куьмек хьана.

Игъиррин къайи цикай делилар квевай Бут-Къазмайрал яшамиш жезвай Бабакишев Агьмедавай, Желилов Рамазанавай, Урдуханов Рафикавайни чириз жеда.

"АЙБОЛИТ"

Чир хьун хъсан я

Интернетдай. Гьазурайди -
Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Гьаваяр себеб яз азарлу хьанвайла, ихьтин рецептрикай менфят къачуз жеда.

1. Са стаканда авай некІедик хуьрекдин са тІуруна авай вирт хукуьрна, ксудалди вилик хъвада. ИкІ сагъ жедалди давамарда.

2. Еке са лимондин миже ва 100 гр вирт сад-садак хъсандиз какадарда, пакамахъ ва нянихъ хуьрекдин са тІуруна авайди ишлемишда.

3. Малинадин 100 гр емишрал ва я хуьрекдин кьве тІуруна авай малинадин кьурай пешерал ргазвай са стаканда авай яд илична, 15 декьикьада тада, хуьрекдин са тІуруна авай вирт хукуьрна, хъвада.

4. Хуьрекдин са тІуруна авай чІутран цуькверал ргазвай са стакан яд иличда, къайила куьзда, хуьрекдин са тІуруна авай вирт вегьена, нянихъ сивера ва туьтера экъуьрда.

Вилерин ишигъ хъсанарун патал халкьдин агъадихъ галай рецептри куьмекда.

1. Машмашрин тазаз хкуднавай миже (150-200 гр) йикъа кьве сеферда хъвада.

2. Са пай петрушкадин пешерин ва 3 пайни газаррин миже сад-садак хъсандиз хукуьрда, са стаканда авай мижедиз чайдин са тІуруна авай набататрин ягълу вегьена, йикъа 3 сеферда хъвада. Сагъарунин вахт са гьафте я. Ахпа газаррин (3 пай), чугъундуррин (2 пай) ва шпинатдин (са пай) тазаз хкуднавай миже йикъа 3 сеферда хъвада. Сагъарунин вахт - 2 гьафте. Ахпа ихьтин миже хъунив эгечІда: афнийрин (5 пай), сельдерейдин (са пай) ва черникадин (4 пай) мижеяр сад-садак хъсандиз хукуьрна, йикъа пуд сеферда хъвада. Сагъарунин вахт пуд гьафте я.

- **Хумаяр** квайла, хъуьруьшрикай михьнавай са стакан серкерин силихар куьлуь жуьредин ракьай яда, абурал гьакьван кьадарда аваз виртни вегьена, хъсандиз какадарда. Гьар няниз хуьрекдин са тІуруна авайди ргана къурнавай чими цихъ галаз ишлемишда.
- **Ахвар** квахьнавайла ва нервийрин система къайдадик квачирла, рганвай ва кІвалин температурадал кьван къанвай са стаканда авай циз хуьрекдин са тІуруна авай вирт вегьена, ксудалди вилик хъвада.
- **Ивидин** гьерекат кьадардилай гзаф хкаж хьанвайла, са стаканда авай жими виртІедик еке са лимондин, гьакІни газаррин ва чугъундуррин (гьар сад хуьрекдин са тІуруна авайди) мижеяр какадарна, йикъа 3 сеферда хуьрекдин са тІуруна авайди тІуьн недалди са сят амаз ва я тахьайтІа тІуьн тІуьрдалай кьулухъ 3 сят алатайла хъун меслятзава.
- **Атеросклероздиз** чичІекдин миже ва вирт какадарнавай къаришмади (кьведни сад хьтин кьадарра аваз) куьмекда. Ам йикъа пуд сеферда хуьрекдин са тІуруна авайди ишлемишун герек я. Сагъарунин вахт - са варз.
- **Мастопатияди** тади гузвайла, кІерецрин хвехверин арада авай пердейрал (20-25) 100 грамм спирт ва я эрекь илична, 7-10 юкъуз тада. Йикъа пуд сеферда 15-20 стІал 30-50 мл циз вегьена, хъвада. Сагъарунин вахт - кьве варз.
- **Пенкьверин** дувулар куьлуь ийида ва кьурурда. Хуьрекдин са тІуруна авай дувулрал ргазвай са литр яд илична, 3-5 декьикьада яваш цІал ргада. Къайила, йикъан вахтунда тІимил-тІимил ам вири хъвада. Сагъарунин вахт-са гьафте.
- **Хуьрекдин** са тІуруна авай клевердин цуькверал са стаканда авай ргазвай яд илична, са сятда тада, куьзда, йикъа 3 сеферда, тІуьн недалди вилик 10-15 декьикьа амаз, хъвада.

А.АГЪАБАЛАЕВ:

“Жегьил мусурманрин арада стхавилин, сада-сад эхунин ерияр мягькемарун патал...”

Жамиля ГЬАСАНОВА

Меркездинни Каспийскдин арада, цIийиз кутунвай “Ветеран” тIвар алай микрорайонда, гзаф лезгияр яшамиш жезва. Са шумуд йис идалай вилик агъсакъалри ина мискIин хкажунин месэла куднай. Жемятдин кьилени къурушви, пенсияда авай муаллим **УМАХАНОВ Пирсаад** акъвазнавай. Махачкъала шегьердин администрацияди и микрорайонда 30 сотых чил чара авуна. МискIин хкажун патал сифте куьмекдин гъил бизнесмен, Дагъустандин патай Федерациядин Советдин член **С.А.КЕРИМОВА** яргъи авуна. Алай вахтунда мискIиндин дарамат саки хкажна куьтягьнава, къенепатан куьлуь-шуьлуь кIвалахар ама.

Чна и гуьзел дарамат, ибадатдин кIвал хкажунин кардик вичин пайни кутунвай архитектор **Андрей Султанович АГЪАБАЛАЕВАХЪ** галаз суьгьбетна. Ам неинки мискIиндин архитектор, гьакIни и райондин лезги агъсакъалрин советдин членни я. Пешекар архитектордин ери-бине Докъузпара райондин Усугъчай хуьр я. Ленинград шегьердин эцигунардайбурун институт акьалтIарна, хейлин йисара ада Урусатдин шегьерра архитектор, эцигунардайди яз зегьмет чIугуна. Пенсиядиз экъечIайла, Андрей Султановича Дагъустандиз хтун къетIна. Чна адахъ галаз жемятдин гьал-агьвалдикай, мискIиндин архитектурадикай, винел патан акунрикай, гьакIни и микрорайондин агъсакъалри жегьилрин арада тухузвай кIвалахдикайни суьгьбетна.

▪ **Андрей Султанович, Куьр архитекторвилин кIвалахдин тежрибада мискIиндин проект цIийивал тир. КIвалахдив гатIумдалди куьне фикирдиз сифтени-сифте вуч къачуна?**

- Дугъриданни, мискIиндин дараматдин проектдикай сифте ихтилат авурла, зун фикирри кьунай. Уьмуьрдин чIехи пай Урусатдин шегьерра хьана, Махачкъаладиз хтайла, ина хкажнавай дараматар, иллаки мискIинар, абурун винел патан акунар итижлу тир. МискIин, ибадатдинни тербиядин макан хьиз, гуьрчегвилин лишанни я эхир. Амма фикир гайивал, алай аямда хкажзавай мискIинрихъ чи бубайри эцигай къадим имаратрин тах квайди акун тавуни зи гуьгьуьлар са тIимил сефиларна. Саки чIехи пай мискIинар шегьерда сад-садаз ухшарбур я. Мадни, за Ислам диндикай малуматар кIелиз гатIумайла, ихьтин гьадисда вил акьуна: ***“Аллагь гуьрчег я, Адаз гуьрчегвал кIанда”.*** Гьа ихьтин хиялрик кваз за сифте нубатда дуьньядин ва Дагъустандин къадим мискIинрин тарихдикай малуматар жагъуриз хьана. Нетижада заз мискIинрин гьакъиндай гзаф кьадар итижлу ва кIвалахда герек делилар жагъана. Гьатта сифте мискIинар хкажзавайлани, абурун имаратар гьар са халкьди вич яшамиш жезвай чкадин, чпин дараматар хкажунин кьетIенвилерал бинеламиш хьана эцигзавай эхир...

▪ **Яни мискIинрихъ, архитектурадин са кьадар маса дараматрихъ хьиз, эцигунрин кьетIен жуьреяр ава, тушни?**

- Гьелбетда. Бес гьавиляй тушни, за мусурманрин медениятдик акатзавай искусствода мискIинрин архитектурадикай делилар кIватIиз хьайиди. За квез лугьун, винел патан гуьрчегвилелай гъейри, им гзаф муракаб хелни я. Тарихдин чинар ачухайла чир жезвайвал, мусурман уммат къвердавай чIехи хьунивай, абуру мадни еке чилер ачухунивай анра хкажзавай мискIинрин винел патан акунарни гьа халкьар яшамиш жезвай чкадин адетрихъ галаз кьадайбур жезвай, яни мискIинар хкажунин искусствода цIийи хатI арадал атана. Куьн генани гъавурда акьун патал къейд ийин, адет яз, исламдин искусствода архитектурный вад школа чара ийизва: “Сириядинни Египетдин”, “Персерин”, “Индиядин”, “Магърибдин” ва “Османрин”. Амай терефар, месела, иракрин, Юкьван Азиядин ва икI мад, винидихъ тIвар кьур школайрин гъвечIи-гъвечIи хилер яз гьисабзава.

МискIиндин винел патан акунар ам эцигзавай материалдилайни гзаф аслу я. Месела, Сирияда чIулав ва лацу къванцикай гьазурнавай мискIинар гьалтда, Африкада чепедикай хкажзава, Иранда, Иракда - керпичрикай ва икI мад. Чи хуьрера хкажнавай мискIинарни халкь яшамиш жезвай чкадив, кIвалерив кьадай тегьерда эцигзавай. Дагълух шартIара къванцикай хкажнавай мискIинрин цлара Къуръандин аятар атIанвай къванер твазвай. Минарайрин жуьреярни гьар са чкадилай аслу тир. Гьавиляй чи микрорайонда мискIин хкаждайлани, заз багъри халкьдиз мукьва рангар-тахар ягъиз кIан хьана. Гьелбетда, къенепатан кIвалахар гьелелиг куьтягьнавач. Чна умуд кутазва, чи жемятдин мискIиндини шегьердин гуьзелвилик вичин пай кутада. Идалай гъейри, чи балайри ислам диндай, гьакI хайи чIаларайни сифтегьан чирвилер къачудай медреса ва микрорайондин агьалийри ял ядай парк эцигдай ниятарни ава.

▪ **Андрей Султанович, мад са мискIин хкажзава лагьайла, инлай-анлай ванер-сесер акъуддайбурни жезва, гуя гьикьван мискIинар хкажда лугьуз. МискIиндиз къведай жемят, иллаки жегьилар, микрорайондин агъсакъалрин гуьзчивилик хьанайтIа, жегьилриз камаллу насигьатдин тарсар ганайтIа хъсан жедай. Куьне микрорайондихъ агъсакъалрин Совет ава лагьанай. Ана куьн шумуд кас агъсакъалар ава?**

- МискIин хкажзавай устIарарни саки жегьилар я. Пулдин патахъай куьмек гайибурун арада жегьиларни ава. Гьина камаллу агъсакъалрин ким аватIа, гьана марифатлу жегьиларни жеда. Им гьуьжет алачир гьакъикъат я. Чун къад кас агъсакъалар ава. Мектебрин, университетрин муаллимар, духтурар, гзаф йисара шегьердин жуьреба-жуьре идарайра къуллугъчияр хьайи, фабрикайра, заводра зегьмет чIугур ватандашар къе чи советдин членар я. МискIиндал, ам гьеле эцигна куьтягь тавунмаз, куьмек гуз къвезвай жегьилризни чна тербиядин метлеблу суьгьбетар ийизва. Гьелбетда, мискIиндин варар ачух хьайила, чна, ветеранри, фикирдиз къачунвайвал, ина капI ийидай жегьилар чи гуьзчивилик жеда. Чун гзаф миллетрин Дагъустанда яшамиш жезва. Иниз лезгийрилай гъейри амай миллетрин векиларни къведайди я. Гьавиляй иллаки жегьил мусурманрин арада стхавилин, дуствилин, сада-сад эхунин ерияр мягькемарун патал агъсакъалри лазим тир кIвалах тухудайдал шак алач. Алай аямдин гзаф жегьилриз исламдин рекьяй, белки, чалай артух чирвилер ава жеди, амма яшайишдин, уьмуьр дуьм-дуьз кечирмишунин жигьетдай абуруз агъсакъалрин акьуллу гаф, меслятар, куьмек герек я. Гьавиляй чи мискIинда чIуру, кутуг тавур рекьер-хуьлерихъ эвер гудай ихтилатар тежедайдак умуд кутазва. Гьа са вахтунда агъсакъалри, ихтиярар хуьдай органри чи мискIин нубатсуз инжиклу тийидайдак умуд кутазва. Ибур “суфистар”, атIабур “вагьабитар” - ихьтин лакIабар чаз эсиллагь герек авачирбур я. Вирида чеб инсанвилелди, мусурман динди истемишзавай къайдада марифатлувилелди тухун лазим я.

Архитектор яз, зун сифтедилай жегьилрин арада, мискIин хкажзавай чкадал ала. Чаз чи балайри, жегьилри бубайрин хъсан адетрал амал авун, хайи чIал чирун, адал рахун кIанзава. Эхь, чна мискIинда кардик жедай медресада хайи чIаларай тарсар гунин месэлани къарагъарда. Ислам динди сад тир Аллагьдиз къуллугъ авунихъ галаз санал яшайишдин вири терефар фикирда кьазва эхир. Жегьилри чпин, гьакI чIехибурунни гъвечIибурун арада ислягьвал, меслятвал хвена кIанда. Къал-къиж акъудун, сада-муькуьдаз тегьнеяр ягъун, са халкьди, жемятди маса миллет жемят эх тавун - ибур динди кьабулзавай крар туш. Чна чи мискIиндиз къведай жегьилар сада-сад эхунин, дуствилелди, стхавилелди санал яшамиш хьунин марифатдаллаз тербияламишда.

Исламда регьимлувал

Жамиля ГЬАСАНОВА

Ислам динда регьимлувал лап виниз тир чкадал эцигнавайди я. И уьмуьрда хийир гузвай гьар са шейинив къайгъударвилелди эгечIай касдиз суваб къвезва. ИкI, Пайгъамбардилай, къуй адан кьилел саламар ва салаватар къурай, гьайванриз талукь яз регьимлу хьунин патахъай са кьадар гьадисар атанва.

Абу Хурайрадин, къуй адалай Аллагь рази хьурай, гафарай агакьнавайвал: “Са сеферда яхди физвай инсан цихъ лап пис гьарарат жеда. Ам, рекье гьалтай къуйдиз эвичIна, анай яд хъвана, винел экъечI хъийида. И вахтунда адаз бейхабар вичин вилик аватай кицI акуна. Цихъ къарих гьайванди ламу чилиз мез гузвай. Ам авай гьал акур инсанди вичи-вичикди лагьана: “Зун цихъ гьикI гьарарат тиртIа, и кицIни исятда адахъ гьакI гьарарат я”. И касди, къуйдиз эхвичIна, вичин башмакь цяй ацIурна, кицIиз яд гана. Аллагьди лагьайтIа, ихьтин регьимлувиляй касдин гунагьрилай гъил къачуна”. Инсанри хабар кьуна: “Я Аллагьдин векил, гьайванрин патахъай чаз суваб къведани?” Ада жаваб гана: “Суваб гьар са чан алай шейинилай къвезва”.

Алай девирда чаз тIебиатдив, тарарив, тамарив, гьуьлерив, булахрив, вацIарив ва икI мад къайгъусуздиз эгечIзавай инсанар аквазва. Бес идан гьакъиндай гьадисра вуч лугьузва?

Анасалай, къуй адалай Аллагь рази хьурай, агакьнавайвал, Пайгъамбарди, къуй адан кьилел саламар ва салаватар къурай, лагьана: “Нагагь са гьихьтин ятIани мусурманди тар цайитIа, я туш хьи, цан цайитIа ва ахпа къушра, гьайванди ва я инсанди ада цайи тарцикай ва тарцел алайдакай са вуч ятIани тIуьртIа, ахьтин кас патал им садакьа хьиз кхьида”.

Агакьнавайвал, мусурманрин пак халиф ибн Умар, къуй адалай Аллагь рази хьурай, къурайшитрин аялрин патавай физвай. Адаз акуна хьи, аялри верч яни, къуш яни куьрсарна, ам чIемерукдай язавай. Къушрахъ галукь тавур хьел адан иесидив вахкузвай. Аялриз ибн Умар къвезвайди акурла, абур гьар патахъ катна. Умара хабар кьуна: “Ни икI авуна? Ни икI авунатIа, ахьтин кас Аллагьдин ажугъдик ква, вучиз лагьайтIа гьар са чан алай шейиниз ам икI ягъуналди азият гузва”.

Инсанди тIуьн ва къурбанд гъун патахъай тукIвазвай гьайвандиз азаб такун патал ам тукIунин эдебни исламда галай-галайвал къалурнавайди гьар са мусурмандиз чир хьун лазим я. Гьайван тукIвадалди чукIул лап хъсандиз хци авуна, Аллагьдин тIварцIелди тукIвазва.

Каспийскда - турнир

АЗАДДАКАЗ КЬУРШАХАР КЬУН

Алатай гьафтедин ял ядай йикъара Каспийскда, энергетикадин колледжда, Къурамегьамед Къурамегьамедован тІварунихъ галай спортдин школада Россиядин Игит, милициядин генерал-майор, террористрин гъилелай чан гайи Мегьамед Омарован экуь къаматдиз бахшна, азаддаказ кьуршахар кьунай Вирироссиядин турнир кьиле тухвана. Ана Дагъустандин, Чечнядин, Кеферпатан Осетия-Аланиядин, Къарачаево-Черкесиядин, Краснодардин крайдин, Московский областдин, Астрахань, Дондал алай Ростов шегьеррин спортсменри гьасиррал чпин устадвал къалурна. Вири иштиракчийрин кьадар 200-далай виниз алатнавай.

Турнир Мегьамед Омарован памятникдал цуьквер эцигунилай башламишна. И серенжемда РД-дин МВД-дин са десте къуллугъчийри, РД-дин физический культурадинни спортдин министерстводин, гьакІни республикадин са жерге ведомствойрин векилри, рагьметлудан кІвалахдин рекьяй юлдашри, багьрийри иштиракна.

-Турнир республикадин спортдин уьмуьрда еке вакъиадиз элкъведа, и серенжемди Дагъларин уьлкведа азаддаказ кьуршахар кьун вилик тухунин кардик лайихлу пай кутада,-къейдна мярекатдал рахай РД-дин физический культурадин ва спортдин министрдин сад лагьай заместитель Зайнал Салаутдинова.

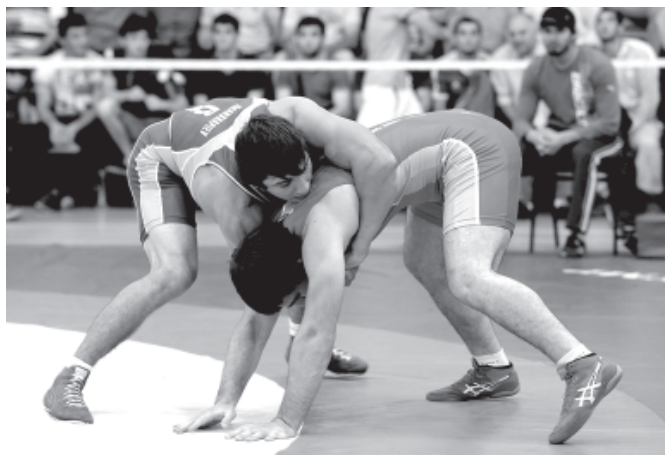

Митингдал рахайбуру М.Омарован уьмуьрдин ва кІвалахдин рехъ рикІел хкана. Кьилди къачуртІа, Мегьамед Омарова Дагъустанда къанун-къайда мягькемаруник лайихлу пай кутурди, республикада терроризмдихъ ва экстремизмдихъ галаз женг чІугунин карда жуьрэтлувал къалурайди къейдна.

Турнир ачухуниз талукьарнавай мярекатдал РД-дин Гьукуматдин Председатель Гьамид Гьамидова иштиракчийриз, кІватІ хьанвай виридаз спортдин сувар тебрикна, турнирдин тешкилатчийриз чухсагъул малумарна. Анал рахай Дагъустанда авай МВД-дин министрдин везифаяр вахтуналди тамамарзавайди тир Василий Салютина кІвалахдин вири вахтунда Мегьамед Омаровича республикада кьил хкажнавай терроризмдихъ галаз женг тухвайди, саки вири серенжемриз регьбервал гайиди, идалди террористрин патай еке такІанвал къазанмишайди, 2005-йисан 2-февралдиз ам абурун гъилелай телеф хьайиди рикІел хкана.

Турнир ачухуниз талукьарнавай мярекатдал азаддаказ кьуршахар кьунай Кеферпатан Кавказда Олимпиададин сад лагьай чемпион Загалав Абдулбегов, Мегьамед Омарован чІехи стха Камалутдин Омаровни рахана. Акъажунар тамам кьве юкъуз кьиле фена. Спортсменри заланвилин 8 категориядай чпин гьунарар къалурна. Заланвилин вири категорийра Дагъустандин спортсменри сад лагьай чкаяр кьуна. Ингье абурун тІварар: **Адам Оздарбиев** (57 кг, Хасавюрт), **Муршид Муталимов** (61 кг, Махачкъала), **Шихсаид Жалилов** (65 кг, Къаякент район), **Абуталиб Гьамзаев (**70 кг, Махачкъала), **Мегьамед Иманшапиев** (74 кг, Махачкъала), **Шамилагьа Амиров** (86 кг, Каспийск), Агьмед Батаев (97 кг, Хасавюрт), **Ислам Бахмудкъадиев** (125 кг, Махачкъала).

Турнирда 1-чкаяр кьур спортсменриз, медалрилай, грамотайрилай ва пулдин пишкешрилай гъейри, спортдин мастервилин тІварарни гана.

Чин гьазурайди - Рагнеда РАМАЛДАНОВА.

Дуьньядин чемпион

ГРЭППЛИНГ

Мизамудин МАГЬМУДОВ, ЦІийи Макьар

Алай йисан 20-августдилай 25-августдалди Москвада грэпплингдай (кьуршахар кьунин жуьрейрикай сад) дуьньядин чемпионат кьиле фена. Чи уьлкведа, амайбурув гекъигайла, жегьил жуьрейрик акатзавай спортдин и акъажунра чи ватанэгьли **МЕЖИДОВ Яверани** иштиракна. Шад жедай кар ам я хьи, грэпплингдин кьве жуьредай вичин къуватар ахтармишай жегьил Gi разделдай - къизилдин ва NoGi разделдай гимишдин медалриз лайихлу хьана. Спортдин вини дережадиз акъатун патал ада сифтедай боксдай, азаддаказ кьуршахар кьунай, гуьгъуьнлайни гъилералди кукІунрай, самбодай, кикбоксингдай, какахьай единоборствойрай чирвилер ва вердишвилер къачуна. Я.Межидов азаддаказ кьуршахар

кьунай спортдин мастер ва армейский къайдада гъилералди кукІунай спортдин мастервиле кандидат я.

Спортдин рекье сифте камар Явер Межидова школада кІелдайла къачунай, ада вичин имияр тир Альберт ва Нариман Межидоврин гъилик боксдин сирер чирнай. Гуьгъуьнлай армияда спортротада, ахпа - Москвада ва Сахалинский областда кІвалахдайлани спортдиз еке фикир гана.

РикІел хкин: грэпплингдай дуьньядин чемпионатда Явера алатай йисузни иштиракнай, а чІавуз ам гимишдин медалдин сагьиб хьанай.

Кьиблепатан Сахалинск шегьерда вичин хизанни галаз яшамиш жезвай чи ватанэгьлидал Россиядин грэпплингдин федерацияди вири Дальневосточный округда чпин векилвал ва Сахалиндин областдин спортдин и жуьредин федерациядин президентдин везифаяр ихтибарнава. Юриствилин ва педагогвилин пешейрай чирвилер къачур жегьилдилай и жавабдар къуллугъарни кьиле тухуз алакьзава - ада эхиримжи 2 йисуз грэпплингдай са шумуд чІехи акъажунар тешкилна. Ада тренервилин кІвалахни тухузва.

Дуьньядин цІийи чемпион Явер Межидован ери-бине Сулейман-Стальский райондин КІварчагърин хуьр я. Къуй вичихъ мадни еке агалкьунар хьурай!

ГъвечІи футболистар тебрикна

Гьар йисан 1-сентябрдиз Каспийскда, футболдай Олимпийский резервдин училищеда, Чирвилерин югъ шад гьалара кьиле тухун хъсан адетдиз элкъвенва. ИкІ, алай йисузни кІелунин цІийи йис мубарак ийиз иниз РД-дин физический культурадин ва спортдин министрдин заместителар тир Зайнал Салаутдинов ва Гьажимурад Мегьамедов атана.

- Дагъустанда спортдин саки вири жуьрейрал - кьезил атлетикадилай гатІумна, гандболдал кьван - машгъул жедай мумкинвал ава. Амма футбол Россияда спортдин виридалайни гзаф рикІ алай жуьре я, - къейдна Гьажимурад Мегьамедова. - Санлай икьван гзаф жаванар-гележегдин футболистар акун шад жедай кар я. Квек, къенин жаванрик, гележегда республикадин ва Россиядин футбол вилик тухунин умудар кутунва. Спорт сагъламвал я, сагъламвални - спорт. Чи республикада футболдай Олимпийский резервдин училище гележегдин Олимпиададин чемпионар гьазурдай центр я. Виридалайни хъсан тренерри спортдин мастерар, спортдин мастервиле кандидатар, чемпионар ва Россиядин хкянавай команда патал кандидатар гьазурда, - алава хъувуна ада.

Спортдин объект эцигунив 2009-йисан октябрдиз эгечІнай. Эцигунардай чІавуз Россиядин футболдин виридалайни хъсан интернатрин тежрибадикай менфят къачуна. Футболдин училищеда гъвечІи футболистриз чирвилер ва вердишвилер гун патал къулай вири шартІар ава: душдин кабинаяр, ксудай кІвалер, зал (ина дуьньядин виридалайни хъсан клубрин къугъунриз килигдай мумкинвал ава), библиотека.

Хъсан нетижа

ПАУЭРЛИФТИНГ

Низамидин КЪАИНБЕГОВ

Алай йисан августдин вацра Санкт-Петербургда опорно-двигательный аппаратдин хасаратвилер (ПОДА) авай ксарин арада пауэрлифтингдай (спортдин и жуьредиз къуватдин троеборьени лугьузва) кьиле фейи ачух турнирда вичин ерибине Дагъустандин Къизилюрт шегьердай тир, алай вахтунда Санкт-Петербургда информационный технологийрай, механикадай ва оптикадай (ИТМО) милли ахтармишунардай университетдин студент Мегьамед Жамалова 1-чка кьуна. ИкІ,

спортсменди вичин заланвал 88 кг яз, 170 кг къвезвай штанга хкажна.

- Мегьамед Жамалова вичин алакьунар икьван чІавалдини къалурнай, - суьгьбетна адан тренер Денис Лещева, - алай йисан майдиз Алексин шегьерда ПОДА авай ксарин арада пауэрлифтингдай Россиядин чемпионат кьиле фенай. И акъажунра чи уьлкведин 38 региондай тир 200-дав агакьна набут спортсменри иштиракна. М.Жамалова, 180 кг къведай штанга хкажуналди, Россиядин чемпионвилин тІвар къазанмишна.

Малум хьайивал, ихьтин нетижаяр фикирда кьуна, дагъустанви спортсмен алай йисан 21-ноябрдилай 29-ноябрдалди Венгриядин Эгер шегьерда ПОДА авай ксарин арада кьиле фидай Европадин ачух чемпионатда иштиракун патал Россиядин хкянавай командадик кутунва. Ана хъсан нетижаяр къазанмишайтІа, М.Жамалов 2016-йисуз Рио-де-Жанейрода (Бразилия) кьиле фидай гатун Олимпиададин къугъунра иштиракун патал чпикай чи уьлкведин хкянавай команда гьазурдай спортсменрин жергеда гьатда.

Еке къайдасузвилер

31-августдиз Украинадин Верховный Рада-дин дараматдин патав акьунар кьиле фин-нин нетижада къанун-къайда хуьдай къул-лугъчияр тир 141 касдиз, абурукайни 131 кас милиционерриз ва гвардейцийриз хасаратвал хьана, идан гьакъиндай Украинадин МВД-дин Киевда авай управленидин пресс-секретарь Артем Шевченкоди хабар гана.

Къейд авун лазим я хьи, Радади гьукум анжах центрадин гъиле аваз хьунин гьал арадай акъудунин барадай уьлквединКонститу-циядик дегишвилер кухтунин проект сад лагьай сеферда кIелнавайди яз кьабулна. Проект патал халкьдин 265 кас депутатри сесер гана. Идалай гуьгъуьниз закондин проект кьа-булуниз аксибурунни къанун-къайда хуьдай органрин къуллугъчийрин арада акьунар башламиш хьана.

Тахминан йикъан сятдин 2-даз Рададин патав хъиткьинардай шей кардик кутунин ванер акъатна. Тайинарнавайвал, аскервилин къуллугъчияр галай патахъ женгинин граната гадарна. Нетижада хирер хьайибурулай гъейри, аскеррин са къуллугъчи телеф хьана.

США-дин госдепартаментди 31-август-диз Украинадин Верховный Рада-дин дара-матдин патарив арадал атай къанунсузви-лерин себебрай мукьуфдивди кьил акъуду-низ ва тахсирлу ксар жавабдарвилиз чIугуниз эвер гана. "Интерфакс - Украина" агентство-ди хабар гузвайвал, ихьтин малумат гваз гос-департаментдин векил Марк Тонер экъечIна.

Тонера къейд авурвал, Вашингтонди Ук-раинадин вири агьалийриз закондал амал авуниз, наразивал къалурунин ислягьвилин жуьреяр хкягъуниз эвер гана ва аскервилин са къуллугъчи телеф хьунихъ ва хейлин ксарал хирер хьунихъ галаз алакъалу яз гьайиф чIугвазвайди къалурна.

Саналди женг чIугун герек я

"Исламдин государство" (ИГ) лугьузвай дестедихъ галаз женгина къуватар сад авун чарасуз тирди США-ди, ЕС-ди ва араб уьлк-вейри аннамишиз башламишнава, - малумар-на РФ-дин МИД-дин кьил Сергей Лаврова.

"Чаз "Исламдин государстводи" гьихьтин еке къурхулувал арадал гъизватIа, гьадан гъавурда лап хъсандиз авай вирибуру чпин рехъ хкяна кIанзава. - И барадай авай рехъ сад я - къуватар сад ийин ва гъавурда акьун тавунар арадал гъизвай хьтин месэлайриз килигин. За умуд кутазвайвал, чна лугьузвай келимайрин ван къведа. Америкадай, Евро-падай тир чи амадагрин, Персидский залив-дин ва регионди маса уьлквейрин гьерекат-ри шагьидвалзавайвал, абур исятда гьар гьикI ятIани виридалайни вуч важиблу ятIа, гьадан

гъавурда, Сириядин месэла къайдадик кух-тунал гьалтайла, нубат алачир са гьихьтин ятIани кIеви шартIар эцигун герек яни, тахьай-тIа виридаз басрух гузвай завалдихъ галаз саналди женг чIугун лазим яни, гьа кардин гъавурда акьаз башламишнава", - малумар-на Сергей Лаврова МГИМО-да экъечIна ра-хадай чIавуз.

Алай вахтунда ИГ - им дуьньяда хатасуз-вилиз виридалайни гзаф къурху гузвай къу-рулушрикай сад я. Пуд йисан вахтунда терр-ористри Иракдинни Сириядин хейлин мул-кар кьунва. Идалайни гъейри, абур Кефер-патан Африкадин уьлквеяр, кьилди къачур-тIа, Ливия чпин таъсирдик кутаз алахъзава.

ИГ-дихъ галаз женг чIугвадай сад тир фронт авач: и дестедихъ галаз Сириядинни Иракдин гьукуматрин кьушунри, США кьиле аваз международный коалицияди (ада гьава-дай ягъунар кьазва), гьакIни куьрдери, Ливан-дин, Иракдин шиитар тир ополченцийри женг чIугвазва. Женгинин гьерекатрин нетижада виш агъзурралди ислягь агьалияр телеф хьанва, са шумуд миллион кас, чпин кIвалюгъ туна, масанриз катуниз мажбурнава.

Яргъал вегьин хаталу я

Дагълух Къарабахдиз талукь яз Эрме-нистандинни Азербайжандин арада гьалар къизгъин хьуни кьве патайни хейлин агьали-яр, чпин кIвалер-къар туна, масанриз куьч хьунал гъана.

Общественно-политический месэлайрай Азербайжандин президентдин куьмекчи, пре-зидентдин администрациядин отделдин за-ведующий Али Гьасанова малумарайвал, Дагълух Къарабахдиз талукь чуьруьк ара-дай акъудунихъ галаз алакъалу рахунар кьи-ле тухун яргъал вегьини месэла яракьдин куьмекдалди гьялун мумкин кардиз элкъуьр-зава. Идан гьакъиндай А.Гьасанова Азербай-жандин ANS PRESS телеканалдиз гайи ин-тервьюда малумарна. "ОБСЕ-дин Минскдин дестеди лап зайифдаказ кIвалах тухуни, ООН-дин Хатасузвилин Совет и месэладив кьве жуьредин кIалубар гваз эгечIуни, ООН-дин къарарриз яб тагуни "Азербайжандикни Эрменистандик дяведихъ фин патал рум кутазва", - къейдна А.Гьасанова.

Ада гьисабзавайвал, ОБСЕ-дин Минск-дин дестедин сергьятраваз рахунар кьиле тухуник гьелелиг умудар кухтаз жеда, амма Эрменистанди дуьзгуьн рехъ кьун тавуни, гьакIни ООН-ди а уьлквединвай тайин тир ис-темишунар тавуни дяве арадал атунин къур-хулувал лап артухарзава.

"Азербайжан, Эрменистан ва Кьиблепатан Кавказ мад дяведин лепедик акатун мумкин

я", - гьисабзава Азербайжандин президентдин куьмекчиди. А.Гьасанова мадни къейд авур-вал, Азербайжан вичин мулкарик акатзавай чиликай магьрум хьунихъ галаз гьич садрани рази жедач. Эрменистандинни Азербайжан-дин арада авай XX асирдин сифте кьилери-лай яракьлу акьунрални гъиз хьайи чуьруьк перестройкадин йисара цIийи къуватдалди къизгъин хьана ва 1991-1994-йисара ида Дагъ-лух Къарабахдин ва патарив гвай областрин территория гуьзчивилик кутун патал чIехи яракьлу гьерекатар кьиле тухунал гъана. Виче хейлин эрменияр яшамиш жезвай Дагълух Къарабахди вич Азербайжандилай аслу ту-ширди яз малумарна. Эрменистанди гайи во-енный куьмекдалди Къарабахдин кьушунри и область чпин гуьзчивилик кутуна - 1994-йи-суз Азербайжанди, Эрменистанди ва Дагълух Къарабахдин Республикади гуьлле гун акъва-зарунин гьакъиндай икьрардал къулар чIугуна. Терефри а икьрардин истемишунар а чIавалай инихъ гзаф сеферра чIурна.

Россиядин политик Галина Старовойтова-ди кхьейвал, "международный праводин ба-радай и чуьруьк асул кьве принципдин арада: са патахъай, халкьдиз вичин кьадар-кьисмет вичи гьялунин ихтияр хьунин принципдин, муь-куь патахъайни, территориядин садвал хуь-нин принципдин арада зидвилер хьунин ми-сал я. Территориядин садвал хуьнин принци-пдал асаслу яз сергьятар анжах меслят хьу-налди ислягьвилин рекьелди дегишариз жез-вайди я. Азербайжандин терефди Дагълух Къарабах, са шакни алачиз вичин территория яз гьисабунин патахъай кIевивалзава. Гьа са вахтунда Эрменистандин терефди гьар са халкьдиз вичин кьадар-кьисмет вичи тайинар-дай ихтияр авайди я лугьуз тестикьарзава.

Коррупциядиз акси тарсар

РФ-дин Гьукуматдин патав гвай Экспер-трин советди школайра коррупциядихъ га-лаз женг чIугуниз талукьарнавай тарс тухун, вузра лагьайтIа, гьа и темадай махсус курс кардик кутун теклифзава, хабар гана Ачух Гьукуматдин пресс-къуллугъди.

"РФ-дин Гьукуматдин патав гвай Экспер-трин советди Москвадин, Санкт-Петербург-дин, Владимирдин ва Барнаулдин школай-ра 9-11-классрин аялар патал "Коррупция: ам вуч затI я" темадай, махсус тарс, 6-11-класс-рин аялрин диде-бубаяр патал "Аялрихъ га-лаз коррупциядикай гьикI рахада" темадай махсус тарс тухун теклифзава", - малумарна пресс-къуллугъдин векилди. Идалайни гъей-ри, Ачух Гьукуматдин экспертри винидихъ

тIварар кьунвай шегьеррин вузра "Коррупци-ядиз акси политикадин дибар" махсус курс кардик кутун теклифзава.

2014-2015-йисара коррупциядиз аксивал авунин милли план РФ-дин Президентдин Указдалди 2014-йисан апрелдиз тестикьа-райди я. Ана вирибур коррупциядиз аксивал авунин месэлайрин гъавурда пешекарвилел-ди тун чарасуз тирди къалурнава. "Корруп-циядикай авай зияндикай гражданриз гъве-чIи чIавалай чIехи жедалди ва чпи ришветар гуз, абур къачуз башламишдалди вил алаз акъваз тавуна, гьеле школада амаз суьгьбет авун герек я. Коррупцияди уьлкве эконо-микадин жигьетдай хкаж хьуниз манийвалза-ва, государстводин дибриз еке зиян гузва. Гьавиляй гражданрик коррупция кьабул таву-нин ва адаз аксивал авунин ерияр вахтунда кутун чарасуз я", малумарна Ачух Гьукумат-дин крарин рекьяй министр Михаил Абызова.

Россиядин Гимндилай башламишна

1-сентябрдиз Крымдин татаррин "Мил-лет" тIвар ганвай общественный каналди Крымдин ярумчух островдал пакамахъ сят-дин 7-даз Россиядин Федерациядин Гимн ягъунилай рекъемрин къайдада передачаяр гун башламишна.

РФ-дин Гимндилай гуьгъуьниз Крымдин ва Крымдин татар халкьдин гимнияр тамамар-на. И каналди суткада кьиляй-кьилди кIва-лахда. Крымдин Гьукуматдин вице-премьер Руслан Барбекан гафаралди, телеканалдин передачаяр Россиядин Гимндилай башламиш хьун дуьшуьшдин кар туш. "Им чун виче яша-миш жезвай къудратлу уьлквединз, Крымдин татар халкь вилик фин ва руьгьдин жигьет-дай ам кIвачел ахкьалдарун патал акьван гзаф крар ийизвай государстводиз гьуьрмет аву-нин лишан я", - малумарна "ЦIийивилер" РИА-

диз Бальбека. Крымдин вице-премьерди ри-кIел хкайвал, телеканал Крымдин татар халкь-дилай, эрмени, немс, грек ва Крымдин маса халкьарилай тахсирар алудунин гьакъиндай РФ-дин Президент Владимир Путинан Указ-дин сергьятра аваз ачухнавайди я.

Адан гафаралди, телеканал гьелелиг четин шартIара кIвалахиз мажбур жеда, гьикI лагьайтIа, алай вахтунда "ЦIийи хабаррин" программаяр патал студия кардик кутунив анжах эгечIнава, тадаракар маса къачузва.

Умудар атIана кIандач

Американви художница Анна Мари Мо-зесалай лап зурба са кIвалах кьилиз акъу-диз алакьна. Ам вич 76 йисан яшда аваз машгъул хьайи кеспи себеб яз девлетлу хьа-на. Гьа икI, Анна Мозес лугьудай кас аваз хьуни (адаз "Мозес бадени" лугьузва) пен-сиядин яшдиз акъатнавай, амма еке девле-тар къазанмишиз ва я тахьайтIа яратмишун-рин жигьетдай чпин бажарагъ ачухиз алакь тавур миллионралди инсариз умудар гуз-ва. Лугьумир кьван, гьич садрани ажузвал авуна виже къведач, агалкьун жедайдакай умуд садрани атIана кIандач. Анна Мозеса вичин кьисмет и саягъда дегиш жеда лагьа-на фикирнавайди тушир. Фермеррин хизан-да дидедиз хьайи Анна Мариди анжах сиф-тегьан образование къачуна ва 12 йисан яшда аваз ам чпин поселокда са девлетлу касдин кIвалел къаравуш яз акъвазна.

Шикилар чIугунал адан рикI аял чIавалай алай. Амма и дишегьли вичин виш йис тамам жедалди амукьда ва Нью-Йорк штатдин губер-наторди и югъ "Мозес бадедин йикъан" сувар яз малумарда ва ам XX асирдин Америкадин виридалайни машгьур художник яз гьисабда, ам девлетлу жеда ва президентрини кваз кьа-булда лагьана гьич садани фикирнавачир.

Дугъри я, сифте кьилерай Анна Маридин вири крар яргъал аватзавай. Гъуьлуьз ам 27 йисан яшда аваз фена. Вичин итимдихъ галаз адавай чилин участокни анжах 45 йис тамам хьайила къачуз хьана.

1927-йисуз Томас Салмон Мозес кечмиш хьайидалай гуьгъуьниз адан фермадин ме-сэлайрал гъвечIи хва машгъул хьана, 67 йи-сан яшдиз акъатнавай хендеда Анна Мари-ди парчадал нехишар атIуналди ва шикилар чIугуналди вахт акъудиз хьана. Уьмуьрда мад са куьнивни агакь хъийин тийидайди хьиз аквазвай, амма кьисметдин чарх маса патахъ элкъвена. 76 йисан яшдиз акъатайла, Анна Маридиз артрит хьана, гьавиляй адахъ парчадал нехишар атIунин кеспидал машгъ-ул жедай мумкинвал амукьнач, гила ада ан-жах шикилар чIугвазмай. Адахъ агалкьун 78 йисан яшда авайла хьана. ИкI, 1938-йисуз Хусик Фоллс лугьудай са гъвечIи шегьер-диз акъатай инженер Луис Калдораз чкадин аптекадай къалурзавай Анна Мозесан кьве шикил акуна. Калдора а шикилрин автор жагъ-урна, адавай са шумуд шикил маса къачуна, абурукай 3 шикил алай аямдин искусство-дин музейда "Америкадин алай аямдин ма-лум тушир художникар" лишандик кваз ачух-навай выставкада къалурна.

Рекъемар

- Японияди аксивал авунин дяведа Китайдин халкьдин Гъалибвилин 70 йисаз ва Дуьньядин кьвед лагьай дяве куьтягь хьуниз талукь яз Пекинда кьиле тухудай шадвилерик **20-далай** гзаф государствойрин ва гьукуматрин кьилериз теклифнава.
- Ярославлдин патарив Волга вацIалай **760 метрдин** яргъивал алай ракьун рехъ тухвана куьтягьнава.

ЦБ-дин курсуналди къенин юкъуз:

1 доллар - 66,67 манат,
1 евро - 75,09 манат,
къизил (1 гр) - 2399,17 манат,
гимиш (1 гр) - 30,84 манат.

ИНТЕРНЕТДАЙ.
Гьазурайди - Даир БЕЙБАЛАЕВ

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:
РД-дин Гьукумат
367000, Махачкала, пл. Ленина, 1

КЬИЛИН РЕДАКТОР
А.У. САИДОВ
Тел/Fax. (872-2) 65-00-60
E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЬИЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ
Ш.Ш. ШИХМУРАДОВ
65-13-55

КЬИЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ - ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ
65-00-61

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГЪИМОВ
65-02-81

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САИДОВА
65-00-59

КУЛЬТУРАДИН
Э. Д. ШЕРИФАЛИЕВ
65-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ
65-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
А. Х. ГЬАМИДОВ
65-00-63

БУХГАЛТЕРИЯ
65-00-62

КАССА
65-00-58

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
Э. ШЕРИФАЛИЕВ

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00
Чап ийиз вахкана - 19.00
Газет "Лезги газетдин" компьютеррин базада гьазурна.
Газет **"Лотос"** ООО-дин типографияда чапна.
367000, Махачкъала, Пушкинан куьче, 6.

Тираж 7683

Макъалаяр редакцияди туькIуьр хъийизва. Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур элкъвена вахкузвач. Редакциядинни макъалайрин авторрин фикирар сад тахьун мумкин я.

Газет массовый коммуникацийрин хиле законодательстводал амал авунал гуьзчивал авунин ва культурадин ирс хуьнин рекьяй РФ-дин Федеральный къуллугъдин Кьиблепатан федеральный округда авай Управлениди регистрация хъувунва.
ПИ № ФС 10-6468 2007-йисан 26-январь

РЕДАКЦИЯДИН АДРЕС:
367018, Махачкъала, I Петрдин проспект, 61. 7-мертеба.

(Гь) - И лишандик квай материалар гьакъидихъ чапзавайбур я.

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:
ГБУ "Редакция республиканской газеты "Лезги газет"
УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Мубаракрай!

Ярагъ Мегьамедан фондунин председатель, тIвар-ван авай экономист ва тешкилатчи, чи газетдин вафалу дуст ва амадаг Гьажибуба РУСТАМОВАЗ:

Асиррилай ахгакьна чав Ярагъи!
Мад амач чун адан пак нур суракьиз.
Эдеблувал, гъейратлувал, архавал -
Ингье халкьдиз аквазва ви захавал.
Сагърай, мадни къват гуй ви крариз.
Чна къват гуда ваз хуш цIарариз.

ВУН ХАЙИ ЮГЪ ТЕБРИКЗАВАЙ "ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН" РЕДАКЦИЯДИН КОЛЛЕКТИВ

Лайлайрин конкурс

ЧИ КОРР.

Каспийск шегьерда, Россиядин халкьарин адетдин культурайрин центрада Дагъустандин милли чIаларал "Ксус, зи масанди, ксус" тIвар алаз лайлайрин конкурс кьиле фена.

авайди кьатIуз жезвай. Гзафбуру къейдайвал, шегьерда яшамиш жезватIани, кьени абурун кIвалера бицIекриз назикдиз хайи чIалал лайлаяр лугьузва, жегьилриз экуь гележегдиз умудар гузва.

Мярекатдиз неинки чпин мукьва-кьилийри лайлаяр лугьудай тегьердиз килигиз, гьакI чпи-

Конкурсдин жюрида Аялрин Яратмишунрин кIвалин директор Г.Селимханова, С.Агабабован тIварунихъ галай аялрин искусствводин кIвалин директор М.Тесля, культурадин крарин рекьяй кьилин пешекар М.Мегьамедов авай.

Конкурсдин иштиракчийриз милли лайлайрин, санлай халкьдин сивин яратмишунрин къадир ни иштиракиз атанвайбур гзаф тир. Конкурс сифтедай эхирдалди "Каспийск" ТБС-ди съёмка авуна. Конкурсдин нетижаяр кьадайла, гъвечIи-гъвечIи роликар туькIуьрнавай. Абур "Милли лайлайрин кIватIалдик" кутун патал Дагъустан Республикадин милли политикадин министерствводив агакьарнава.

Малумат

Дербент шегьердин администрациядин пресс-къуллугъди хабар гузвайвал, 5-сентябрдиз шегьердин юбилейдин серенжемрин кьилин репетиция тухунихъ галаз алакъалу яз гьа и юкъуз пакаман сятдин 8-далай нянин сятдин 8-далди автотранспортдин гьерекат, гьакIни шегьердиз маса чкайрай машинар атун сергьятламишзава.

Писдиз ва зайифдиз ван къвезвайбурун фикирдиз!

"Михьи сес" тIвар алай цIийи центрада чи уьлкведа ва гьакIни къецепатан уьлквейра акъуднавай ван атун патал ишлемишзавай аппаратар ава. Къиметарни тIем акакьдайбур я.

Ина квев кьадай ван къведай аппарат хкяда ва адан сес квез кIандайвал туькIуьрда.

Ван къведай аппарат къачудалди сифте куьне куь духтурдивай квез ам ишлемишунин чарасузвал авани, авачни чирайтIа хъсан я.

АДРЕС: Махачкъала, Шихсаидован куьче,38. "Арника" поликлиника.

"Михьи сес" ("Чистый звук") центр. Тел. 8-988-444-77-22

Малумат

Къ.АКИМОВАН "Лезги зарияр" куьмекчи ктаб акъатна. Кхьейбурувай чпин ктабар вахчуз, кIандайбурувай са экз. **600 манатдай** маса къачуз жеда. **Тел.: 8-928-560-18-66.**

Р.Гь.Каитов

И йикъара чав чIулав хабар агакьна: яргъалди чIугун тавур залан азардикди чи яшлу мухбир, шаир-агроном, газетдин халисан амадагрикай сад хьайи Рамазан Гьажимислимович Каитов рагьметдиз фена.

Р.Гь.Каитов 1938-йисуз Сулейман-Стальский райондин Пиперхуьре дидедиз хьана. Шихидхуьрел юкьван школа, Махачкъалада медучилище акьалтIарна, ада хайи районда, инсанрин сагъламвал хуьз, фельдшервиле кIвалахна.

Зегьметдивай къерех тахьана, ада Дагъустандин хуьруьн майишатдин институтни акьалтIарна. Алим-агрономвилин пеше къачур ада Мегьарамдхуьруьн райондин майишатра, пенсиядиз экъечIдалди Самурдин мехлесхозда, куьмекчи майишатда агрономвиле, гуьгъуьнлай мешебегивиле къуллугъна. Гьина кIвалахнатIани, Рамазан Гьажимислимовича вичиз инсанрин патай гьуьрмет ва авторитет къазанмишна. Вири йисара ам фельдшервилин кIвалахдивайни яргъа хьанач. Вичин патав атай вирибуруз куьмекна, дуьз месятар къалурна.

Рамазан Гьажимислимовичан маса алакьунар шаирвилихъ, мухбирвилихъ галаз алакъалу тир. Адан рикI аял чIавалай халкьдин фольклордал алай.

"КIарудикай манияр" сифте яз кIватIна, чапдиз акъудун алакьарайдини гьам я. Идахъ галаз сад хьиз, чи классикар тир Етим Эминан, СтIал Сулейманан, Муьгъверган Алидин ва масабурун ирсинайни хейлин эсерар чи къенин аямдин кIелдайбурув ахгакьарна. И карди адан тIвар "Лезги зарияр" ва маса ктабра, хрестоматийра туна. Ада несилриз вичин хсуси эсеррин "Зи Куьре" ктаб тунва.

Шаирдин нубатдин эсеррин цIиргъ чна алатай нумрада ганвай. Адахъ хъийидай крар мадни амай. Гьайиф, ажалдиз мажал чидач.

Чна рагьметлудан хизандиз, вири багърийриз башсагълугъвал гузва.

"ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН" редакциядин коллектив

Тарихда хьайи ажайиб налогрикай

(Эхир. Эвел 35-нумрада)

Францияда дискрилай налог

Арадал атунин себеб: 2000-йисарин эвелдай государстводик къалп (пиратрин) материалрин кьадар артух хьуни къалабулух кутунвай. Дискар маса гунин нетижада къазанмишун патал чпин альбомар лазим къайдада кхьизвай артистриз куьмек гун патал ихьтин налог кардик кутуна.

Налог илитIнавай объект: гьа ина гьахъсузвал ава. Налогдин кьадар гьукуматди цIийи компакт-дискрин ва видеокассетайрин къиметдик кутуна. Гьелбетда, и налог дискар маса къачузвай са агьалидини разивилелди кьабулнач.

Испанияда ракъинилай налог

Арадал атунин себеб: Майоркада ва Ибицада гьамиша гзаф туристар ава. Гьелбетда, паталай атай ксари гзаф зирзибил тазва. Пляжар ва гьуьлуьн къерехра авай чкаяр михьун патал и налогдин сергьятра аваз кIватIнавай туристрин пул ишлемишзава.

Налог илитIнавай объект: ракъиник хьунин мумкинвал. Гьакъи йикъа са евродиз барабар я.

Германияда рейсадвилин налог

Арадал атунин себеб: Германия сад хъхьайдалай кьулухъ уьлкведин рагъэкъечIдай патан усалвал арадай акъудун патал еке инвестицияр лазим тир. Налог 1991-йисуз кардик кутуна.

Налог илитIнавай объект: дуьз лагьайтIа, ихьтин объект авачир. Гьар са агьалиди ва карханади, идаради дуллухдин кьадардин 5,5 процентдиз барабар тир налог гун лазим тир.

Францияда лув гунилай налог

Арадал атунин себеб: Франциядиз усал экономика авай уьлквейриз СПИД-дихъ, цIаярихъ ва хаталу маса азаррихъ галаз женг чIугваз куьмек гудай къарар кьабулна. Алава тир къазанжийрин чешме яз 2005-йисуз ихьтин налог кардик кутуна.

Налог илитIнавай объект: самолетдин билет маса къачун. Налогдин кьадар самолетдин билетдин къиметдик кутунва.

Тибетдин ажайиб налогар

Аквар гьаларай, налогрин системадал гьалтайла виридалайни пашман жедай гьалда Тибетдин агьалияр авай. Анжах Тибетда XIX-XX асирра 1892 налог кIватIзавай. Мисал яз, Тибетда япарилай, мехъеррилай, аялар хунилай, манияр ягъунилай, кьуьлер авунилай къачузвай ва са жерге маса налогарни кардик квай.